

Pričujoča številka TRIBUNE je zadnja, ki jo je uredil ta uredniški odbor. V naslednjem študijskem letu bo študentski list formalno kot vsebinsko preurejen, deloma najbrže tudi »drugače« naravnano. Struktura uredništva bo spremenjena, kajti praksa zadnjih let kaže na to, da TRIBUNA nekaj primanjkuje, da ni to, kar »bi« lahko bila, čeprav je kljub vsemu nekajkrat »razburila« duhove in se »pregrešila« (?) nad moralnimi koncencijami naše družbe. Treba bo razmisliti, zakaj TRIBUNA ni učinkovala, kot lahko »bi«, seveda pa tudi o tem, ali naj ostane to, kar je, in: ali sploh lahko biva na drug in drugačen način, kot je. Vprašanje se dotika predvsem dveh nivojev našega spraševanja: problema nezainteresiranosti študentov in univerze za TRIBUNO in problema »odprtosti« samega uredništva. Vsekakor je in bo potreben nekakšen »prodor navzven«: ali v

1. politizacijo lista (pri tem je mišljena predvsem povečana aktivnost in angažiranost za probleme notranje politike: probleme študentskih gibanj, odnosa med univerzo, študenti in politiko itd.) ali pa v

2. ekskluzivnost (avantgardnost) lista, ki ni nujno apriori že tudi njegova »ozkost« in »zaprtost«.

TRIBUNA mora učinkovati, tako ali drugače njen namen je, da izvaja kakršenkoli »pritisk« navzven: pa naj bo to vsebinski ali formalni (ki je kot takšen: kot pritisk nujno tudi vsebinski), njena intencija naj je »šokiranje«. Njena zdajšnja pozicija ni zadovoljiva niti opravičljiva: z ozirom na svet, v katerem se »dogaja« in katerega doživlja ter biva. Njeno vegetiranje skozi (in v) nestrokovnost, neurejenost in neresno igranje ne more biti ustrezno. Za takšno stanje je seveda kriv tako ustroj sedanjega uredniškega odbora kot tudi interesna struktura študentov, ki je (politično in drugače) komformistična: buržoazno samozadostna. Vendar več o tem prihodnje leto.

Treba je opozoriti tudi na nekatere ovire in zavire, ki jih je bila TRIBUNA »deležna« s strani IO ZS in Univerze. Nesposobnost vođenja in usklajevanja finančnega računa s strani izvršnega odbora in njenega sekretarja je povzročila, da je TRIBUNA »prikrajšana« za nekaj milijonov. Posledica je občutna: letnik TRIBUNE 1968/1969 je manjši za pet števk. Pa tudi indolencija Univerze, njen brezbrži odnos do nekaterih problemov študentskih organizacij, njena toposť za finančne malverzacije je bila v svoji odsotnosti vseskozi »prisotna« in v svoji neučinkovitosti vseskozi učinkovita.

odgovorni urednik A. M.

TRIBUNA PO STAREM NE USTREZA VEČ (študentje tudi ne)

Živa in aktivna prisotnost študentskega lista je možna le ob dvosmernosti vplivanja tistih, ki časopis delajo, in tistih, za katere ga delajo. Če ni tako, se srečamo s situacijo, kakršna je letošnja, ko se študentje odrekajo Tribune, Tribuna pa študentov. Uredniški odbor je v letošnjem letu nedvomno posvetil premalo pozornosti stikom s svojimi bralci, tako preko svojih strani kakor tudi direktnim. Ta odsotnost kontakta možnih oblik kontaktiranja je mnogo, je nujno vodila v postopno oddaljevanje uredništva od bralcev, uredništvo se je v svoji vse večji, čeprav nehoteni izolaciji vse bolj zapiralo vase, preglednost problematike se je ožila skupaj z akcijskim radijem; to je posledica zmanjšanja dvosmerne učinkovitosti delovanja in vplivanja na minimum. Tribuna se je znašla v položaju popolne osamljenosti in vsi njeni poizkusi ponovne vključitve in aktivne prisotnosti v nekaterih pomembnih družbenih dogajanjih, kot so bile npr. volitve, so v glavnem ostali brezuspešni.

V odnosu na študentsko populacijo se je znašla torej Tribuna v vlogi mrtve veje, ki sicer mora biti (tradicija je na njeni strani), nikomur pa ni več posebno mar, kakšna dejansko je, oziroma vse bolj in bolj tudi če sploh še je. Finančni položaj, ki je letos gotovo najtežji v vsem času njenega izhajanja, je onemogočil vsako sistematično in resno delo ter redno izhajanje, kar je pogoj vsake učinkovitosti. Nobenega dvoma ni, da sovpadanje finančne krize lista z njeno vsebinsko krizo ni naključno.

In če pogledamo še drugo plat medalje, to je študente in njihovo vlogo pri oblikovanju Tribune (to bi bilo od osveščenih in zavzetih predvsem pa kritičnih posameznikov ter skupin pričakovati), se znajdemo spet pri stari pesmi, kateri je bilo tudi v letošnjem letu v Tribuni posvečeno precej prostora. To je pesem o neaktivnosti, depolitiziranosti, nezainteresiranosti, neorganiziranosti itd. študentov. Predmet, o katerem je težko povedati kaj novega. Težko je tudi reči, da se je v tem letu stanje kaj popravilo, prej se je poslabšalo. Garancija uspešnega funkcioniranja časopisa je le v dvosmerni soodvisnosti in učinkovanju.

Tako se dilema, ali so se študentje odrekli Tribuni ali Tribuna študentom, izkaže kot lažna dilema. Iskanje grešnega kozla v nastali situaciji te situacije še zdaleč ne ukinja. S študentskim časopisom, ki se je odmaknil svoji bazični populaciji, je nujno nekaj narobe. Študenti, ki jih ne zanima usoda njihovega časopisa, prav tako mora biti nekaj narobe.

Sašo Srot

TRIBUNA IN UPORNIŠTVO

Tribuna se danes nahaja v povsem razvidni krizi, ki za razliko od preteklosti ni rezultat neke zunanje situacije z bolj ali manj administrativnim ozadjem, temveč logike delovnega uresničevanja, ki se dogaja znotraj uredništva in sodelavcev samih. Za kaj gre? Gre za dva procesa, ki se dogajata skozi Tribuno skoraj istočasno. Prvi je v najtesnejši zvezi s strukturo mišljenja, ki ga razvija institucionalna univerza, preko predavanj, izpitov in podobnega. Ni potrebno posebej utemeljevati, da je ta struktura mišljenja v izizvalnem, formalistično samozadovoljujočem ali celo nekvalitetnem odnosu do modernega mišljenja in sveta. Premik je tokrat naravnano v nekaj, kar je mnogo bolj univerzalno in kozmološko, tedaj tudi mnogo bolj vprašljivo in usodno. Med univerzo in tistim, o čemer govorimo, je globok, celo nepremostljiv prepad. Tribuna je poskušala reflektirati (tudi ali včasih celo samo) tisto

drugo, kar mišljenje, ki ga predaja univerza, navadno izvrže. Obkolili sta jo dve sovražno naklonjeni fronti, konservativna univerzitetna struktura in študentsko povprečje, velika večina študentov sodi sem, ki je nezahtevno in komajda hoče kaj več kot zmoro univerza. Odtod ekskluzivnost in majhna komunikativna ali socialna teža koncepta Tribune. Prednost in smisel koncepta se kaže le v ožji skupini, ki jo ne zanimajo več toliko aktualne, vsakodnevne provokativne razmere v družbi (in univerzi), temveč mišljenjsko dogajanje zunaj tega. Seveda pa se takoj zastavlja vprašanje o realnosti take usmeritve, ki se v svetu politične inflacije nujno zoži na socialno izobčenje in blokado lastnih interesov.

S tem pa se že gibljemo na meji tistega, kar sodi pod drugi proces. Pred štirimi, tremi ali dvema leti je Tribuna v mnogo večjem obsegu in z načrtnostjo kritizirala dana družbena stanja (EKK Velenje, akcija ob Vietnamu, materialni odnos družbe do univerze in študentov, kmetijska problematika, politika klera, buržoaziranje družbe...) in ekscesoidnih pojavov v socializmu. Tovrstna kritika je najpogostejše izhajala iz zdrave, idealistične predstave o brezmadežni socialistični družbi, ki so jo mladi prinašali s seboj iz šole. Sprva so bili konflikti s politiko, ki še ni bila navajena poslušati nasvetov od spodaj, surovi in pod

neposrednim nadzorstvom policijskega aparata. Kritika je takrat neposredno premikala politično konstelacijo, ki je v daljšem obdobju, kljub začetnim represivnim in administrativnim metodam vendarle pripeljala do talitve stalinističnega ledu. Demokratizacija se je že približala temu, da je kritika ali oponentura, še pred petimi leti je bila to antidržavna gesta, začela postajati funkcija sistema, hrana, ki navadno okrepi njegov krvni obtok. V tej točki razvoja se je prelomilo, jezni kritiki so spoznali, da so padli v past, ki jim ga ni nastavila konkretna politika, temveč logika zgodovinskega razvoja. Toleranca politike in njena pripravljenost na dialog sta močno omejili volje po politični strasti in aktivizmu. Ta omejenost, omejenost ali že skorajda neprijetnost leve ali vsakršne socialne in politične kritike, je realnost časopisa, o katerem govorimo. Premik v sfero mišljenja, o čemer smo govorili na začetku, je samo napolnil neko praznino, ki je nastopila s krizo akcije z veliko začetnico.

Vendar se mi zdi, da je krog možnosti, ki stoje pred Tribuno, obsojen na sožitje ali poudarjanje ene ali druge eksplicitne usmerjenosti. Morda je tokrat čas, da dobi Tribuna izrazitejši aktivistični poudarek, če že ne zaradi drugega, pa vsaj v imenu svojega lastnega obstoja.

Rudi Ržman

INTERVENCija dr. VOJANA RUSA

NA PRVEM ZASEDANJU VSEH
ZBOROV SKUPŠČINE, DNE 8. MAJA 1969

Ob izvolitvi vodilnih organov skupščine bi povedal nekaj pripomb. Te kritične pripombe veljajo tako za izvolitev predsednika celotne skupščine kot za predsednika republiškega zbora in celotnega izvrš. sveta. Ne nanašajo se na osebe, ampak na politično vsebino načina izvolitve teh organov.

Gre predvsem zato, da so kandidati že dolgo znani, da pa ni bilo doslej nobene organizirane politične diskusije o njihovih osebnih zamislih glede ciljev v naslednjih štirih letih.

Vsi organi, ki jih danes volimo, so izvršilci skupščine. Zato bi bilo razumljivo, da bi jim poslanci že pred izvolitvijo postavili tista vprašanja, ki so najpomembnejša za politično vsebino skupščine.

Na tak način bi bil ustvarjen jasen, principalen odnos med poslanci in izvršnimi organi, ker bi soglasnost v principalnih vprašanjih omogočila sodelovanje.

Lahko bi se pa tudi jasno pokazale razlike in s tem različne odgovornosti.

Morda bi kdo dejal: da nam to ni potrebno, saj imamo skupni volilni program Socialistične zveze in sklepe IX. kongresa ZKJ.

To pa ni zadosti. Stališča v omenjenih dokumentih so zelo splošna in ni še zadosti razviden vrstni red teh nalog po pomembnosti, zlasti pa, katere so ključne. Tudi še ni jasno, kako bo prav skupščina dala svoj delež pri njihovem reševanju.

Ni nujno, da so osebne zamisli kandidatov proti volilnemu programu, nujno pa morajo predstavljati njegovo operacionalizacijo in konkretizacijo, kar je pa tudi izrazito politično pomembno.

Podaj bom nekaj konkretnih vprašanj, preden bo na vrsti volitev kandidata za mandatorja izvršnega sveta, ker ima ta organ v našem sistemu vlogo konkretizacije.

Intervencija dr. Vojana RUSA na prvi seji reubliškega zbora skupščine SR Slovenije (pred določitvijo kandidata za predsednika izvršnega sveta Skupščine SR Slovenije)

Na temelju principov, ki bi po mojem mišljenju morali veljati za izvolitev vsakega kandidata, ne glede na osebo, se oglašam z nekaterimi vprašanji kandidatov za mandatorja izvršnega sveta.

Mislím, da bi morali v tem trenutku jasneje določiti nekatere najpomembnejše nacionalne cilje, ki se tičejo vseh nas Slovencev.

Slovenci smo na tisti točki razvoja, ko človekova ustvarjalnost postaja vse bolj odločilna. Postajamo razvita dežela in izkustvo vseh drugih razvitih držav kaže, da približno na tej stopnji postaja izobrazba vse bolj pomemben dejavnik razvoja — saj imajo razvite dežele zapada, ki so pred nami, že sedaj 30 in še več odstotkov ljudi s srednjo in visoko izobrazbo v celotnem zaposlenem prebivalstvu.

Smo v globokem precepu. Na eni strani postaja izobraževanje tako pomembno, na drugi strani pa Slovenija izredno zaostaja prav glede deleža izobraževanja. V našo javnost še ni zadosti prodrla zavest, da smo Slovenci glede deleža srednje in visoke izobraženih v zaposlenem prebivalstvu na zadnjem mestu med vsemi šestimi jugoslovanskimi republikami in da imamo tudi zelo slab izobražbeni sestav na strokovnih in profesionalno vodstvenih mestih.

(Tu je predsednik republiškega zbora prekinil poslanca z opozorilom, da govori preobsežno in da naj na kratko zastavi vprašanje. Odgovor poslanca: ne bi se strinjal z oceno predsednika. Nesporazum na staja zaradi tega, ker smo navajeni zelo pomembna vprašanja reševati preveč na hitro in ker o njih ne razpravljamo zadosti temeljno; prav pri izvolitvi vodilnih organov gre tudi za bistvene politične probleme.)

Prehajam na konkretna vprašanja:

Želel bi slišati mišljenje kandidata za predsednika izvršnega sveta glede potrebe, da se v zakonski obliki predvidi, kakšni so

izobražbeni pogoji potrebni za vsa strokovna in profesionalno-vodstvena mesta?

Drugo vprašanje: ali se kandidati strinjajo, da je delež, ki ga ima izobrazba pri delitvi osebnih dohodkov, nesorazmerno majhen?

Naslednje vprašanje: struktura slovenske inteligence je danes povsem neustrezna, ker imajo nesorazmerno velik delež študenti iz določenih krajev in slojev, iz drugih pa ne. Ali se kandidati strinjajo, da bi bilo nujno za vso sposobno siromašnejšo mladino, od osnovne šole do konca fakultete, nujno predvideti take pogoje (štipendije, pomoč v učenju itd.), da bi lahko zajeli v bodočo slovensko inteligenco vso sposobno mladino?

V zvezi s tem tudi vprašanje: ali se strinjate, da bi študentom bilo nujno priznati delovni status, saj je na primer nesmiselno, da se njim uspešno opravljeni študij ne šteje v penzijsko dobo?

Ob vseh teh vprašanjih poudarjam, da jih ni moč označiti za nerealistična, saj ne gre za velika nova materialna sredstva, ampak je predvsem potrebna sprememba politike. Tudi ne gre za to, da s predloženo politiko kogarkoli pritisnemo ob zid, spravimo v nemogoč položaj (v zakonu je možno določiti prehodno obdobje za tiste, ki še nimajo zadostne izobrazbe; zahteve za izobrazbo seveda ne veljajo za izvoljene predstavnike v samoupravnih, predstavniških in družbeno-političnih organih in podobno).

In še zadnje vprašanje: ali se strinjate, da je nujno pretehtati ekonomsko delitev v celoti in ves naš gospodarski sistem? Ne bi se strinjal z oceno, da smo že dosegli ustrezno delitev po delu in da imamo samo še nekatere manjše izjeme. Možno je, da imajo cele gospodarske veje monopolistični položaj. Nujno je tudi pretehtati odnose delitve med osebnimi in družbenimi standardom, med investicijami in potrošnjo ter ponovno korenito pregledati vse notranje in zunanje ekonomske instrumente.

STONE REMC ŠTUDENTSKI POSLANEC TOVARIŠICE IN TOVARIŠI POSLANCI,

Prepričan sem, da bo skupščina z izvolitvijo svojega izvršno-političnega organa, Izvršnega sveta v predlaganem sestavu, predvsem podprla in okrepila tisto smer družbenega razvoja, ki vodi v visoko produktivno in racionalno organizirano družbo duhovno razvitih osebosti, da bo uveljavila tiste pozitivne subjekte in institucije, ki se v težnji po učinkovitosti ekonomskega in političnega sistema usmerjajo na intenziviranje in poglobljanje procesa politične demokratizacije na eni ter znanstvene organizacije in usmerjanja družbe na drugi strani.

V smislu te načelne opredelitve želim postaviti spoštovanemu tovarišu mandatarju oz. njegovim sodelavcem nekaj konkretnih vprašanj.

1. Republiška skupščina in njen Izvršni svet prevzemata pred delovnimi ljudmi Slovenije politično odgovornost, da zagotovita kontinuiteto in razvoj socialistične revolucionarne preobrazbe družbe. V sedanjem zgodovinskem trenutku bo potrebno ovrednotiti dosedanje pot in sredstva s stališča temeljnih ciljev in vrednost revolucije. In neposredni nosilci teh temeljnih vrednot in ciljev so prav gotovo sami borci in udeleženci NOB. Ne da bi želel zmanjševati družbeno pozornost in uspehe, ki so bili doseženi v reševanju materialnih in socialnih vprašanj borcev, vendarle moram ugotoviti, da so se ta vprašanja večkrat reševala v skladu z ekstenzivnim razvojem celotne družbe in so se zato konkretni problemi družbenega položaja borcev obravnavali kampanjsko in sektorsko. Mislím, da je slovenska družba materialno toliko razvita in politično toliko osveščena, da je možno vsa ta vprašanja rešiti dolgoročno in povezano s stališča kompleksne osebnosti borca. Ali ne obstoji potreba in mož-

nost, da se v enotnem zakonskem dokumentu kompleksno in dolgoročno rešijo odprta vprašanja borcev in drugič, kako zagotoviti, da se bo dejanski položaj borcev izboljševal v tistem obsegu in tempu, kot se povečuje produktivna moč in bogastvo celotne družbe.

2. Kolikor višja je ekonomska, tehnološka in politična raven družbe, v toliko večji meri, očitneje in v raznovrstnejših oblikah se intelektualno delo pojavlja kot faza združenega dela; prosveta, kultura, znanost in ves kompleks takojmenovanih družbenih služb so utemeljene samo kot faza in notranji sestavni del procesa družbene reprodukcije. V nasprotju s temi objektivnimi procesi, prihaja pri nas — večinoma iz razlogov neustrezne stopnje subjektivnega spoznavanja procesov, znanja in organiziranosti — do konfliktov na nivoju odnosov med gospodarstvom in takojmenovanimi izvedensko-gospodarskimi ali celo neproduktivnimi dejavnostmi.

Kakšne sistemske rešitve predvideva Izvršni svet, da se ustrezneje, učinkoviteje in na višjem nivoju povežejo vse osnove družbene dejavnosti, v tem smislu kultura in znanost, s procesi materialne proizvodnje? Načelno vprašanje bise lahko deduciralo na več konkretnih relacij:

— odnos med rastjo nacionalnega dohodka in obsegom ter načinom razdeljevanja nacionalnega dohodka za potrebe kulturnega in znanstvenega razvoja.

— način organiziranja znanstveno raziskovalnih dejavnosti s stališča potreb in razvoja tehnologije ter družbenih odnosov

— nadaljnji razvoj, organizacija in način dela republiške uprave s stališča javnosti, strokovnosti in odgovornosti v odnosu do družbene baze

— vpliv nosilcev osnovnih družbenih de-

javnosti na oblikovanje temeljnih ekonomsko-političnih odločitev na republiški ravni — nacionalni koncept kadrovske politike kot integralni del koncepta dolgoročnega razvoja Slovenije.

3. S kakšnimi ekonomskimi in sistemsko-političnimi ukrepi je danes možno

zmanjšati odtok najbolj kvalificirane delovne sile iz posameznih strok v inozemstvo in kako doseči ustreznejšo in polno zaposlenost strokovnjakov.

Tone Remc

Pripis uredništva:

Na ta vprašanja poslanec mandator do zdaj še ni odgovoril.

Namesto komentarja k intervenciji prof. dr. Rusa objavljamo podatke o izobražbeni strukturi zaposlenih na področju industrije (številke pomenijo število izobraženih na 100 zaposlenih):

stopnaja izobrazbe	SFRJ	Slovenija	Srbija (oža)	Hrvatska
visoka izobrazba	2,12	1,32	2,51	2,29
višja izobrazba	0,98	0,69	1,3	0,78
srednja izobrazba	6,95	5,96	8,0	6,83

V CSSR; Bolgariji, na Poljskem in Madžarskem je bilo že leta 1959 na 100 zaposlenih 11,6 inženirjev, v ZSSR 16,6, v ZDA 11,5, Avstriji 5,9 in Italiji 5,3. (podatki so vzeti iz Naših razgledov, 10. maj 1969)

Založba
MLADINSKA KNJIGA
Oddelek za direktno prodajo
išče za prodajo svojih izdaj poleti

VEČJE ŠTEVILO AKVIZITERJEV

Akviziterji bodo prodajali knjige po domovih, podjetjih in ustanovah izključno končnim potrošnikom — fizičnim osebam.

Od novih sodelavcev pričakujemo splošno razgledanost, kulturnen nastop, urejeno zunanost in sposobnost dobrega stika s strankami ter prizadevnost in vztrajnost pri delu. Morebitne izkušnje pri prodaji knjig bodo upošteevane kot prednost, toda ne nujni pogoj. Kandidatom, ki bodo sprejeti, bo osebni avtomobil v pomoč pri delu.

Obsežen in privlačen program izdaj založbe, primeren za najširši krog kupcev, zagotavlja možnost dobrega zaslužka na osnovi provizije.

Delo pri prodaji knjig je zlasti primerno kot počitniška zaposlitev za študente. Za določeno število kandidatov, ki bodo po mnenju komisije izpolnjevali vse pogoje, obstaja možnost stalne zaposlitve za določen čas.

Če vas prodaja knjig veseli, pošljite lastnoročno napisano vlogo z navedbo izobrazbe, drugih običajnih podatkov in morebitne prakse pri prodaji knjig na naslov:

ZGP Mladinska knjiga, Oddelek za direktno prodajo, Ljubljana, Titova 3 v 8 dneh. Lahko se tudi osebno zglasite vsak dan med 7. in 9. uro.

REFORMA ŠTUDIJA NA UNIVERZI

Tako pomemben problem, kot je reforma študija na univerzi, je zaradi možnih posledic težko načeti s prave strani. Kot študent bi z naslednjimi razmišljanji rad prispeval k osvetlitvi nekaterih motivov, ki odločno govorijo za študijsko reformo. Ob tem bom poskušal nakazati tudi nekatere z reformo povezane probleme in dileme.

Veliko se govori o »novi levici«, o gibanju študentov in nekaterih njihovih starejših kolegov. To gibanje ni samo politično. Ni usmerjeno zgolj navzven, proti vsakršni manipulaciji deviantnih družbenih tvorb z ljudmi, ki so fizično odvisni od teh tvorb. Usmerjanje je tudi proti taki manipulaciji in proti zastarelim družbenim odnosom, ki rojevajo tvorbe in manipulacije na univerzi, znotraj »avtonomnega« univerzitetnega organizma. Stopnja človekovega znanstvenega spoznanja in stopnja razvitosti družbenih materialnih sil so danes že izven okvirov, ki jih postavljajo današnji družbeni odnosi. Za ilustracijo tega nasprotja bi navedel nekatere zastarele vrednote, s katerimi so današnji družbeni odnosi obremenjeni. Pri tem bi opozoril, da imajo te vrednote različno težo. Npr.: »domovina«, »spoštujte mojstrea, avtoriteta, poslušnost«, »kdo hoče imeti kaj besede, mora najprej kaj doseči«, varovanje, da se spori med koristni avtomatično poravnava, vera v vse-splošno uspešnost naraščajočega življenjskega standarda in družbene varnosti, itd. »Nova levica« vidi vsa ta nasprotja in se skuša proti njim boriti. Vendar — boriti se proti ustaljenemu družbenemu redu, ki dopušča takšno zaostajanje družbenih odnosov, ni lahko. Kajti ta boj še ni revolucija, temveč je le opozorilo, da se revolucionarnemu stanju bližamo, če se ne bodo družbeni odnosi spreminjali hitreje.

Vse te dileme so prisotne kajpak tudi v okviru univerze. Absurdno je misliti, da bi bila lahko univerza v tem pogledu avtonomna ali — bolje povedano izolirana. Univerzitetna populacija je še mnogo bolj razcepljena (in zato neustvarljiva) kakor povprečne celotne družbe. Razjedajo jo globlja in, v perspektivi gledano, bistvena protislovja.

Univerza naj bi bila v bodoče osrednja kulturno-znanstvena ustanova naše družbe. To pomeni, da bodo pod okriljem univerze integrirane sedanje razdrobljene in zato po učinku slabotne kulturno-znanstvene ustanove. Navidežno se odpira možnost za nekakšen kulturno-znanstveni »boom« naše družbe. Vendar bodo ravno takrat notranja nasprotja onemogočila to integracijo, ta »booma«. Simptomi, ki kažejo, v kateri smeri in kako bo potekala integracija, so zelo podobni simptomom take integracije pred desetimi do petnajstimi leti na Zahodu; posledice pa so že vidne. Zato na to opozarjam, in sicer tako, da bom navedel najprej posledice in nato naše simptome.

Že danes je pri nas opaziti težnjo, ki je bila pred kakimi desetimi leti vidna v razvitih zahodnoevropskih državah: hitreje vključevati znanost in kulturo v krožni tok produkcije in porabe. Posledica vključevanja pa je bila ta, da je znanost postala vera v znanost, mit, parateologija. »Fachidiota« je značilen tip za take vrste znanosti. Kljub našemu sistemu samoupravljanja, ki mora sloneti na človekovi celovitosti in ne na »fachidiotizmu«, je lahko v takem položaju človek izločen iz mehaniziranega in avtomatiziranega kroga, ki bo odločal o bistvenih stvareh.

Modernizacija proizvodnje, raziskave tržišča, dobave in prodaje, skratka krožnega toka produkcije in porabe, zahteva uvajanje novih avtomatiziranih strojev in računalnikov, ki neposredno vodijo te stroje. Zanos ob uspehu naravoslovnih ved pa poraja tudi miselnost, po kateri je možno na isti način upravljati z ljudmi. Že danes se pri nas pojavljajo tendence neopozitivističnega svetovnega nazora, katerega nosilec je naravoslovje, ki gleda človeka kot statistično množino in meni, da s tega vidika vse o njem.

Prav tako je v družboslovju prisotna težnja, da bi svojo stroko izenačili z na-

ravnimi vedami, da bi postala »eksaktna« znanost. V ekonomiji, sociologiji, estetiki, jezikoslovju, slovstvenih vedah in umetnostnih znanostih se hoče kot edino zveljavna uveljaviti smer, ki meni, da lahko najde svoje vrednostne kategorije v zgolj statističnem in tistem, kar je mogoče kvantificirati. Nič nimam proti eksaktnosti družbenih ved. Zavedati pa se je treba, da je uvedba statistike in njenih zakonov v take vede le sredstvo na poti do eksaktnosti in ne cilj ali eksaktnost sama.

Že danes se čutijo tendence v okviru posameznih ved, ki prinašajo le tisto, kar je znanosti danes dosegljivo, vse ostale hipoteze in variante, ki še niso raziskane, pa zanikajo. V znanosti je še veliko nepojmljivega, iracionalnega, občutenega, vendar nedokazanega. Ograjevanje znanosti kot najmočnejšega izraza človekove zavesti od te iracionalnosti pomeni postopno, vendar vztrajno vključevanje v družbeni establishment. V takem procesu znanost zgublja svojo široko poteznost in s tem svojo perspektivo. Zato je treba razumeti, da pomeni del znanosti in kulture v krogu produkcije in porabe le sredstvo na poti do ciljev, ki jih ima naša socialistična družba.

Materialne in kadrovske razmere (slednje so slej ko prej posledica materialnih) na naši univerzi pa integracijo znanosti naravnost silijo v omenjeno napačno smer razvoja, ki se bo v bodoče (če se že ni) znašla v slepi ulici. Če hočemo imeti univerzo kot skladno obliko združevanja in vzgajanja polnopravnih subjektov, ne pa kot mehanizem, kot servis v krožnem toku produkcije in porabe, ki proizvaža (in ne vzgaja) nacionalni možganski potencial, bomo morali tako učni načrt kakor tudi metode izvajanja tega načrta temeljito spremeniti. Učni načrt posameznih fakultet bo moral biti v skladu z dolgoročnim razvojem naše družbe. Vzgjati bo treba kadre, ki bodo sprejeli znanje in ki bodo razumeli, da to znanje ni samo sebi namen, temveč sredstvo za uresničitev tistih korakov v procesu človekovega osvoboditve, ki jih dopušča vsakokratna stopnja družbene razvitosti. Ta vzgoja pa mora biti povsem drugačna od dosedanje. Eno izmed sredstev, ki naj bi pripeljalo do tega, je to, da naj učni program temelji na načelih, ki bodo omogočila študentu, da je subjekt študija in ne objekt v kategoriji z likom vlivamo potreben in nepotreben znanstveni »cocktail«. Le na tak način bomo dobili samostojne, razgledane kadre in ne »fachidiote«. Samo tako bodo družbeni odnosi dohajali znanstveno spoznanje in razvitost družbenih materialnih sil, ne da bi ljudje občutili intelektualno utujenost in dekadenco, ki je značilna za današnje zahodnoevropske razvite države. Ne bi hotel zanemarjati pomena, ki ga nosi v sebi sprememba učnega načrta, vendar se mi zdi, da je za njegovo uspešno izvajanje potrebno istočasno spreminiti tudi odnose na univerzi. Ti pa so že od sedanjem študijskem redu nevzdržni. Notranja razcepljenost med posameznimi fakultetami in znotraj samih fakultet (med katedrami) škoduje ne le ogledu te ustanove, marveč predvsem njeni revolucionarnosti v smislu povezovanja kulturno-znanstvenih dosežkov z različnih področij in v smislu permanentnega obnavljanja znanstvenega repertoarja (kar implicitno zahteva permanentno obnavljanje znanstvenega kadra). Tako stanje vodi v brezčujnost, malenkost, neinventivnost, kar se danes vse bolj odraža v novih učnih programih posameznih kateder.

To je predvsem vzrok, ki nasprotuje tudi integraciji znanstvenega kadra pri nas. Velika podjetja in ustanove imajo svoje inštitute za raziskovanje (vključno z bazičnimi raziskavami), kjer zbirajo mlade sposobne kadre, ki jih univerza ni mogla pritegniti k svojemu delu. Tako podjetja in ustanove tudi ne bodo odprti rok sprejela predlog o sodelovanju z univerzo, ker to trenutno ni v njihovem interesu.

Občutek pri študentih, da na univerzi in v družbi sploh problemi niso urejeni, se izraža kot protest proti celotnemu družbenemu establishmentu in proti politiki, ki ta establishment podpira. Ta protest, čeprav ni direkten, pa se nanaša tudi na univerzo, ki se vključuje v establishment kot njegov servis. Zahteva po spremembi študijskega reda in metod je torej zahteva

po revolucionarnosti v znanosti, zahteva, da se znanstveno delo iztrga iz enodimenzionalnosti družbenega razvoja (ali stagnacije) v smislu, ki ga je opredelil Marcuse. To je hkrati tudi zahteva po svobodni znanstveni ustvarjalnosti.

Na koncu razmišljanja pa bi rad poudaril, da sprememba znanstveno-izobraževalnega dela zahteva od družbe precejšnja materialna sredstva. Ta sredstva je treba odločno in hitro zagotoviti, kajti vpliv, ki ga ima znanstveno-izobraževalni proces na procese v družbeni bazi je v sedanjem trenutku glede na obraten vpliv prioriten.

Stane Hočevar

Predlog projekta minimalne študentske soudedeležbe v fakultetni samoupravi

Skladno z zagotovili zakona o visokem šolstvu postavljamo nekatere minimalne zahteve v zvezi s študentsko udeležbo v samoupravljanju na univerzi. Naši predlogi in dopolnitve se nanašajo na nekatere člene modelnega osnutka fakultetnega statuta.

V poglavju VI. — upravljanje fakultete — pripominjamo v zvezi s točko C, da je potrebno tudi pri upravljanju oddelka, odseka, v določenem smislu tudi katedre, natančneje določiti študentsko udeležbo.

Tako predlagamo, da bi v svetu oddelka polnopravno sodelovala po 2 študenta iz vsakega letnika in da bi bili zastopani tudi študenti III. stopnje. Isto bi veljalo tudi za upravljanje na odseku.

Na heterogenih fakultetah je vloga oddelkov in odsekov pri določanju pogojev študija tako temeljna, da bi odsotnost študentov pomenila bistveno krnitev zakonskih določil o študentskih samoupravnih pravicah.

Katedra je na naši univerzi premalo izrazita delovna enota. Njeni dejanski pomen za nas pa je tolikšen, da v njenem upravnem organu moramo imeti svoje predstavnike, še celo, če bo njen razvoj šel v smeri uresničevanja modernih zamisli. Mi predlagamo, da bi se študentski predstavniki v upravni organ katedre volili izmed tistih študentov, ki so na nek način, bodisi kot pomožno učno osebo (demonstratorji, pomožni asistenti itd.) bodisi kot sodelavci pri raziskovalnem delu, v njeno neposredno delovanje že vključeni.

Menimo, da naše katedre (oz. ustrezni inštituti) malo ali pa nič ne ukredujejo za večjo vključitev študentov v raziskovalne projekte. Katedra bi morala biti celo obvezana prevzemati takšne naloge in izdelovati takšno metodologijo dela, da bi se v raziskave postopoma lahko vključili vsi tisti študentje, ki imajo takšne ambicije.

Sicer pa se večji del naših pripomb nanaša na oddelke E, VI. poglavje, ki govori o svetih letnikov. Na splošno menimo, da to upravljalno telo sploh ni integrirano v običajen tok odločanja o študiju, da še vedno vegetira kot polpedagoški privrsek, ki itak nedosledno porazdeljuje vpliva na odločitve.

Predlagamo naslednji spremenjeni tekst členov iz oddelka E modelnega fakultetnega statuta.

31. člen

Za obravnavanje vprašanj, ki so pomembna za izboljšanje pouka in študijskih uspehov, za krepitev aktivnega sodelovanja študentov z učitelji v pedagoškem delu, za razvijanje iniciativnosti, discipline in študijske odgovornosti študentov obstoje svet letnikov. Svet letnika sestavljajo študenti letnika in tisti učitelji in sodelavci, ki v letniku poučujejo. Fakultetni svet oziroma pedagoško-znanstveni svet morata razpravljati o predlogu sveta letnika in mu sporočiti svoje mnenje.

32. člen

Svet letnika voli svoj odbor sveta letnika, katerega člani so vsi učitelji v letniku in enako število voljenih študentov. Predsednik odbora sveta letnika je učitelj, njegov namestnik pa je študent. (Smiselno se tak organ ustanovi tudi pri oddelku ali odseku, kjer so oddelki ali odseki tako maloštevilni, da svet letnika ne bi imel prave vloge.)

33. člen

Odbor sveta letnika ima naslednje pristojnosti:

— V okviru študijskega načrta in programa odloča o organizaciji in vsebini vseh oblik študija v letniku.

— Odloča o razporeditvi tistih sredstev, ki so dodeljena letniku in so namenjena za nabavo in obnovo študijskih pripomočnikov, izvedbo vaj, ekskurzij in drugih specifičnih oblik pouka.

— V okviru študijskega režima odloča o odprtih vprašanjih urnika, izpitnih rokov in podobno.

— Odloča o vsebini in organizaciji svobodne katedre v letniku.

Odlomitev odbora sveta letnika mora potrditi pedagoško-znanstveni svet fakultete ali v ustrezni zadevi fakultetni svet. Če v 30 dneh do potrditve oz. zavrnitve ne pride, se odločitev odbora sveta letnika ima za polnojavno.

34. člen

Nadaljnjo organizacijo in delovanje sveta letnika in odbora sveta letnika določa poseben pravilnik.

Menimo, da je možno preko predlaganih oblik pripeljati študente najbližje viru delovnega odločanja na univerzi.

Predlog je izdelala skupina pri Izvršnem odboru SS

RAZPIS

plavalnih tečajev za študente ljubljanske univerze

Komisija za telesno kulturo, izvenarmadno in tehnično vzgojo pri US razpisuje skupaj s komisijami na fakultetah in ZSOTK plavalne tečaje v Rovinju.

1. Tečaji bodo po naslednjem razporedu:

1. tečaj od 5. 7. do 14. 7. 1969 kapaciteta 40 tečajnikov

2. tečaj od 15. 7. do 24. 7. 1969 kapaciteta 40 tečajnikov

3. tečaj od 4. 8. do 13. 8. 1969 kapaciteta 40 tečajnikov

2. Tečaji so namenjeni študentom, ki ne znajo plavati ali plavajo zelo slabo.

Za vse na tečaje prijavljene študente je obvezno preverjanje znanja plavanja. To bo 5. junija ob 18.45 v bazenu visoke šole za telesno kulturo na Kodeljevem — razen za študente I. letnika medicinske fakultete, fakultete za strojništvo in FNT.

Prireditelj tečaja ima pravico naknadno odstraniti s tečaja vse, ki nimajo zahtevanih pogojev, prav tako pa tudi vse kršilce discipline.

3. Na tečaje se lahko prijavijo vsi redni študenti fakultet.

4. Vsak študent se lahko prijavi samo na en tečaj.

5. V tečajih bo pouk plavanja po naslednjem programu: dopoldne 3 ure, popoldne pa 2 uri pod vodstvom plavalnih strokovnjakov.

6. Vsak udeleženec tečaja bo moral prispevati za stroške z vožnjo in oskrbo v taboru. Največji del stroškov bo prispevala komisija za telesno kulturo, izvenarmadno in tehnično vzgojo pri US univerze v Ljubljani; razpravljala bo tudi o višini deleža za vsakega študenta posebej. Pri tem bo upoštevala socialno stanje študentov.

7. Prijavnico prinesite referentu za telesno kulturo pri tajništvu univerze, II. nadstropje, soba št. 10 (Prijavnice dobite pri vratarju univerze, Trg revolucije 11).

Rok za prijavo je 3. junij 1969.

Študentje bodo morali vplačati svoj prispevek do 10. junija 1969. Če se prijavljene iz opravičljivega razloga ne bo udeležil tečaja, mu bomo vplačani znesek vrnili, odtegnili pa mu bomo 1.000 Sdin za stroške pri organizaciji tečaja.

Pismeno prijavo za povrnitev prispevka je potrebno oddati najkasneje do 20. septembra 1969 v vložišču tajništva univerze v Ljubljani, Trg revolucije 11/II.

8. Seznane na tečaje sprejetih študentov in druge informacije bo komisija objavila kasneje.

9. Po objavi razporeda sprejetih tečajnikov v določene termine ne bo mogel nihče menjati termina brez soglasja prireditelja. Zamenjava z drugim študentom ni dovoljena!

10. Vsa pojasnila lahko dobite pri referentu za telesno kulturo pri tajništvu univerze v Ljubljani, Trg revolucije 11/II, soba št. 10.

Komisija za telesno kulturo, izvenarmadno in tehnično vzgojo pri US

Tajnik:
Gregor HITI

¹Deviantne tvorbe v družbi — tvorbe, ki so nastale na osnovi zakonitosti združevanja ljudi s skupnimi interesi; pri tem so ti interesi posili deviantni, tj. niso tisti, zaradi katerih je družba omogočila prvotno združevanje.

Sestanek koordinacijskega odbora študentov medicine in stomatologije Jugoslavije

Med XI. strokovnim kongresom študentov medicine in stomatologije Jugoslavije, ki je bil v Ljubljani od 23. do 26. 4. t. l., se je sestal tudi koordinacijski odbor. Prisotni so bili predstavniki vseh osmih medicinskih fakultet v Jugoslaviji.

Dnevni red je bil naslednji:

1. Vrnitev strokovnega naziva
2. Staž in programiranje staže
3. Problemi samoupravljanja študentov
4. Zdravstveno varstvo študentov v jugoslovanskem merilu
5. Vprašanje nagrajevanja znanstvenih nalog
6. Izvolitev predsednika koordinacijskega odbora in določitev kraja naslednjega sestanka
7. organizacija kongresa
8. Razno:
 - a) reforma šolstva
 - b) vpis študentov na fakulteto.

Zaradi aktualnosti dogodkov je bil dnevni red spremenjen le toliko, da smo najprej obravnavali vprašanja, ki zadevajo kongres.

V zvezi z organizacijo in potekom kongresa ni bilo nobenih negativnih pripomb, nasprotno, z vseh strani same pohvale. Pripombe so bile samo na račun sklepa, da bodo poslani v Plzen 3 najboljše naloge in da dobi avtor najboljše naloge denarno nagrado v višini 100 Ndin (denar je dal sarajevski Inštitut za higieno). Čeprav zastopanje Jugoslavije v Plznu ni denarna nagrada, vseeno pomeni posebno priznanje, ki ni v skladu s sklepi iz Novega Sada leta 1966. Denar iz Sarajeva smo odklonili kot nagrado, predlagali pa smo, da se denar porabi v znanstveno-raziskovalne namene.

Postavilo se je tudi vprašanje mednarodne udeležbe na naslednjih strokovnih kongresih. Največji problem, ki se je pokazal že lani v Zagrebu, je organizacija prevajanja, tako da bi strokovna dela lahko spremljali vsi udeleženci. Najbolje je prepustiti odločitev naslednjemu organizatorju — beograjski medicinski fakulteti.

Ostra diskusija se je razvila na temo o vrnitvi strokovnih nazivov. Politični pomen, ki ga problem dobiva, prerasča vsakdanja merila. Široka akcija, ki je bila izvedena, je imela namen seznaniti forume v zvezni skupščini in drugih organih z upravičenostjo zahteve po takojšnji vrnitvi strokovnih nazivov. Argumentov, ki govorijo, da se je iz vsega razvil politični problem, je veliko. Naj naštejemo samo najbolj tehtne:

1. Z administrativnim ukrepom ukiniti strokovni naziv, do katerega je imel in ima pravico, ker ga izenači s starejšimi kolegi in kolegi v tujini, pomeni prikrajšati oz. okraštiti!
2. Protustavno je nekomu vzeti naslov, na drugi strani pa ga podeliti drugim poklicem. Sicer pa je težko govoriti o ustavnosti pri nesmiselnih odločitvah!
3. Zaradi pomanjkanja delovnih mest, neprimernih pogojev, pomanjkljivih sredstev in še zaradi cele vrste problemov, ki pestijo zdravstvo pri nas, se mnogo diplomantov—zdravnikov odloči za »vključitev v mednarodno delitev dela« in odide s trehobom za kruhom. Toda kaj, ko ne more pobegniti naši administraciji, ki ga preganja povsod, kamor gre, tudi v tujini! Nekdo, ki je končal medicinsko fakulteto pri nas in dobil »naslov« ZDRAVNIK, v tujini ni enakovreden ostalim kolegom, ki so prav tako končali medicinsko fakulteto, istočasno, z enakim uspehom, dobili pa naslov »dr« ali »dr. medicine«. Kakšne so posledice tega, lahko spozna vsakdo, morda tudi tisti, ki je pred šestimi leti predlagal to spremembo!
4. Naslov zdravnik zajema panogo dejavnosti oz. področja dela, prav tako kot poklici čevljar, grobar, arhivar, krznar, politik itd., naziv »dr« ali »dr. medicine« pa predstavlja STROKOVNI NAZIV, tako kot npr. ing.

5. V Jugoslaviji je doslej 8500 nedvig-njenih diplom, kar ni majhno število! To je bojkot proti krivici in proti tistim, ki le iz njim znanih vzrokov vztrajajo pri 6 let staremu zakonu, katerega nesmisel sem že navedel.

Po dolgi razpravi se je izkristaliziralo mnenje, da je načrtana pot pravilna in edina možna: uporabiti vse demokratične poti za doseg spremembe zakona o strokovnih nazivih, informirati vso javnost o smislu in teži problema, saj marsikdo nasprotuje zaradi premajhne seznanjenosti z vprašanjem. V skrajni sili pa je treba uporabiti tudi druge poti. Za začetek bojkot predavanj, ki bi moral zajeti prizadete v vsej Jugoslaviji. Vprašanje je treba reševati tako na republiškem kot na zveznem merilu.

Burno je potekal tudi razgovor o stažu. Osnovne misli je nakazal zdravnik Franci Strus, predsednik sekcije stažistov. Popolnoma nejasen je status stažista, neurejeno je financiranje, saj se v Ljubljani zbere le 1/3 sredstev, stažira pa velika večina tukaj. Za pogovor o vodenju in programiranju staže pa lahko uporabljamo samo pogojnik v futuro! K sreči je staž plačan, pa čeprav samo z 800 dinarji. Zanimivi so tudi predpisi, ki govorijo o dolžnostih stažista in jih enačijo z zdravnikovimi, medtem ko so pravice daleč od podobnega enačenja. Čudno, toda karakteristično! Kaj sploh staž je? Je to nadaljevanje študija ali nastop službe? Dejstva kažejo, da je to tako nadaljevanje študija kot pripravništvo, zato je nujno spreminiti zakon o pripravnikih v smislu sprejetja amandmaja, ki bi uzakonil status stažista. Del sredstev za nagrajevanje stažistov bi morale prispevati tudi skupnosti izobraževanja, saj gre v bistvu tudi za nadaljevanje študija! Izključno pravico za vodenje in programiranje staže ter določitev mentorjev pa morajo imeti medicinske fakultete!

Na vprašanje o stažiranju in zaposlovanju se naveže tudi vprašanje vpisa na fakulteto. Postavi se vprašanje smiselnosti hiperprodukcije določenih kadrov, ki jim po eni strani zaradi prenatrpanosti in premajhnega števila asistentov (baje ni denarja!) ne moremo nuditi aдекватne izobrazbe, po drugi strani pa jih tudi nimamo kje zaposliti oz. jih nimamo s čim plačati. Podatki sicer kažejo, da zdravnikov še vedno ni dovolj, kaj šele preveč, toda ni denarja, da bi jih lahko zaposlili. Ena izmed radikalnih metod omejitve vpisa na medicinsko fakulteto je sprejemni izpit. Sama po sebi niti tako slaba metoda, toda v sebi skriva vprašanje realnosti. Sprejemni izpit je le delno odraz kandidatovih sposobnosti, v večji meri gre za verno fotografijo nivoja srednje šole, ki jo je obiskoval! Ti nivoji pa so tako različni, da bo treba nekaj storiti tudi na tem področju! Predlogov je dovolj, treba je le žrtvovati nekaj časa pa tudi denarja.

V nadaljevanju diskusije nas je predstavniki iz Sarajeva seznanili z njihovo akcijo dviganja socialnozdravstvenega stanja v nerazvitih področjih. Predlagal je, da bi izkoristili interes široke javnosti in pričeli s podobnimi akcijami tudi v drugih republikah. Na naši fakulteti opravlja podobno akcijo odbor RK, interes pa so pokazale tudi druge fakultete. Predlog me močno zanima, zato predlagam vsem zdravstvenim delavcem, da se lotimo reševanja iz močvirja zelo zaostalega področja, področja zdravstva, socialne, študija medicine in stomatologije, zaposlovanja zdravstvenih delavcev in ne nazadnje pičlih sredstev, ki so odmerjena za to vrsto dejavnosti!

Morda ne bi kazalo pozabiti tudi na učne prostore medicinske fakultete v Ljubljani. Vso predkliniko poslušamo v dveh predavalnicah, od katerih je ena v stoletni vojašnici, druga pa je bila takoj po vojni zgrajena iz desk kot začasna rešitev. Tipičen dokaz elastičnosti našega izrazoslovja, ki lahko pojem »začasno« razteg-

ne na 25 in več let. Sicer pa o tem predlogu nismo razpravljali v tej obliki s predstavniki iz drugih področij naše države, zato si za to idejo prilaščam avtorske pravice.

O vprašanju zdravstvenega varstva študentov na podlagi statusa študenta v vsej državi bomo razpravljali na naslednji seji, ki bo ali do 15. julija ali po 15. septembru letos. Sklical jo bo novoizvoljeni predsednik koordinacijskega odbora Vranješ Duško iz Beograda.

Komisija za sklepe je formulirala naslednje sklepe te izredno plodne seje:

1. Na mednarodni kongres študentov medicine in stomatologije naj vsaka fakulteta pošlje po enega študenta z najboljšo znanstveno nalogo, s katero se je že predstavil na strokovnem kongresu v Ljubljani. Izbiro naj opravijo posebne strokovne komisije po fakultetah. Nagrada, ki jo je sarajevski Inštitut za higieno namenil najboljšemu znanstvenemu delu na kongresu, naj se posamezniku ne podeli, ampak naj bodo sredstva, ki so v ta namen dodeljena, uporabljena za publikacijo nalog, s katerimi se bodo naši študentje predstavili na kongresu v Plznu.

2. Organizacijo XII. strokovnega kongresa študentov medicine in stomatologije Jugoslavije prepušča Sarajevo v prihodnjem letu Beogradu ob 50-letnici ustanovitve njihove fakultete. Za Beogradom bo organizator Sarajevo.

3. Do 1. junija morajo vse medicinske fakultete v Jugoslaviji organizirati zbornice in razpravljati o problemu strokovnih nazivov ter eventualni organizaciji bojkota pouka.

4. Nujno je potrebno informirati javnost o tem in drugih problemih, posebno se poslance in druge organe na vseh nivojih.

5. Bojkot naj bo skrajna meja, pred tem je treba izkoristiti vse druge možnosti za doseg pravic.

6. Potrebno je redno medsebojno informiranje o akcijah v posameznih republikah in o rezultatih teh akcij.

7. Poimensko je treba določiti mentorje, ki bodo vodili stažistovo delo in ga nadzirali.

8. Nujno je treba sestaviti program stažiranja.

9. Določiti institucije, kjer se staž od- vija.

10. Določiti enotno medicinsko doktrino za vso Jugoslavijo.

11. Uzakoniti status stažista: stažiranje in pripravništvo je eno.

12. Na naslednji seji morajo biti vsi delegati pripravljeni na diskusijo o zdravstvenem varstvu študentov.

13. Na posameznih fakultetah se naj pripravijo strokovne akcije dviganja socialnozdravstvenega stanja ljudi na nerazvitih področjih.

14. Na mestih, kjer se bodo odvijale delovne akcije, naj se organizirajo posebni zdravstveni centri, kjer bodo študentje medicine in stomatologije lahko opravljali praktično delo.

15. Okvirno je bil določen datum naslednje seje, ki jo bo v Beogradu sklical Duško Vranješ — predsednik.

Marjan Hrušovar

KAM PO KONČANEM ŠOLANJU?

Nedvomno imate že nekaj skritih želja in dvomov. Radi bi vam pomagali pri odločitvi, kajti tudi pri nas je ena od možnosti:

- da v praksi preizkusite svoje znanje
- da izpopolnite bodoče poklicno delo
- da z zadovoljstvom opravljate svoj poklic
- da si pridobite poklicne prijatelje
- da napredujete

PRIDITE K NAM — V METALKO,

kjer so že danes velike možnosti za vas, dolgoročni načrt pa predvideva vključevanje vse več in več sodelavcev, ki bodo svoje pridobljeno znanje lahko čim bolj smotrno uveljavili.

METALKA — trgovsko podjetje posluje z metalurškimi izdelki, stroji in industrijsko opremo, kovinskim blagom, instrumenti in mehanografskimi stroji, izdelki za dom in gospodinjstvo, elektro materialom in elektroopremo, tirnimi vozili, plastičnimi masami, gumo, porcelanom, rudami, metali, minerali in gradbenim materialom.

ZAPOSLETE SE LAHKO

- PRI IZVOZU BLAGA
- PRI UVOZU BLAGA
- PRI PRODAJI BLAGA NA DEBELO
- PRI PRODAJI BLAGA NA DROBNO
- PRI ZASTOPANJU INOZEMSKIH FIRM

ZAHTEVAJTE POJASNILA pri direkciji splošnih služb. Ljubljana, Dalmatinova 2, tel. 311-155, 312-044.

EN DAN

življenja Filipa Piliha

»Kakšne pešce! Pešce, pešce! Bili ste na kolesu, to ni prehod za kolesarje. Stopil bi dol, idiot stari.« Zbirali so se ljudje. Oh, vrat bi mu zavil, treba je takih konfliktov. »Na prehodu ga je podrli!« je vzkliknil nekdo iz množice. Zgrabil sem bicikel, ki je bil upognjen kot kuverta in zataknen pod desno kolo. Potegnil sem ga ven in ga zalučal po cestišču, da se je drsalo po tleh, dokler ga ni prestregla neka noga. Starček ga je dvignil in je bil sam videti ves zgrbljen in polomljen, kot njegovo kolo. Vendar je stal in migal sem in tja, torej mu ni bilo nič, grbast je bil od starosti. Kaj se to mene tiče? Sedel sem v vozilo in premaknil v prvo. »Ne boste se odpeljali,« je nekdo zavpil, jaz pa skozi odprto okno: »Kaj da ne?« in sem potegnil. »Milico, milico,« je vpilo za menoj, jaz pa: »Kakšno milico, vam bom že dal milico.« Kolesa avtomobila so zapraskala po asfaltu. Pešci so se razbežali, nekdo je žugal s pestjo, v ogleдалcu nad vetrobranskim steklom je skakal nekakšen palček in mahal kot ponorel, ob njem je ležala železna polomija in starček je sedel na robu pločnika.

»Kolesarji in črnici, to, ja,« sem brundal, ne da bi pazil na semaforje. Je kdo žvižgal? Prodoren žvižgal je bil kakih sto metrov za avtomobilom. Zavil sem na stransko cesto, peljal med predmestnimi hišami, ki so prešle v vaška poslopja, nadaljeval sem med polji, ob reki, naposled sem ustavil ob robu ceste. Izstopil sem in šel preko njive z neko nizko zeleno rastlino do začetka koruznega polja, zaril sem se med stebila in šel skozi, lomeč jih kakor slon, dokler ni sem bil dovolj globoko v notranjosti. Utrgal sem mlad koruzni storž, ga olupil in zasadil vanj zobe, skoraj ves čas brez sleherne misli, ves tih in top.

Potem sem se vračal proti cesti. Grizljal sem zrna in prežvečena pljuval iz ust. Preden sem stopil iz koruznega gozda, sem dvignil glavo in zagledal prizor, zaradi katerega sem obstal. Pri avtomobilu je stal policijski patrolni avto in dva moža v usnjenih suknjičih sta hodila okrog njega. Eden je zapisoval število. Tretji je sedel v patrolnem avtomobilu in govoril v prenosni oddajnik. Vrata je imel na stežaj odprta in mahedrala so na cestno stran kot pohabljeni roka. Zadenjsko sem se pomaknil nazaj v džun in v počepnil. Grizel sem zrna in čakal, kaj se bo zgodilo, kot prebrisana žival. Tudi čepel sem kot pica in občutek preganjanja je bil pravi, pristni živalski občutek! Tako se nam je torej nekoč pred Darvinom godilo! Tudi to je treba vedeti. Policaji so se pomenkovali in hodili okrog avtomobila. Potem je tretji stopil do svojega vozila in vzel ven škatlo z orodjem. Počepnil je k zadnji registrski tablici, jo otipaval in malo suval z roko sem in tja. Potem je na vijak nastavljal izvijač.

Ves čas ni bilo na cesti nobenega drugega vozila. Potem se je pripeljala neka starka na kolesu in zavila na kolovoz na drugo stran prizišča. Jaz sem v tistem času že sedel na pregrinjalu iz koruznih listov. Kmalu za žensko se je oglašil ropot motorjev z več strani, celo iz zraka. Z ene strani je prihajal tovornjak, z druge velik črn avto z državnim registrsko tablico. Hkrati je priletelo iznad mesta športno letalo, ki je vleklo za seboj napis: Varčujte pri Komunalni banki. Na mestu, kjer sta stala oba avtomobila, je odvrlo šop listkov z reklamo za varčevanje. Zibali so se po modrem zraku kot bukova semena, obračali bele trebuhe svetlobi od zgoraj, nihali in se tako počasi bližali zemlji. Kamion se je umaknil velikemu avtomobilu, ki je imel zelo nizko registrsko število. Patrolni avto je imel na stežaj odprta vrata na cestno stran. Vrata so odletela s tečajev in zadela miličnika, ki je snemal mojo registrsko tablico. Veliki avto z rdečo registracijo je zapeljal na polje, kjer je bila kmetica s kolesom. Kamion je ustavil malo naprej z razbitimi lučmi. Na vse skupaj so se vsuli listki z reklamo za varčevanje pri Komunalni banki.

Po mlečnato belih prozornih zidovih so plezale bele in rumene luči. Tla so se tresla od bobnenja težkih tovornjakov. Držal sem slušalko v roki in čakal odrešilni glas.

»Filip Pilihi tukaj. Si ti, Mojzej? Poslušaj...« iz slušalke je prihajalo brbljanje kot bi se v njeni polžasti glavi delali vodni mehurčki. Pretvoril sem brbljanje v misel, da je Mojzej pri telefonu in da mi bo pomagal urediti nerodno zadevo, v katero sem padel. »Težave imam. Me boš zvlekel iz dreka? Vzeli so mi avto. Najraje bi se smejal. Saj se smejem! Podpredsednik je zletel s ceste in enega... so odpeljali z rešilnim. Tudi kmetica je bila ranjena. Mene ni bilo zraven, pravilno sem parkiral ob robu ceste. Mislim, da nisem kriv.« Glas iz polža je odgovarjal. »Torej boš vprašal? Priskrbi mi avto nazaj. Ne vem, kam so ga odpeljali, jaz sem ušel. Zivjo.«

Šel sem po ulici pod motnimi lučmi, sam samcat. Stroji so hiteli mimo mene v obliki drvečih svet-

lečih črt, z zaslepljujočimi lučmi, belimi, rumenimi, rdečimi... Ceste so se svetile, kajti padal je dež. Kaplje so mi prodrle do lobanje in med lasnimi korenimi polzele na čelo in od tam na lica, druge pa so izbrale pot preko nosa in so padale čez previs na ustnice.

Sedel sem za pisalni stroj.

Kam greva zdaj? Mogoče k mostu pod dvogrbo goru? Pokazal ti bom reko, ki me je oblivala, ko sem bil otrok. Tam smo živeli, imeli smo hišo, velik vrt in psa. Moj bratranec je imel kajak in me je vozil z njim čez brzice, kadar se je močno nagnil, sem se bal, a sem zaupal bratranca, ki je bil takrat že velik fant. Znal je skakati z višjega mostu v reko, upal si je prijeti strupeno kačo in je tako močno stisnil človeku roko, da je skoraj meso pogledalo izza nohtov. Moj stric je bil zdravnik, kadar je zdravil otroke, je oponašal pse, makke in ptičke, s tem pa je pregnal strah pred zdravili iz otrok. Okopaval je svoj vrt do pasu gol in je imel veliko otrok, ki so bili vsi moji bratrance, in ti so se tako razmnožili, da jih je že trikrat več, kot je bilo mojih bratrancev. Stric je zdaj že star in mu gre na otročje, kje so bratrance, ne vem. Na vrtu stričeve hiše stojijo zdaj tri nove hiše, vse je nacionalizirano in propadlo. Višji most pa še stoji. Reka, ki teče pod njim, me je nekoč hotela odnesti, a si je premislila; nisem se znal plavati, pa sem šel predaleč v vodo, zmanjkalo mi je tal pod nogami in začel sem dihati vodo, ki me je vsega zalila. Že naslednji hip pa mi je spet podstavila tla pod noge, da sem se ujel, počasi sem zlezal na breg in stal nekaj časa čisto mirno, dokler se mi ni srce umirilo. Dva metra proč je ležala moja mama in se sončila, ničesar ni videla in še vedno sem edini, ki ve, da bi skoraj utonil.

Mercedes zvončklja k tej reki, da ti jo pokažem, svetlolaso bitje, da ti jo dam in da ti morda dam sebe in vzamem v zameno tebe. Grevna na višji most. Sredi mostu se bova ustavila. Noč je bistra, reka je čista, luna je svetla, ti si lepa. Moje besede, moj dialekt, moj glas, vse je pregrebo ob tebi, ki hodiš ob meni kot bi se perje vsulo iz blazine. Sredina mostu niha, deske škripajo, strah te je in se me dotakneš. Jaz ne in Peter potujeta pod mostom, dva svetla vala, dva rečna potepuha, dva grebena vode. Kdo pa gre zdaj čez most? Stisni me k sebi, rečeš, ker gre nek neznan mož čez most. Ali gre moj stric ali pa bratranec? Ne, teh ni več tu. Kajak je razpadel, požrla so ga usta časa. Tuj mož gre čez most ob tej pozni uri, mogoče je raznašalec mleka, ki gre v mlekarne po steklenice. Šel bo mimo belega mercedesa in bo počkal vlak ali avtobus, da se odpelje v mesto in gre delat kruh za nas. Prihaja mimo naju in moram te objeti čez rame, mož gre mimo, gre proti sivi piki na koncu mostu, topota s težkimi čevlji po lesu in izgine v piki. Z druge strani se mu približuje vlak, ki kot razsvetljena gosjenica piha nad reko in ustavi za črto iz grmovja, kjer je postaja. Mož stopi gor in gosjenica zapiha naprej s tujim možem v sebi.

Pokazal ti bom mlin. Bojiš se psov, ker te je nekoč eden ugriznil v ritko. Čuvala se bova psov, sicer pa so privezani. Neko okno je razsvetljeno, hočeš, da potrkam. Raje se postavlja ob reko in glejva Jazneze in Petre (kakšna šarmantna izmišljotina!) kako tiho, ponižno drsijo mimo najinih stopal. Reka in mercedes. Trikraka zvezda daje svetlobne signale rdeči luči na zapornicah, luč iz čuvajev kabine sijaje na zvezdo, ki je mlečno bela. Še ena razsvetljena gosjenica potuje mimo, okna se projicirajo na mercedes kot iz projektorja drsijo slike čez kovino. Zapornice se dvigajo, rdeč odsev potuje od stopnice čez vrata na streho in pada v grm na drugi strani. Dve osebi se približujeta. »Poljubi me!« »Ne bom te, si ne upam.« »Zakaj ne?« »Ker še nisi moja.« »Nisem tvoja, pa me vseeno poljubi.« Dve osebi sta tam, ob belem vozilu, zelo blizu druga ob drugi.

Tisto dekle, ki pravi, da študira književnost, čepi zraven mene na tleh in mi gleda pod prste. »Tako lepo pišeš!« reče. »Tako pišem za take, kot si ti. Zdjaj pa povej, če si se že odločila.« Noče odgovoriti in takoj vem, da njen računski stroj divje melje podatke. Na okno udarjajo dežne kaplje in dekle ima prijetno spodvite noge pod telesom in rob krila zelo visoko na bedrih. Oba sva negibna. Ura na steni bije, ne vem, koliko udarcev, dekle pa dviga glavo, kakor da se prebujata. Počasi dviga obraz k meni in mi gleda v oči, jaz pa jih umaknem in zaznavam premikanje njenih ritnih hlebčkov na preprogi.

Tedaj je zazvonilo pri vhodnih vratih, trikrat, zelo prodirno in dolgo, nestrpno. Najprej se je pognalo v dir srce, potem so impulzi postopoma prihajali na površino in me dvignili s sedeža. Vstajal sem, ne da bi premaknil pogleda od dekleta. Potem sem šel po prstih skozi sobe do vrat in odmaknil pokrovček

z opazovalne linice. Takoj sem ga zaprl; peterokraka zvezda se mi je zazrla naravnost v oko. Dva sta bila. Še enkrat sem odmaknil pokrovček, komaj za spoznanje, da ne bi mogla videti mojega očesa. Prestopala sta se pred vrati in eden je odkimal. Drugi je še enkrat pozvonil, nesramno dolgo je držal prst na zvoncu. Slednjic sta se obrnila in odšla.

Takoj sem zavrtel Majzejevo številko. Dolgo se ni nihče oglašil. Tik preden sem odložil slušalko, je v njej klenknilo. »Hej, tukaj so bili,« sem rekel, »iščejo me! Kaj naj storim?« »Kdo kliče?« je reklo v telefonu. »Jaz vendar. Filip Pilihi. Policaji so bili tu.« »Najbrž ste se zmotili,« je rekla slušalka z ženskim glasom. »Tukaj Mimi Zontarjeva.« »Kako?« »Pomota,« je rekla gospa Zontarjeva.

Majzej je ob tem času ponavadi v kavarni, seveda. Obul sem se in oblekel plašč. Pogledal sem skozi sobe v zadnji prostor, kjer je ležal pisalni stroj. Beli listi so bili raztreseni po tleh. Potem sem odprl vrata, se plazil čez hodnik in si nisem upal z dvigalom, ker sem se bal, da je spodaj zaseda. Šel sem pač iz desetega nadstropja in skozi dvorišna vrata na cesto. Pred glavnimi vrati je stal patrolni avtomobil. Potlačil sem glavo med ramena in se oddaljil po ulici, dokler niso bili tako daleč, da me ne bi mogli spoznati. Potem sem hitel v kavarno. Sredi mesta se nisem več bal, v kavarni pa nikoli ni bilo policajev ob tej večerni uri. Da bi poslali na lov za menoj civilno policijo, ni bilo mogoče, saj je šlo le za prometno nezgodo. Saj nisem bil niti kriv! Ko so povozili miličnika in starko, me ni bilo zraven. Avto je bil postavljen pravilno ob rob ceste. Starca na kolesu nisem ubil, sploh mu ni nič bilo. Zaradi vožnje skozi rdečo luč lahko dobim račun od sodnika za prekrške. Kaj sem sploh naredil? Dokler Majzej ne uredi stvari, me ne bodo dobili.

Gruče oranžnih lis se mi približujejo in izginjajo za hrbtom. Počasi se privadam novi svetlobi in začnem brati obraze, da bi našel med njimi Majzejevega. Po velikih tovarniških oknih polzijo kaplje, zadaj iz teme švigajo svetle lise, dežne niti. Dežuje torej, jaz pa sem sam. Kot običajno, so mize ob prehodu polne kurb, največ debelih. Končno odkrijem obraz, ki ga poznam, čeprav ni Majzejev. Mladoten brat nekoga prijatelja je. Sam samcat sedi za mizo, ki je čez polta s pijačo, ter kima z glavo, kot da mu bo odletela z ramen. Zraven premika ustnice in nekaj žlobudra sam zase, eno roko ima na bedru, z drugo pa se praska po napetih kavbojkih med nogami. »Kaj, mali, se zabavaš?« »Je, je,« odgovori mladoten prijatelj brat. »Boš konjak?« vprašam. »Bom, če boš plačal.« »Bom plačal. Si resigniran?« »Ja, moram biti resigniran. Moram.« »Dva dupla!« zakličem. Urnato rumena tekočina pljuska po mizi. »Pij, pij, nič se ne ustavi!« pravim. »Nič se ne ustavi!«, svojo roko uveljavljaj, pravi mali. »Boš kmalu polnoleten?« »Danes ali nikoli,« reče mali. »Še dva dupla!« »Cinca, marince, se na vrtu gunga,« Bega je dobra punca, Combe ma velca klinca,« meni mali prijatelj-jev brat. »Poglej, kdo gre!« Obrnem glavo; dva uniformirana gresta. Vstanem in z glavo med rameni odidem med mizami do zadnje stene kavarne in od tam ob nasprotni steni proti nasprotnemu koncu kavarne, tako, da me ves čas zakrivajo omizja in stebri. Na drugi strani sedem za mizo in gledam, kako se moža ustavi pri malem, ga ogovarjata, gledam, kako mali vrže kozarec po tleh, kako ga zgrabita za roke, kako natakara nekaj razlaga, kako ga odvedeta iz kavarne, kako se zavesa zagrne za njimi.

»Kaj res nikjer ne najdeš miru?« dekle, ki študira književnost, glej no! »Mir mene ne najde,« pravim. »Pojdi domov, spremila te bom.« »Boš šla z mano v posteljo?« »Zakaj si tak, Filip!« »Boš šla z mano v posteljo?« »Spremila te bom.« »Spremila me boš v posteljo? Tja me lahko spremijo tudi fantazije.« »Veš koliko je že ura?« »Me ne briga.« »Pet zjutraj je.« »In kaj potem?« »Grd si z menoj.« »Grd sem s teboj. Nočem spat s teboj, ali ne?« »Zakaj samo o tem govoriš?« »Zakaj pa ti ne?« »Greš zdaj domov?« »Ne grem. Spravi se s poti.«

Nikjer več žive duše! Kot da so vsi pobegnili. Ulice so prazne, veter pometi smeti, okna so zatemnjena, kam so vsi šli? Ceste so se posušile, samo ob pločnikih so še luže. Toda tam je neki človek! Cestni pometlač v sivi pometlački obleki, z umazanim pometlaškim obrazom. Se petdeset metrov me loči od njega. Grem ob zidovih, da me ne opazi, mislim si, da sem senca brez samega sebe. Noge strizejo mimo kletnih oken in vežnih vrat. Mlekar je očitno že raznašal mleko, ker so v nekaterih vežah na tleh steklenice. Stopim v vežo in prinesem dve steklenici svežega mleka, vlažni, jutranji steklenici. Ubogi smetar, tako zgodaj je vstal in ubada se s temi smetmi, da ima najbrž polna usta svinjarije. »Boš pil mleko?« »He, he,« odgovori smetar in prime steklenico. Metlo nasloni na smetarski voziček in odpre pokrov steklenice. »Pij, le pij,« mu prigovarjam. »He, he,« reče cesar in pije. Še svojo steklenico odpre, a mleko ima prašen okus, kot da daje tekočino mleko, okus pa smetarjeva pojava. »He, he,« meni o tem on. »Na še mojo.« Lahko bi se ti v mleko poscal, pometlač, pa se nisem! »He, he!«

»He, he!« zakliče za mano smetar.

Na desni je polica s telefonom, na levi obešalniki za plašče. Med obema stopam po temni sivini jutra, ki vstaja na drugi strani oken, skozi sobe tega domovanja, proti zadnji, tisti najskrajnejši stanovanjski luknji, v kateri je postelja; soba, ki je maternica mojih vsakojutranjih rojstev. Pritipljem se do nočne lučke in pritisnem malo belo tipko. Šestdesetsvečna svetloba se razprši po sobi, osvetljuje pohištvo in druge predmete, napravi jim sence in podvoji mojo pojavo s projekcijo na zidu. Še nekaj osvetli: dekle, ki pravi, da študira književnost, zaspano mežika v luč in s silo razpira oči, ki so se že navadile teme. Napol oblečena leži v moji postelji in se pomika k zidu, da mi napravi prostor. Krilo in hlače vidim na tleh zraven potelje. Zdi se mi, da puha vročina izpod odeje in vonjam duha po koži in razdraženosti, slačim se in hitim k njej. »Bi ali ne bi?« slišim svoj glas med zidovi. »BI? Ne bi?« Utrujen sem. Prah plava po zraku, ni več nobene prave vlage, okus po prašnem mleku je še vedno v ustih. »Malo bom počival. Moram počivati.« Vdrem se v rjuho in blazino. Neznosno zoprn prašen okus imam v ustih.

Popoldne so novinarji vzeli organizacijski odbor v precep s prikritim vprašanjem, kakšna je njihova zasluga, ali bolje, njihova odgovornost za napovedane demonstracije. Dilema v odgovoru je bila otipljiva — lepo bi že bilo biti zaslužen za toliko let željeno politizacijo študentov, toda jutrišnji demonstrativni dan lahko prinese veliko takega, za kar se bo merila krivda, ne pa zasluga! Dejansko ni mogel nihče zanesljivo trditi, kakšno bo napovedano zborovanje. Celo organizatorji so si ga zamišljali vsak po svoje: eni ulični pohod, drugi brez uličnega pohoda; eni so sestavljali seznam delovnega predsedstva za zborovanje v dvorani, drugi na to še pomislili niso, pač pa so prizadevno montirali mikrofona na sredo naselja.

Slovenski tisk si ni nalogal kdo ve kakšnih obveznosti v zvezi s študentskimi nemiri, zato tudi ni delal velikih dezinformacij. Vidic je notiral, kar se ga je slučajno prišlo. Mislim, da so najvažnejše informacije šle skozi radio po zaslugi Korošca. Najmanj je študentska borbenost zanimala Borbinega dopisnika Pjevića. Kot razred zase v razumevanju dogodkov je bil Tanjugov novinar Vajgl. Pomembna je izkušnja, kako so študentje nasproti tisku nastopali popolnoma neorganizirano, vendar je treba ravno tu najprej vzpostaviti »službo«. Televizija je v tem času šlandru odstopila

ekran (v ponedeljek) za nekaj dobro izbranih besed in v torek dr. Hočevanju. Dr. Hočevan je značuden ostal edini, ki je lahko razlagal študentske zahteve, ker se za odprt razgovor na RTV več niso zanimali.

6. MAJA 1968

Tega dne se je zgodilo tisto, kar se je pač lahko zgodilo. Toda to je druga tema.

NAMESTO KONCA

Teme nismo izčrpali in niti zapisa nismo sklenili. Celo bistvenih stvari še nismo izrekli. Ni pa s tem napravljena nobena posebna škoda. Če bo jeseni kaj zanimanja, bomo neopravičeno dokončali, morda celo v ugodnejši atmosferi, kot je danasnja. Morda nam je čas za dodaten premislek o stvareh, ki smo jih nameravali zapisati, celo bolj potreben, kot pa pisanje samo.

F. Pivec

RAZGLAS

Dve leti sta minili, odkar je bila 10. maja 1967 v Stockholmu izrečena sodba na podlagi prvega zasedanja Mednarodnega Rusellovega sodišča za ameriške vojne zločine v Vietnamu.

Izrečena v času eskalacije, je ta obsodba obdolžila vlado Združenih držav Amerike zločina agresije ter obsodila neomejena, sistematična in vse bolj stopnjevana bombardiranja civilnih objektov ter civilnega prebivalstva Demokratične republike Vietnama. Nekaj mesecev kasneje, novembra 1967, je zasedanje v Roskildu (Danska), posvečeno izključno zločinom nad prebivalstvom in borci Juga, obsodilo številne kršitve vojnih zakonov, ki so jih zagrešile ameriške sile in sile njih zaveznikov, ter enodušno razkrilo genocid nad vietnamskim ljudstvom.

Te obsodbe, ki so izražale to, kar je občutilo vse človeštvo, so bile deležne najširše podpore svetovnega javnega mnenja. Hkrati so presenetile celo najpozornejše opazovalce, kajti bile so plod objektivnega raziskovanja, preiskav in študij, ki so se poglabljale v vsako obravnavanih točko.

Mnogokaj se je medtem spremenilo v Vietnamu in v svetu. Ob pomoči in podpori vseh narodov sveta so herojske in zmagovite borbe vietnamskega ljudstva prisilile vlado ZDA, da je pristala na pariške pogovore z vlado DR Vietnama. Toda počakati je bilo treba vse do 31. oktobra 1968, da so Američani končno brezpogojno prekinili bombardiranje DR Vietnama.

Drugi veliki uspeh vietnamskega ljudstva je bila uradna udeležba delegacije FNO Južnega Vietnama na pariških pogovorih. Toda, v več kot stotih dneh vladanja Nixonove administracije ni bilo storjenega nič takega, kar bi pričalo o njeni želji, naj se vojna konča. Nasprotno, le-ta vse bolj narašča. Vsa poročila in informacije, ki prihajajo v naš Center, pričajo o povečani ameriški agresiji, tako glede metod, ki se jih poslužuje, kakor glede mehanizacije in sredstev, ki jih uporablja.

Zdaj je čas, da se spomnimo, da je v svoji obsodbi z dn. 10. maja 1967, Rusellovo sodišče, posluščujoč se formulacije nürnberškega sodišča, izjavilo, da je agresivna vojna največji zločin zoper človeštva,

kajti v sebi nosi še vse ostale. S tem, da so ga zagrešile, so ZDA prekršile splošna načela mednarodnega prava, ki prepoveduje uporabo sile v mednarodnih odnosih, ter obenem prekršile posebne spoznave zadevajoče Vietnam, to je Zenevski sporazum iz leta 1954.

Da bi končale vojno stanje, za katerega so odgovorne, in vzpostavile mir ter pomagale pogajanjem iz slepe ulice, bi morale ZDA sprejeti kot osnovo za rešitev načela štirih točk vlade DR Vietnama in petih točk FNO Južnega Vietnama.

Na tem mestu ni potrebno spominjati teh dobro znanih načel. Samo ona morejo Vietnamu vrniti neodvisnost, suverenost, enotnost in teritorialno integriteto. Predpostavljajo popoln in brezpogojen umik ameriških enot iz Južnega Vietnama. Samo tak umik je v skladu z mednarodnim pravom in bi omogočil vietnamskemu ljudstvu, da odloči o svoji prihodnosti brez zunanjega vpliva. Vsakršen pogoj za tak umik bi pomenil podporo agresiji. Agresor nima nikakršne pravice postavljati pogojev. Njegova imperativna dolžnost je prenehanje z agresijo.

Pozivamo vse, ki so prispevali k delu sodišča, in vse, ki so odobrvali in podpirali njegove odločitve, naj podvoje napore, da bi prisilili vlado ZDA zavzeti na pariških pogovorih takšno stališče, ki bi bilo v skladu s prej omenjenimi načeli, ki edina lahko store vietnamski vojni konec. Nujnost takšne rešitve je danes poglavitna zahteva vsega človeštva.

S posebnim pozivom pa se obračamo na ameriško ljudstvo, naj vpliva na svojo vlado, da radikalno spremeni svojo vietnamsko politiko, tako, da se končno ustavi ta zločinska agresija.

Jean — Paul Sartre
Vladimir Dedijer
Simone de Beauvoir
Laurent Schwartz
Laurence Dally
Lello Basso
Rudi Rizman
Enzo Enriques Agnoletti
Leo Matarasso
dr. Francis Kahn
Roger Pick

Blišč in beda v mariborski Katedri

Kljub študentski solidarnosti, ki naj ba je obstaja med študentskimi časopisi, ne moremo iti mimo teksta, ki se je pojavil v 15. številki letošnje Katedre z naslovom Blišč in beda V. Dedijerja. Tekst v bistvu opredeljuje omenjeno osebnost predvsem po drugem (beda), medtem ko je prva opredelitev (blišč) funkcija dokaj skromne igre, ki ji sledi krajši tekst. Avtor članka Drago Jančar (vsaj tako dešifriramo inicialke dj) namreč zameri Dedijerju, ker »hvali M. Bora«, »ker se gre vrhovnega razsodnika v sporu med podpisniki pisma Demokracija da, razkroj ne in uredniki Tribune« in članek V. D. v Problemih. Do tod bi še bilo mogoče razumeti logiko avtorjeve kritike (čeprav to ne pomeni, da se z njo tudi strinjamo), če ne bi bilo tudi Dedijerjevo delovanje v okviru Rusellovega sodišča, knjige Sarajevski atentat, Izgubljeni boj J. V. Stalina itd. omenjeno na ironičen način (pokazal J. P. Sartru našo lepo deželo in podobno). Zal nam je, da nam članek zakriva svoj dejanski vzrok oz. smisel, ne ponuja razvidnosti ali »odprtih kart«. Še vedno ne vemo, za kaj gre. Namesto, da bi članek zastavil neko stališče do V. Dedijerja oz. vsaj utemeljil naslov, si ob njem zastavljamo le vrsto vprašanj: zakaj »motijom« (ta izraz uporabljamo pač zato, ker je Dedijerjevo sodelovanje v Rusellovem sodišču pa tja do Sartre omenjeno na način, ki ironizira) avtorja vse omenjene aktivnosti Dedijerja, od kod njegove kategorične trditve o tem, da se gre za »vrhovnega razsodnika« (uredniki Tribune zatrjujejo Katedri, da smo toliko razsodni in svobodni, da lahko svobodno stopamo v najrazličnejše razgovore; upamo, da Katedra ne želi teh možnosti omejevati niti Boru niti Dedijerju ali nam) in

končno, kakšen je pravzaprav dejanski odnos kritika do Dedijerjevega sodelovanja v Rusellovem sodišču, ali še posebej njegovi zadnji knjigi. Ne gre nam za »zasiševanje«, temveč za principialna stališča, ki bi jih moral avtor brez dvoma osmiseliti v svojem zapisu. Zadnje čase je na primer prof. Dedijer zaradi zadnje knjige objekt kritike Literaturne gazete in sovjetske propagande sploh, prav tako pa številnih napadov iz naših konservativnih in dogmatičnih sredin; res ne morda toliko iz Slovenije, toda toliko več iz juga. Njihova principialna pozicija je jasna. Ne verjamejo, rekli bi skoraj — vemo, da vam ne gre za isto! Svoj čas je bil prof. Dedijer objekt ameriške kritike in propagande, pa tudi konservativne vladajoče orientacije v SZDL zaradi akcije v okviru Rusellovega sodišča. Rekli bi tudi, da nimate ničesar skupnega s tem! Omenili bi lahko celo družinsko dimenzijo; družina Dedijer je izgubila dva sinova, pravni sistem te dežele še danes ni mogel ugotoviti, ali je šlo za politične zločine ali naključje. O tem je bilo zastavljeno vprašanje v slovenskem parlamentu, materialnega odgovora še ni... Tudi to ni v nikakršni zvezi s kritiko v Katedri! Vse to smo omenili zgolj zaradi tega, da definiramo krog našega spraševanja in nerazvidnost ali celo zlonamernost avtorja v Katedri. Želimo poudariti, da nam v iskrenem spraševanju ne gre za mitični odnos do Dedijerja, končno tudi njegove knjige govorijo o odnosu do mitov in kultov, kvečjemu — ali pa še to ne — nam gre za pozitivni odnos do ustvarjalnih idej, do nečesa podobnega, kot se v nadaljevanju glos zavzema dj (tokrat s polnim podpisom!) za Borisu Pahorju, ki je zadnji čas deležen širše pozornosti v mariborski študentski (in drugi) javnosti.

OB NEKI POLITIČNI MORALI

Pred nedavnim se je stockholmskega zasedanja mirovni organizacij za mir v Vietnamu udeležila tudi delegacija SZDLJ. Center v Stockholmu združuje široko paleto organizacij po vsem svetu. Te organizacije so glede na različne in specifične oblike podpore Vietnamu članice te mednarodne iniciative, ki naj pospeši konec vojne v Vietnamu. Eden izmed članov te organizacije je tudi Mednarodno sodišče B. Russella za vojne zločine v Vietnamu. Zadovoljni smo, da je na tem zasedanju sodelovala tudi delegacija SZDLJ, kar je tudi njena redna praksa, s čimer samo dejansko konkretiziramo načelna in miroljubna zunanjepolitična stališča SFRJ. Preseneča nas le dejstvo, da je bila šef delegacije tov. Vi- da Tomšič. Pri tem ne gre za nikakršno privatniško ali neprincipialno nasprotovanje. Gre namreč za tole: ko je bil v Ljubljani ustanovljen odbor za podporo Mednarodnemu sodišču in ko je Tribuna podprla iniciativo B. Russella, so oficialni predstavniki organizacije SZDL v Sloveniji (predsednik te organizacije je bila tedaj tovaršica V. Tomšič) močno in javno nasprotovali ideji, da bi tudi v Jugoslaviji podprli to idejo. Spomnimo samo na to, s kakšnimi besedami je tedaj član najozloga slovenskega vodstva SZDL opredelil naravo vojne v Vietnamu:

»Ta proces ni nič drugega kakor osvajanje sveta po socializmu, ki je v teku od oktobrske revolucije, ki je v teku trajno, se kdaj pa kdaj ustavi, nasprotno sile ga

kda pa kdaj potisnejo celo nazaj, kljub temu pa nezadržno osvaja nove in nove pokrajine in narode sveta, pa naj se ta trditve sliši še tako propagandno banalna. Seveda se vse to dogaja s strašnimi žrtvami, s prelivanjem krvi, toda tak je očitno prekleti zakon človeške zgodovine. Drugače nista znala osvajati sveta niti krščanstvo niti Mohamedov nauk.«

Podobno stališče in še druge negativne označitve Rusellovega mednarodnega sodišča za vojne zločine sta v tedanjih razgovorih s predsednikom UO ZS tov. Marinkom in odgovornim urednikom Tribune Rudijem Riznanom zavzela tudi tovaršica Marjan Javornik in Bojan Lubej.

Tribuna je 26. oktobra 1966 zastavila GO SZDL javno vprašanje, kako ocenjuje Vidmarjevo stališče. GO SZDL je odgovoril na vprašanje — z molkom. Prav tako tisk (Delo, Tanjug) zaradi take »uradne« situacije ni mogel ali hotel objaviti (razen Tribune) informacije, da je eden izmed sedežev sodišča tudi Ljubljana!

Ocenjujemo, da je tedanja predsednica SZDL morala v teh situacijah nedvomno imeti vlogo, ki je moralno in politično nezdružljiva s poslanstvom v Stockholmu. Moramo zapisati le še to, da mednarodna (in vietnamska) javnost tedaj ni molče prešla nasprotovanja, ki so ga razvili posamezni uradni krogi. Spomnimo naj se na pisanje Le Nouvel Observateurja in Vietnam Kurierja...

J. Pelikan

RADIO "ŠTUDENT"

Končno je 9. maja 1969 začela delovati radijska postaja »Student«. Čas za slavnosti in pozdravne govore je precej za nami: radio že opravlja svojo nedvomno zelo pomembno nalogo. Dodam naj le, da so ga s pomočjo najrazličnejših organizacij zgradili člani kluba SOLT. — To je edina tvojstva radijska postaja v Evropi; vendar je veliko pomembnejše dejstvo, da smo z njo dobili ljubljanski študentje novo, morda najboljšo in najpopularnejšo, gotovo pa najbolj funkcionalno možnost za komuniciranje, oblikovanje javnega mnenja, obveščanje in aktivizacijo študentov, pa tudi vseh drugih ljudi. — Preslaba aktivnost nas študentov, točneje — kar preveliko splošno nezanimanje je že zelo škodljivo in porazno. Glede na številni in intelektualni potencial imamo veliko možnosti za vpliv na družbeno dogajanje — pa nas skorajda ni čutili. Spremembe so potrebne: tudi radio Student naj bi sedanje stanje pomagal odpraviti in si tako pridobiti po-

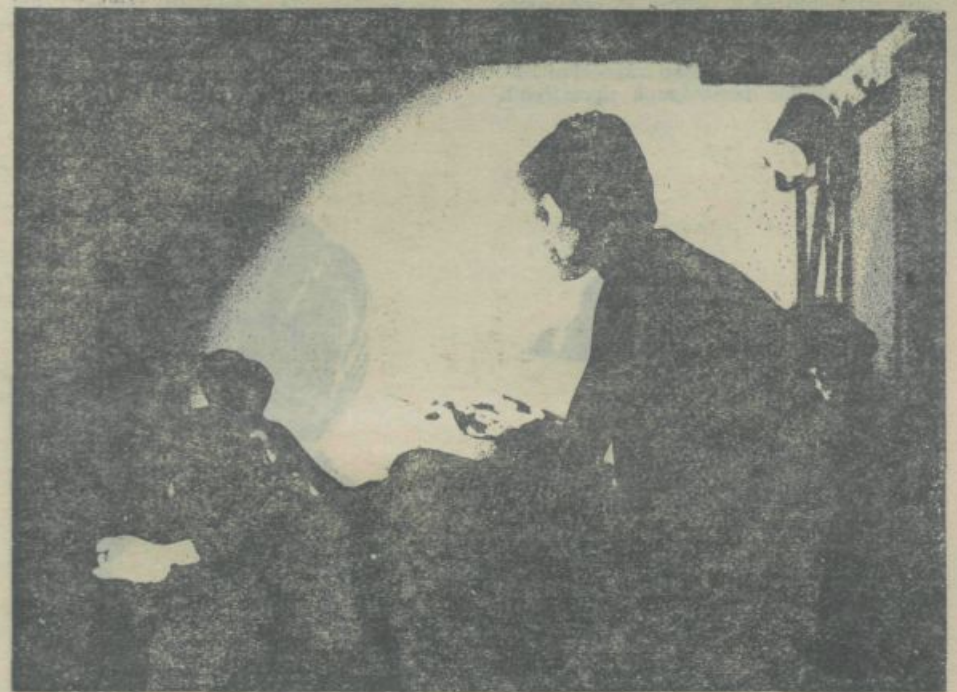
membno vlogo pri uveljavljanju študentskega gibanja. Pričakujemo lahko še, da bo naš radio zmogel uspešno zapolniti vrzel, nastajajočo med periodiko, ki je namenjena študentom in drugi mladini. Z resničnim uveljavljanjem in izvajanjem do zdaj povsod (vsaj delno) samo deklarirane odprtosti za najrazličnejša mnenja, nazore, z odpiranjem poti različnim ustvarjalnim hoteljem študentov, s kvaliteto, polemičnostjo in objektivnim obravnavanjem družbeno-politične, kulturne in univerzitetne problematike bo radio »Student« lahko postal eno izmed novih žarišč napredne kulturne in politične dejavnosti. Vse je odvisno od tega, kako bomo znali ali zmogli dane možnosti uporabiti.

Na koncu še informacija: radio »Student« oddaja na 188 m valovne dolžine ozroma z močjo 1550 kHz, poslušate ga lahko vsak dan od 12. do 13. ure in od 16. do 18. ure razen v soboto in nedeljo (in ob praznikih).

Peter Kuhar

ŽLAHTNA PLESEN PUPILIJE FERKEVERK

(GLEDALIŠČE POEZIJE)

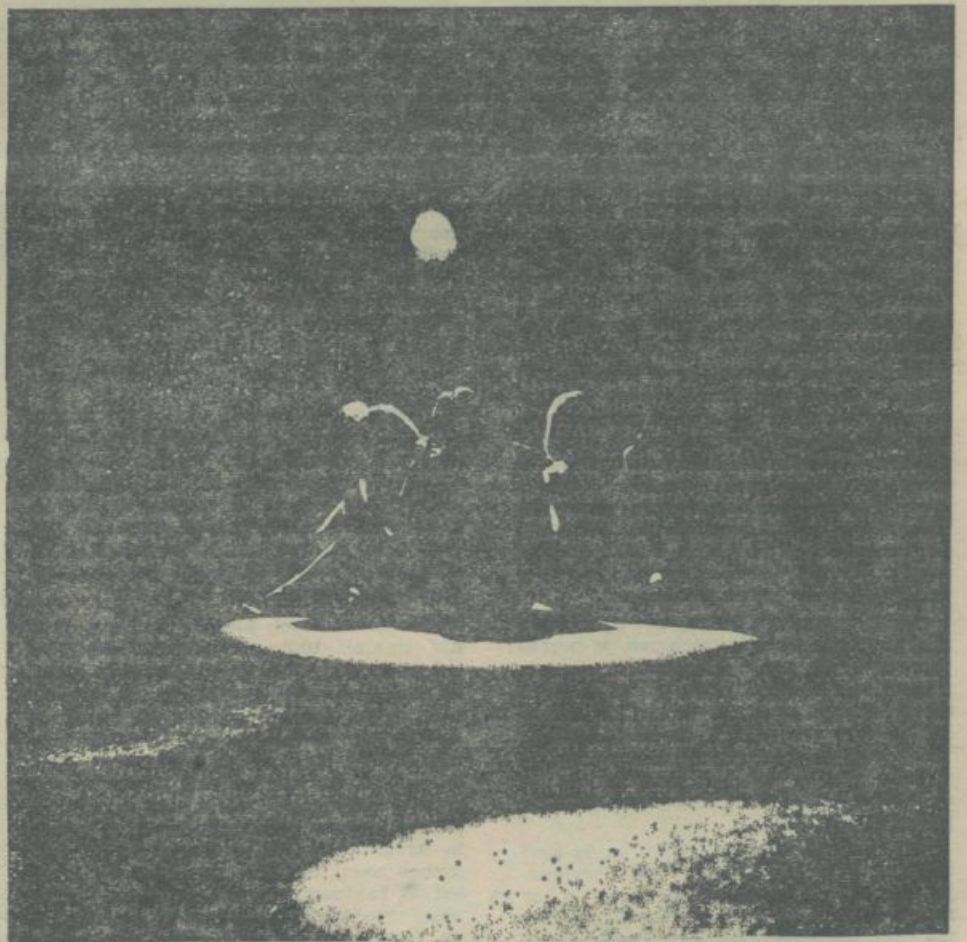
442 V MALI DRAMI

Kakšno leto po neuspešnem poizkusu ustanoviti študentsko gledališče KA 68, ki bi temeljilo zgolj na principu spontanosti in ki bi popolnoma neformalno združilo vse tiste, ki bi se hoteli ukvarjati s teatrom, smo imeli v Mali drami priložnost srečati se s pesniškim večerom, ki so ga avtorji pesniki iz skupine 442 imenovali »teater poezije«. Pod vodstvom režiserja Dušana Jovanovića jim je uspelo verjetno prav tisto, kar ni uspelo nesojenemu KA 68. Pesniki, ki jih formalno združuje v treh številkah (442) izražen naziv, med katerimi ni niti eden slušatelj AGRTF, so uspeli v rekordno kratkem času pripraviti pod vodstvom profesionalnega režiserja predstavo, ki je že trikrat do zadnjega kotička napolnila Malo dramo.

Skupina 442 je pesniška skupina in zato je bilo njihovo osnovno izhodišče pri predstavi poezija. Šlo jim je predvsem za nekakšno novo in od tradicionalnega načina razlikujoče se predstavljanje svoje poezije, za razbitje konvencionalne podobe literarnega pesniškega večera, kjer se pesniki spodobno vrstijo na rampi in z bolj ali manj posrečenim patosom govorijo svoje pesniške izdelke. Avtorji večera so uspešno razbili hierarhično dimenzioniranost takšne klasične oblike podajanja poezije, tako, da so to hierarhijo ukinili oziroma so izenačili vrednost poezije kot določene vsebine in forme, z vrednostjo pesniške be-

sede kot akustičnega efekta in ji dodali še tretjo enakovredno dimenzijo, to je dimenzijo vizualnosti. Enakopravno vrednotenje vseh treh nivojev pomeni dejansko v odnosu na izhodiščno točko zamisli o večeru, to je poezijo, degradicijo te poezije, in s tem preraščanje ozkih okvirov tradicionalno pojmovanega večera poezije, prehod v teater poezije.

Toda, čeprav je bila ta zamisel na trenutke izpeljana dosledno in efektno, je bilo v celoti vendarle opaziti vrsto nedoslednosti. Že v izboru tekstov, na osnovi katerih je bila predstava grajena, je prišlo do neuglašnosti med poezijo Andreja Brvarja (ki mimogrede rečeno, ni član skupine 442 in se njegova pesniška usmeritev bistveno razlikuje od usmeritve skupine) in ostalimi teksti. Bilo je tudi nekaj izrazito slabih pesmi, ki so zniževale nivo predstavljene poezije. Menim pa, da je bila bistvena pomanjkljivost predstave v tem, da se je v svojem rušilnem zagonu proti tradicionalnosti in konvencionalnosti ustavila na pol poti. Kljub za naše razmere in puritanski okus drzni »topless kostumografiji«¹ cela predstava vendarle ni šla preko okvirov spoštljivosti ambienta, institucije, ki ji je nudila zavetje, to je uradne gledališke hiše, se pravi ni šla preko okvirov tradicionalne gledališke predstave, ob kateri veljajo določene konvencionalne norme. Torej je kljub svoji neformalnosti skupina s svojo predstavo ostala v mejah formalnega in utirjenega, pa naj gre za nekonsekventnost realizacije ali pa za nekonsekventnost ideje, ki je botrovala

realizaciji. Tako se dejansko spontana predstava, ki se odvija pred nami na odru (vsak, še tako drzen in spontan happening na odru nujno nosi na sebi pečat ambienta) enači z igranimi in nespontanimi happeningi skupine OHO in Katalog na ulici. V takšni konstelaciji pa vsaka provokacija zgubi svojo ost in se transformira zgolj v sami sebi zadosten smoter in namen.

In v čem je potem vendarle svežina in »privlačnost«² Zlahtne plesni Pupilijske Ferkeverk? Tega predstavi ne odreka nihče, ki jo je videl. Nedvomno predvsem v domiselnosti režije Dušana Jovanovića (v kateri ni sicer ničesar, kar bi že ne poznali in videli celo že v ljubljanski drami), pa vendar predstavlja njegovo delo z mlado, zgolj z entuzijazmom in intuicijo oboroženo ekipo uspeh svoje vrste. Nedvomna odlika predstave je dinamičnost in na trenutke celo ekstatičnost odrske akcije, ki jo napolnjuje vrsta izvirnih in duhovitih režiserjevih domislic. Ohranjanje avtonomnosti in individualnosti vsakega posameznika na odru, njegova neposrednost v govoru in gibanju daje predstavi šarm, ki ga pri profesionalcih tolikokrat pogrešamo.

Uspeh predstave pri publiki nedvomno kaže na dejstvo, da je tudi v Ljubljani vendarle še nekaj ljudi, ki jih podobne prireditve zanimajo, in želeli bi bilo, da bi Pupilijske Ferkeverk v jeseni rodila kakšnega potomca, pa čeprav nezakonskega, kot je bila sama.

Sašo Srot

REALNOST IN UTOPIJA

(ŠTUDENTSKI NEMIRI V JUGOSLAVIJI - JUNIJA 1968)

III. nadaljevanje

DNEVNIK VROČEGA TEDNA (V LJUBLJANI)

29. maja 1968

Sestal se je svet študentskega naselja in sprejel dva pravzaprav običajna sklepa. Oba sta sicer vsako leto vzbudila nekaj hude krvi, vendar so se z njima študentje že tri leta nazaj vedno sprijaznili:

— za potrebe turizma je treba izprazniti dva ali tri objekte študentskega naselja;

— zaradi povečanih režijskih stroškov in da bi se destimuliralo počitniško bivanje v domu, bo stanarina linearno večja za 25 dinarjev.

30. maja 1968

Sestal se je študentski sindikalni odbor v študentskem naselju, da bi proučil nastalo situacijo. Nedvomno je bilo več različnih posledic, obveljali pa so tisti, ki so pozivali k javnemu nastopu. Od vsega začetka je bil s to idejo seznanjen univerzitetni odbor, ker je več njegovih članov s predsednikom vred sodelovalo pri delu sindikalnega odbora.

Kam je bila usmerjena ost študentske akcije v prvem trenutku? Kaže, da je uprava naselja neobhodnost obeh sklepov sveta naselja uspešno utemeljevala s slučajno finančno zadrego republiške izobraževalne skupnosti. Ta v prvih lanskih mesecih namreč ni zmogla študentskim domovom dati toliko dotacije, kot je bilo predvideno. Posledica je bil deficit v študentskem naselju, ki ga je bilo mogoče kriti le z dohodkom iz turistične aktivnosti.

Toda osnovna študentska operativna skupina, ki je povzela iniciativo, je poznala razmere še bolje. »Samo Izvršni svet razpolaga s sredstvi in le on lahko hitro razreši nastalo situacijo. In naj jo tudi reši« je bila na začetku osnovna zahteva. Torej program čisto »sindikalne« narave, ki ni imel nobene posebne tendence, da bi se razširil na temeljni študentski politični program.

Možnosti za ugodno rešitev pa že prvi trenutek niso bile majhne. Zelo verjetno je bilo, da je manjkajočih 25 milijonov možno najti v okviru prav takrat odobrenih dveh milijard dodatnih sredstev za šolstvo. Nenadoma pa je tudi izobraževalni skupnosti uspelo nadomestiti zaostalih 14 milijonov dotacije. Izguba študentskega naselja bi bila s tem pokrita, obseg turistične aktivnosti pa zreduciran na tisto normalno mejo, ki ne posega bistveno v študentske interese.

31. maja 1968

Možnosti za ugodno rešitev postavljene zahteve so bile preočitne, da bi jo lahko imeli za podlago javne manifestacije. Konec koncev je bilo v operativni skupini nekaj študentskih funkcionarjev, ki so podobna vprašanja že v preteklosti zelo uspešno reševali z obiski pri političnih osebnostih. Zamišljeno akcijo je bilo treba opravičiti s širšim programom — toda s kakšnim.

Zvečer so se na posebni skupščini zbrali študentje iz doma na Gerbičevi ulici. Tu se je spontano razkrilo veliko družbenih vprašanj, ki danes vsa po vrsti slabo rešujejo ali pa sploh ne. To je bil možen zasutek programa. Celoten zbor je enoglasno podprl demonstracije kot obliko študentskega nastopa, ki naj bi imele svoj višek v protestnem zborovanju pred študentskim naseljem v sredo 6. junija.

najsto uro, na katerem naj bi podpredsednik IS dr. Hočevar skupaj s študenti proučili postavljene zahteve.

Na sejo je podpredsednik prišel z izgotovljeno formulo: »Spremembe da, cirkus ne!« Sledilo je pogajanje o ceni tega cirkusa. Ves čas sestanka smo prejeli (še sedaj ne vem, po kakšnih kanalih) zaskrbiljujoče informacije z »beograjskega bojišča«. Sestanek je bil zaključen za študente zelo ugodno. Napetost pa je vseeno tako narasla, da se je sam dr. Hočevar spozabil in za slovo zagrozil s policijo. To je sprožilo val ostrih protestov, ki so se še potencirali, ko je bila ista grožnja zvečer ponovljena na TV.

Neposredno po tej seji je bil sklicah širok aktiv v študentskem naselju. Tu so bili razglašeni rezultati dogovora s predstavnikom vlade in postavljeno vprašanje: kaj sedaj.

Prevladala je enkrat sprožena želja po javnem nastopu, ki ni mogla več ostati nepotešena. Nobena racionalna diskusija ni prihajala več v poštev. Opozorjanje na konflikt s policijo je le še potenciralo radikalno razpoloženje. O Beogradu se ni vedelo ničesar natančnega, vendar je zavladala podzavestna solidarizacija, ki se je morala vidno izraziti.

Da demonstracije bodo, je bilo neizpodbitno očitno. Prav tako neizpodbitno očitno pa je bilo, da zanje ni nobenega eksplicitnega razloga več. Prej edina zahteva je bila sedaj že izpolnjena. Bistveno je bilo sedaj v stalnem radikalnem razpoloženju poiskati diskurzivno vsebino. S tem namenom so bila po vseh stanovanjskih blokih pripravljena zborovanja, na katerih je bilo registriranih na stotine vprašanj, včasih originalnih, bistvenih, naprednih, prav konservativnih, tisočkrat pred tem v časopisih zapisanih itd... Vse to je pridrla in je moralo pridreti na dan. Vsak je hotel besedo in vsakdo jo je dobil.

4. maja 1968

Celodnevno zasedanje univerzitetnega komiteja. Šlo je za osnovno opredelitev organizacije ZK do nenadne eksplozije študentske politizacije. Diskusija je še potekala pod vtisom zlonamerne razlage beograjskih dogodkov. (Z veliko težavo, ob tendencioznem časopisnem poročanju, smo si počasi ustvarjali podobo, kaj se je na tej največji evropski univerzi pravzaprav zgodilo.) Na nas pa so pričela deževati tudi opozorila z naših občinskih vodstev (posebej komitejev ZK). Od tam so nam po vzoru srbskih političnih struktur naznanjali, da se že vnaprej distancirajo od vsakršne študentske akcije. V tej situaciji je Izjava univerzitetnega komiteja pomenila očitno kvaliteto v politični oceni: »Ne strinjamo se s tistimi, ki ocenjujejo študentske akcije kot vsebinsko sprejemljive, a neustrezno po načinu; nasprotno smo prepričani, da se tako imenovani »neustrezni način« postavljajo upravičenih

2. junija 1968

Nedelja. Proti večeru je skupina za propagando preplavila Ljubljano s plakati, ki so nosili najrazličnejšo vsebino ne ravno provokativnega značaja. Očitno je postalo, da se bližamo dogodku, ki smo si ga mnogi po tihem želeli in smo ga pogrešali, vendar je bil za vse nas velika uganka. Mišlim, da je večino študentov premagal občutek radovednosti: kaj bo, če bo...

Seveda so se ob svojem času v dogajanje vmešali tudi univerzitetni politični subjekti. Univerzitetni komite se je sestel na svoji redni seji v petek, 31. maja in seveda ocenil tudi politično situacijo. Sprejeto je bilo stališče, da pač političnih pretresov med študenti ni pričakovati predvsem zato, ker sta socialna struktura študentov (zelo malo revnih) in materialna pomoč (znatno povečanje števila štipendij in kreditov) prišla v razmerje, ki daje mnogo manj razlogov za revolt kot pred leti. O kakšnem zarodku globljega političnega angažiranja študentov pa ni bilo sledu. Kot v igri pa so se stvari v trenutku preobrnila. Študentski materialni interes je bil — sicer res za majhno vsoto — ogrožen.

Ponoči je večina plakatov »nekam« izginila. Šele drugo jutro nam je postalo jasno, za kaj gre.

3. junija 1968

Zjutraj smo sklicali nekakšen politični aktiv univerze, da bi mirno pretehtali nastale razmere. Nekateri smo se nagibali k temu, da zastavljeno akcijo absolutno podpremo in jo po svojih močeh kompletiramo s popolnejšim programom, ker smo pač zaslužili zasnovo tako zaželenega »študentskega gibanja«. Ta dan pa se je sestel CK in del ljudi z univerze je na seji sodeloval. Tako smo se sestali v odmoru seje.

Navsezgodaj je prevladal popolnoma nepričakovan trenutek. Prišlo so vesti o velikem spopadu med policijo in študenti v Beogradu. Prva poročila so bila tako grozovita — govora je bilo o mrtvih, ranjenih, o požigih itd... — da nas je spreletavala zona. Seveda je takoj nastopila tudi pri nas nova, bistveno napetjša atmosfera. Takoj je bil dogovorjen sestanek za dva-

8

zahtev pojavljajo tedaj, kadar so tako imenovani »ustrezni način« premalo uspešni...

Zvečer so se zopet sestali na zborovanju študenti iz doma na Gerbičevi ulici. Po osemurni razpravi je prišlo do prvega pismenega dokumenta v tistih dneh. V obliki kakšnih dvajsetih parol so bila zapisana tista stališča, ki so se izkazala za vse prisotne sprejemljiva. Na osnovi tega teksta so se potem oblikovala vsa kasnejša stališča iz t.m. nemirnih dni.

Poučna je s tistega večera še ena diskusija. Šlo je za morebiten konflikt s policijo. Prevladalo pa je stališče, da je narava študentskega programa takšna in legalnost nastopa tolikšna, da je policija dolžna študente ščititi. Izbran je bil predstavnik, ki naj se v tem smislu dogovarja z načelništvom TNZ.

5. maja 1968

V sredo zjutraj se je študentski predstavnik najvil pri policijskem načelniku Sturmu. Dobil je nepričakovano zagotovila, da se TNZ nikakor ne bo vmešala v napovedani program študentske akcije. Uspel je tudi konkreten dogovor o poteku protestnega pohoda po ljubljanskih ulicah.

Med dopoldnevom so se sestali predstavniki študentskih pokrajinskih klubov in sprejeli skupno sporočilo, ki so ga razposlali glavnim občinskim funkcionarjem po vsej Sloveniji. V sporočilu je bilo rečeno, da narava študentskih zahtev in dosledno demokratičen način, ki karakterizira vse njihove akcije, dokazuje, da gre za pomembno družbeno iniciativo, ki zasluži razumevanje in podporo vseh slovenskih političnih in javnih delavcev. Izjava je bila sestavljena za odgovor na vse pogostejše in vse bolj čudne pritiske občinskih vodstev na študente, naj se odrečejo udeležbi v skupni akciji.

Opoldne je prišel zasedanje organizacijski odbor, da bi formuliral osnutek študentskega programa, ki naj bi šel naslednji dan v diskusijo na velikem zborovanju. Istočasno je bil sestavljen komunike za javnost. Ta komunike naj bi bil osnovno gradivo popoldanske tiskovne konference.

Osnutek programa sta pisali dve skupini — ena splošni politični del in druga sindikalni del — vprašanja študentskih domov. Pri tem se je skušalo zbrati maksimalno število predlogov in stališč iz vseh desetih ali petnajstih pripravljalnih skupščinah po študentskih domovih. V imenu verodostojnosti je ves ta zbran material predstavljal množico čudnih dokumentov, ki so dokazovali nivo političnega mišljenja, kakršnega bi veljalo imeti pred očmi, ko gre za diskusijo o družbeno usodni enodimenzionalnosti univerzitetnega študija. V našem primeru pa je bila formulacija manj pomembna, ker je presenečalo tisto, kar je bilo za njo.

MRZLI PLES

Bili so stari ljudski ples... tako stari, da niso več poznali pomena besed, ki so jih peli... tudi bobnarji ne... Pač pa so poznali smisel plesa...

IGOR JOŽE OLAJ

Pesnik.

Prebivam na edini strani sveta, ki sem jo našel nepopisano.

Nedoločljiva. Mlajši sem, kakor mi v svoji zaroti nakiplja klepsidra in dosti starejši od samega sebe.

Moja najljubša knjiga je Ris gleda v sonce.

Ker jo zdaj berem.

Najbolj se zabavam kadar poslušam francoske šansone.

Ker ne razumem francosko.

SALEM BAGOLA

I.

danes ni bilo pridige nikdar se zaleteti požreti vso besedo

le zadnji dve uri glava nič več ne boli tovarišica nenadoma zbolela spomnim se črnega dolgočlasca

trikratni petelinji spev nisem izdal človeka

II.

prizgane v daljavi svetlikanje v puščavi dežela tuleče kamele

trdovraten spanec brez lahkončnega pozdrava

luščenje nezvestih oči ubijte izdajavca sanj v posesti živega boga angelov nešteto

ubil sem žoharja neroden pri vstajenju zvedel da ni toka hladno krvavenje umazana gverila lažnih stopinj

kruljenje želodca zvičajna pregrešnost nevidno ovita kača ne recite ima slepiča nihče se ne zgane zamrznjena dolina smrek včeraj ukradeni bor novorojenega božiča

oblečem žensko krilo se spomniš mama prosečega ihtenja

nočem te zbuditi sinoči pretepeno pogled na postelji pozabljeno poleno

Najraje posedam v brezčasju in štejem minevanje časa naprej in nazaj.

Wolfgang Amadeus Mozart, ker samo otroci lahko vidijo glasbo.

Moj konjiček je igrati biljard v zavodu za rehabilitacijo invalidov.

Na to vprašanje ne bi vedel odgovora.

Med NOB sem v gozdu nabiral suhljad. Videl sem sestreljeno letalo in tri goreče padalce. Tako sem odrasel.

Vedno naj vas rajši nekoliko zebem, kot da bi se dobro počutili, je rekel. Če boste imeli občutek, da vam je prijetno toplo, tedaj je že nekaj narobe.

navadna dvodelna stena
dvodelna stena z oknom
navadna tridelna stena
vrata
tridelna stena z oknom
zavesa
zofa
zasteklena omara
stol
ura
vaza za vrtnice
pianino
...

KRIK

nič ne veš kdaj potegne mrzel veter glas ne bo več napet ustnice bodo povešene samo pianino bo še ostal s porumenelimi tipkami

Po vsem, kar sem slišal, je bilo dokaj težavno. Ladja jih je kratko in malo vrazložila in potem spet hitro izginila. Njihov prihod ni bil pripravljen in tako se je znašlo sedem bednih družin po dolgi in viharni vožnji na odljudni morski obali.

mraz tukaj ni tako hud

kakor pravijo in če aprila sneži st od staneta izposodim plašč

in tudi dolgčas ni zmeraj v operni kleti pijemo črnino nato mora bine na vič spet mu je prišlo za cel kup sorodnikov

potlej bi stane rad v koper potlej bi stane rad k vitezu potlej pogledava še k sokolu potlej pogledava še h kolovratu

pa je vse polno pa je vse polno zavetišča so vsa zakajena na ulicah se zaletavajo trume slepih čedalje več jih je ki bežijo sem gor

moral si bom izposoditi jurja pravim sicer bo šla v nič ta odprava in škoda bi bilo zdaj ko smo že premagali sedem vhodnih vrat

ko smo že sčistili svoje vrste in nagnali nazaj mešetarje ki so že začeli količiti neosvojeno zemljo in si jo deliti po rodu in po zaslugah

škoda bi bilo pravim škoda ker samo na severu se stvari lahko prečistijo in tišina dozori samo tu ne jaskajo stari mrliči

in še nobenega zgubljenega kraljestva nam ni treba najti in ne edinščine vsega tega imamo polne bisage s poti in od doma

tako minevajo dopoldnevi v zapisovanju sanj in v kopanju ker se moraš vsak dan znova znebiti spomina na mrtvece z ladje in s sebe oprati vsa neizbrisana znamenja lastne včerajšnje smrti

potem pride slavo včeraj je v polhovem gradu prodal knjig za šestdeset tisoč z barbekom se zapije in mu zažene v ljubljano torbo za sto tisoč pri mraku ga nekdo mahne po glavi zakaj tu ne marajo da kolovratiš okrog da nisi gori kamor so te poslali in da od tam ne pišeš domov kar pričakujejo

glas sebeničnežev

v skledi zaveze neolupljen krompir

nedolžne iskrece se oči

očetova onemlost vzemite in jejte telo mi krvavi duh omahuje v trpljenju

IV.

otrokova daritev hiteti k vsaki maši pošiljati v nebesa krik bogaboječega

šli smo v procesiji od križa do križa nikjer srečanja z resničnostjo

rojen ob polnoči

in robert pride v kozarcu si nese svojo prisposodo večne beline in pravi da je za njega poezija fuzbal za jožeta je to opera ali šah

in herman pride in govorimo o tolstoju tudi staremu je moralo naenkrat zasmrdeti v dolini in je odrinil proti severu proti severu ko je razbil vrč po katerega robu je hodil prej tako vztrajno

tako se srečujemo sredi zametov in tako minevajo dnevi in neprestano sneži

včasih kateri zabeleži kaj v svoj dnevnik kadar ima manj posla s kidanjem ali preden umre

kmalu nas bo zamedlo

senci ki odmerjeta rojstvo in smrt ukradeni tisti večer pred prihodom kirke sem zlepil na prvo stran v album in vrata divjih vetrov v preteklost v prihodnost vrata sem vsa prepleškal z živimi barvami da bi nama bilo prijetneje tja in nazaj nazaj in tja v urah novembra in tisto hojévanje skozi sedem sušnih let sem dal za keramiko na polico tako nama zdaj po neprespani noči počasi zori košček zrele tišine košček zrelega gibanja košček negibnega mrzlega plesa vsako misel vsako ljubezen vsako sovraštvo vsako besedo vtkeva vanj

Prevzet od pokrajine je vzkliknil eden mojih tovarišev: To je konec sveta! Ali pa, sem odvrnil, njegov začetek.

Citati so povzeti iz knjige Ritchieja Calderja »Na mrzlem severu«.

Usodno prebolenje

sončno bo zavedam se slepote

III.

začnimo že s kosilom širokoustni nenasitneži mati je nervozna željna tihote

tokrat sem nalašč razbil plitvi krožnik protest v imenu lakote

poldansko zvonjenje zmoliť ave marijo očenaš za vse potrebe srečno zadnjo uro

ni uspela udariti pomilovalna zagrožitev tretji sin za sinom materina bolečina

nenadni sončni mrk v kotu zasušena polmetrska šiba zaverovan v svetnico s pobranimi črepinjami zbežal k potoku pod staro vrbo brezčasja

ne bi jedel lakotni mrlič v bližini se smehljal hudič brez rogov krvavega jezika

spazil sem očeta trpečega svetnika s čelado na glavi umazanimi škornji blatnih rokavov

ni se nasmehnil v povzdignjenem prstu sem videl rešitev

glas gospodov glas človekov glas umazancev glas razkropljenecv glas vseuničujočih

proti jutru preklet svoj žilavo živi dan pred oltarjem proseč usmiljenje človeku

pred duhovnikom s poklekom ponižan črv mesojedec

žejen besede zazijan v kelih resnice posvečeni je človek zaudarjal po kislobi

alkoholno povzdigovanje moj bog ne kaznuj

nezvestež žival postane obseden s svarilno nočjo ljubezen razbojništvo trpljenje križ

ves moj evangelij nočem pribežališča spoprijaznjeni zemljan ostal bom večno sam

ČASOV HIP OD ZDAJ

JOLA ŠKULJ

IN RAZSTAVIŠ BESEDO

zariješ se
v pore dneva
čutiš tišenje
razpredeš odvališ
meglo v tem glasu
da okosteniš mali nič

in razstaviš besedo
v snov
da ne izgubiš
svojega zakaj

KISELKASTO NIKOLI PLODNO

med tukaj in potem akvatinta

tukaj časa dovolj slišim
poldne pokliče večer
potem razcefra svojo besedo
se obrabljeno posmešne
poklekne in se spreneveda
pomembna je ta moja stva

vsi ti kvadrati se znebijajo črt
(postanejo) trenutki se dokazujejo
splachalo se je vedela si
vse skupaj in seveda posamezno
si najožji krog dveh vsakodnevo
(tukaj časa dovolj) ki
se mešajo iz tistih potem ki
so topla mačja dlaka ki
so nekaj kar hočeš ki
so tudi izgneten čas
(ampak tukaj časa dovolj)

in meša se ta spomin med toliko
drobnarij
in redkih presledkov brezčasja
in podrgne svoj hrbet ob mojega
odšepeta izravna dlani
poravnaj vzglavje in potem vstani
in še ponavlja da pozabi
in potem se krepko dotakne upes leže
vame

pije me kiselkasto nikoli plodno

poldne me odpre večeru
med tukaj in potem časa dovolj
v antracitu

RAZ-OBLIKOVANA

v(z)raščaš se
v plasti razmočenega listja
padaš razdajaš se
med temne kamre neznane
— da si spet nič

pozabi sebe
del tujega bitja

SVETLIKAJOČA

prasketam med razpokami besed
in potem se razčešem
z modrobilimi črtami ognja

razvežem se med tanke prosojne celice
vračam se vate po tiho prebivališče

VSEKARTAKO

čas postanih večerov
glas-beseda da daruje se
roka da izgrebe
predolge sence
da potem poseje
pesek bel topel

vse kar tako
čas je krivičen

P.S. uniči vse, naj te nič ne spominja
na to

POSAMEZNO — NEDOKONČANO

neimenovano se ponavlja
mali večer
skozi kako zakaj

plaziš obležeš
malo nočno
glasbo
skozi tisto kar
imenuješ
glasbo
daljnega
vzhoda kar je rojevanje

pozabiš
si
nekoč z drugo obliko
kot pripravljeni ukaz moči
in ko si
visoko
s sabo
preostajaš

in še in še
in drsenje
večer
in nič kot že dolgo ne
utrujen od polnosti
(iskan
(ponovljen
— molka

čas ga preseje

MOLK ALI NEKAJ DRUGEGA

in potem ko hočeš
ko trgaš se za neizrečeno
ko misliš da je on molk
ko spoznaviš da je on tudi tisti
ko potem ubijaš nedoživeto
iskanje toplih kamnov
in potem trdiš da hočeš
zahtevaš da hočeš
sopeš ta dan
in se razdajaš
za mali nemir
da izgine

in razbijaš troho neizrečenega
prodajaš utrjeno gmoto
da razdira se da izgine
da potem pade tja kjer
bil je prvi nič

MOLK ALI NEKAJ ČISTO DRUGEGA

včasih je kaj
zate
nehote
neizrečeno
toplo
ker tako hoče
biti
vedno

dan ki je čisto tvoj
dan ko ti nisi ti
potem neizrečeno

dolgo hotela si
opiti se z zrakom

IN ČAS TRAJA ZAKAJ

glas-oba-gib
zlepljena skica
popolnejšega
večer
neizrečenega kar občuti
neobčutenega kar reče
bitje

glas-oba-gib
popolnejšega da
je brezbesedje povedna
resnica
si

in čas traja
zakaj

MALI PROSTORI TESNOBE

poveš in
beseda ni povedna

pesek izsuješ
ves sebe preseje
sočasnost
pregreje — naj

potem je prazna
senca
naročja
izgovorjenega
razvlekla ulico
da nisi je mogla
uničiti prav
isti večer

in nisi mogla
razgnati
malih prostorov
tesnobe
od nerazumevanja

hočem hoteti razumeti
moraš hoteti razumeti
vedno (molk od potem)

glas edinega bivanja seli se
vate
nehote

p. s. (kot svetloba)

več hoteti da bi več ugašali
doživeti da bi odnašali
trenutek sebe
razdeljenega
v spekter (določljivi zdaj)

mali nič popolnosti
in beseda —
tlaka si

IN MORAS HOTETI

in raztrga se trenutek
kakor hoče
nehote zlomi moč-kamen
v nemoč
da pretrga
izdano
doživeto
polovico
nepovedanega
in moraš hoteti
za drugi pol
sinja

VČASIH KOT DANES ZAKAJ

včasih kot danes zakaj
čutim bele trakove da so strehe
neke ponarejene črte da
ne znajo povedati

sprehajam da se
sprehaja neki breg ki te je
topil kot nič
kot včasih kot danes kot zakaj
in kot prav tu
soparna beseda
obrednina
včasih kot danes zakaj
dan kot odmiranje
misli v snov snega

in vem
ostal bo
topla rezina edinega
hočeš
hotela si tudi ker
nisi znala ohraniti za
nezaznavni trenutek

včasih kot danes
ne vem svojo misel
zakaj

POPOLNOSTI

moč minus nemoč je nemir minus mir
mali nič je negativni nemir

nemoč minus moč je mir minus nemir
nemoč minus moč minus mir je
negativni nemir
moč (ne minus ena) minus mir je
negativni nemir

mali nič je (ne minus ena) moč minus
mir

mali nič kot ne-mir
ne-mir kot negativni nemir

...

ne trudi se

INTERMEZZO

vse to ti rečem

zgnetem razpredem
osiveli glas dneva
razplačam resnico
kresnica si rečeš potem

in razpotežneva temo ust
in spet deliva brezmisel

SKOZI ZASOPLO POZNINO

tisti potem ki ga veš
pride pozabiš
tako si hotela

tako hočeš hoteti
dan ki je zdaj

prelistaš se
iztisne te grlo večera
celice tvoje razstavi
skoraj do iskreno
dan ki ni tvoj
da dihaš to brezbesedje
da večerna ulica diha tebe
da igraš se z vprašanji
potem kot danes zakaj
potem

loviva se skozi zasoplo poznino
in iščeva sebe

MIAULER

danes kot danes ne iščeš se
ne potrebuješ se kot sebe
danes si za včera
in včera si za jutri
in misli lomiš
in sebe natrosiš

golob(čk)om
golobičem

IGRISČE

pravijo da si ujet v čas gora
pravijo da si kot otrok tam
povedati ne znaš

olupiš si svoj danes
stara prijateljstva so odložene stvari
novega nič zbriseš prah šteješ
smetnjaki so v norem klepetu
z dotikom prste in travo sprostiš
vrtljak te po malem premelje
potem poskusiš pesek
izvržeš okus na otroštvo vstran
besedi postanoslani
smeh

smeji se zenice pojejo daleč od zdaj
in (ne preseneča me) globokobližu
ti pa si vtisnjen med kvadre iz betona
si odsotno topla laž v drobni čas
dajanja

prizgeš luč jo ugašaš v (vodoravno
v umiranje) pozabiš nase
(med preštevanjem plaha in krhka
prasketajoča potem pojoča negibnost
slednja)

pozabiš se da se odplačaš

PLASTIKA I

1

molk razglaša toplo kri
preimenovala bom dneve ki
jih komaj spoznam na razdalji
bližnji kot oko

voda izkliče rast
voda izgolta produ glas
da so črede časov zredčene

sestrica kapljica
iz naročja izdihanega
paseš se do včasih
med reke po rečnih izpitjih
med plasti po sledih mravljinčju
krika sestrice

2

neka mi reče
časov hip od zdaj
pa od potlej
ko gre mimo v vračanje
skozi iluzijo in nekaj novih
ko vzpenjam roke iz rodu hočem
mimo svetlih sten školjk
skozi tisti plastični svet rok
skozi tiste ki rojevajo stekleni brezčas
pa skozi vrat ki je pregrizen
da te žrejo glasovi
in skozi oči ki nihajo
ki dajejo žgejo
sitijo jemljejo
in so potem izsvetljene
poslane s svetlobe
zažete ulice v usta
izložbam in mimoidočim barvam in
avtomobilski pločevini

zlepiš se v to
sviljenje molka te razglaša
ovčica z rjavkastočrno volno
in belim obrazom

PLASTIKA II

zgneteno besedo rok ulic žic molkov
svojih vračaš med
gibanje časa in trdnost sten

v drobne sredice toplega dneva
vraščaš se razbesedena
in s svojo svetlo jalovo kretnjo
(odsotno)
in velikim platanovim listom za poldne
predihano režeš

ločnico sebe in sebe

ALI
naj stopim nanj
kamen je rekel
da mu je vseeno

tudi meni
postaja
počasi
vedno bolj
vseeno
in tega se še bojim

PSIHOZA

Salamensko zaglodano
postaja
vse skupaj.

Poskušam se živeti
v ritem begajočega časa
in mi verz postane nabit,
konvencije propadajo
druga za drugo,
dan se neusmiljeno krči
in se zaman spet razteza.
Vse je v gibanju,
dinamika zaostruje prostor,
zrak je napihnjen
in oklep matere zemlje
se utegne raztreščiti
vsak hip.

Humanizem propada
obenem s potjo do
ciljev
in up postaja nesmisel.
Smo kar smo.
Poskakujemo prašni delci
v svetlobi sončnega žarka
pa se ne tepejo
ne za pot,
ne za idejo,
ne za vest.

POGOVOR

mihek se ne spreha
izključno
po vetrovnem vremenu

šli so se
bili
spomladanski gozd
in se bo že nekako potrudil
da bo naredil vse ob pravem času

težava je v tem
(kliše)
da spomladi dve tretjini ljudi
odmanjkata
in pridejo eni zapiski na več
oseb

kaj pa ti delaš
a si še tko pridna
ne ne ljubljana ni dolgčas
po njegovem že ne
on se kar nekam vsede
in gleda narod
ure in ure je lahko takole
pri miru
brez komentarjev in odvišnih misli

no ja
zabavaj se!

ni potrebno.

POCENI UGODJE

Pahne te
mrzel zrak
v luknjo z nizkim stropom.
In ko sedeš,
te cinki masti dražijo v nosnice.

Tri natakarike v zelenem
se gredo simetrijo,
krožniki jim poplesujejo na

BOGDANA HERMAN

MOJA DIVJA POMLAD

nebo je zares boleče belo
stiskam se v zatišju
v mrtvem kotu dveh hiš
pohojam kamenje in prah
in se veselo počutim
kar preveč udobno je
kajti dežja ni
in če bi tudi bil
bi se človek lahko zabaval
recimo loviti kaplje ali pa
gledati
kako se odbijajo od
okenske police gospoda Nekoga
ki po naliču vedno
dvigne roletu in prepodi
golobe ki se sušijo in kakajo
lahko se tudi
dodobra olajšam
ampak kako naj vem
da za tistim bedastim
črvivim oknom ni nikogar?

NEKI NEDOLOCLJIVI STRAH JE

kdajpakdaj
se poskušam postaviti
v središče norega
krogotečnega sveta
in vpiti z zmedenim smehljajem
svet
ti si nor

in je takoj
hudobno zaman
tako zahrbtno zaman
ker si nemočen
in smeš le GLEDATI
kako voda obdeluje kamen
kako se strela zaseka v les
in si nesmiselno pravimo
— sami si bomo krojili prihodnost

nekoč je šel
nekdo po cesti
in na cesti je bil kamen
mož se je vprašal
ALI
naj kamen zaobidem

vozičkih in
kdajpakdaj se eni od njih
razveže
ortopedski čevlji
(da noge ne zatekajo in
proti podobnim mučnostim je).
Prvi meni je najdražji,
ampak meni je več do tega,
da gledam raznospolno množico.

Precej znanih je.
Včasih pride
Milenko z brki in vijoličasto srajco.
Vse juhe so dobre, ampak umetno
dobre,

ker je v njih želatina.
So ljudje, ki v veži vedno
pomišljajo,
ali bi šli na desno ali na levo.
Pravzaprav na desni
ni ceneje.
Razen seveda,
če vzameš samo skledico juhe
(in takih je precej).
Jaz na desno ne hodim.
Gnusi se mi,
ko belo oblečena deklica
stresa v veliko vedro
vse, kar ostane na krožnikih.
Ko se tisto vedro pelje mimo,
zaudarja
in vsebina je progasta,
spenjena na vrhu.
Ogaben zvok je,
ko plusne v godljo
oglodana kost.

vlak se igra s svojim dimom.

šah se igra s kraljem.
veter se igra z oblaki.
beseda se igra:

roka se igra.
reka se igra.

smrt se igra.
svet se igra z ljudmi.
norec se igra z življenjem.
pesnik se igra s seboj.

v tej sobi je premalo
oken.
v tem zraku je preveč
dima.
v tem dimu je premalo
ognja.

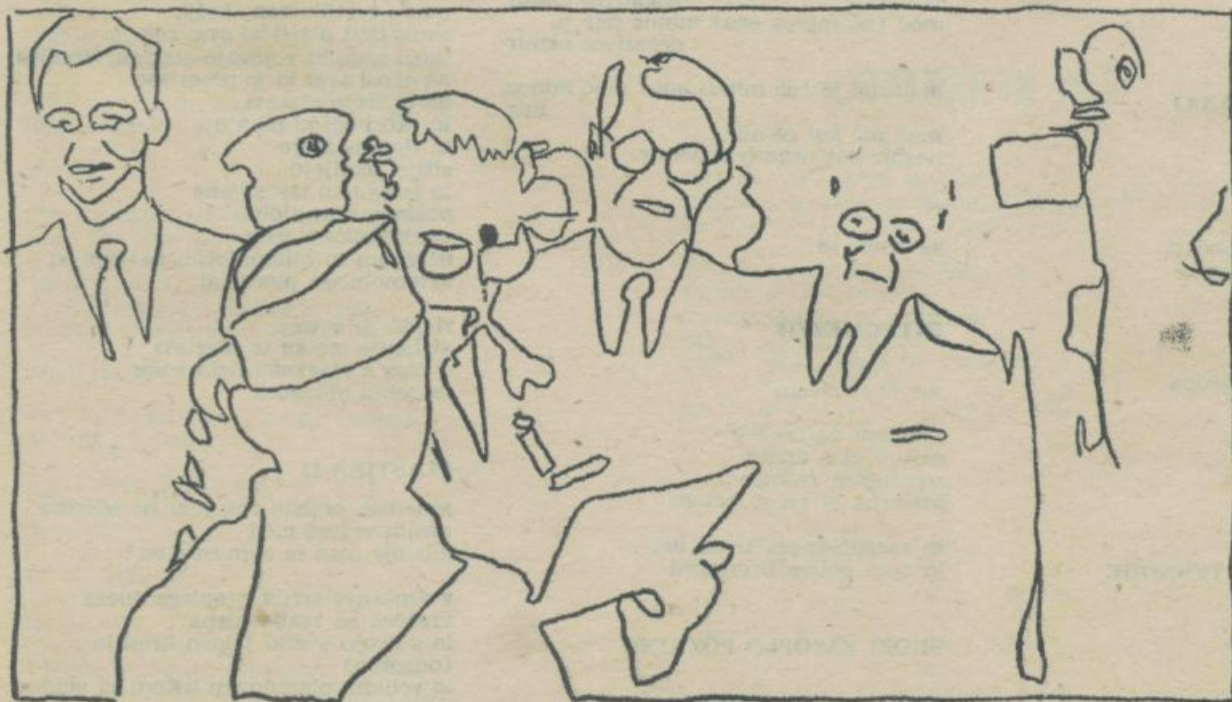
pričakujem slabo žetev.
slabo žetev ob dobri setvi.
vsakdo se igra.
navsezadnje se vsakdo igra.

SAMOMOR

in beseda je meso postala
kakor prerok se je dvignil
in je obstal na robu
gladkem in izpranem
ne da bi se vrnil
se je zavedel psa
ki mu stoji ob strani
mačkov in beznic s cigani
zavitih stopnic in
stenic teh ljubkih
misli ga je navdalo
vse polno
pa si še vedno ni premislil
kar stal je
malce začuden
zbežan nad vsakdan
izmučen nad misel in rano
tepen povaljan opljuvan
sramoten čez mero
se je nagnil

KAJ JE RESNICA

Resnica je: da je filozofska fakulteta
premajhna
da me že dolgo ni bolelo zob
da sem ob ponedeljkih
zaskrbljena
še pa še
če se v nedeljo polenim
da v naši kleti pušča
kanalizacija
in se krompir
namaka
v človeškem blatu
da sta se dedek in babica
končno
preselila
in se rešila
težkega humorja
lastnika prejšnjega stanovanja
in podobne vsakdanjosti.

Marko Šva.

Kar čutim v Goltu

I

HOROSKOP ZA MESECA MAJA

(Spisal dne 5. maja 69 ob 2 h 45 min zjutraj avtor celotnega fascikla.)

BEZAL boš v rane, ki se ti še niso, ker se ti tudi nikoli ne bodo zacelile.

NAREDIL boš uspešno izpit praktičnega znanja; na izpit dušnega znanja ne boš niti stopil, ker si boš poiskal ustrezen izgovor — op. p.: Vsak izgovor je dober, četudi ga pes na repu prinese.

POŽEL boš nekaj slave, vendar te bo bolela glava, pravtako zob.

AKCIJA, ki si se je polotil, bo dokončno padla v vodo, zaradi česar boš mnogo nerazpoložen ter zagrenjen.

KONCEM meseca nenaden obisk, ki bo razprl za sedaj neslutene možnosti.

OSEBA, ki jo ljubiš, pa bo prišla na dan z novim adutom, ki ga je ves čas vajinega znanstva skrivala, da ga nisi mogel niti slutiti.

SE nekaj koncem maja: kljub prijaznim izgledom se bo nate zgrnila pogibel.

MESEC maj — mesec velikih odločitev — mesec Tvojega končanja.

III

OCE NAS, KATERI SI MARKO SVABIC;

OCE NAS, KATERI SI MILOŠ SVABIČ

(Spisal dne 4. maja 69 v nočnih urah avtor celotnega fascikla; temperatura ozračja: cca 17,5° C; absolutna vlaga ozračja: max.)

Zasledil, da je vse, kar počnem, v končni podobi nekaj docela neorganiziranega. Menim, da mi tu vsled te neorganiziranosti ne bo pomagala niti »posebna težava tega dela. Pravkar sem zaključil analizo nekega likovnega izdelka; vem, da sem delal vestno, natančno, pri polni umski koncentraciji, stvaril sem se predal. Tik za tem pa sem vse prejel, kot zadovoljen z opravljenim svojim »delom«: in prav to je tisto: kaj in kam bom s tem; ali, komu ali čemu bo to; ali, zakaj, kljub vsemu končno, ne kaj drugega; ali kaj sličnega.

Slika (I.): Avtorjev podpis z datumom izgotovitve dela (desno spodaj); mastna tempera do močno razredčena (voda) tempera (celotni spekter osnovnih barv + bela in črna, velikokrat medbarve, sekundarne barve, pogostno tremoliranje nians posamezne barve); prejšnje na svetlomodrem gladkem papirju (ki je sličen po navidežni kakovosti pergamentu oz. tanjši lepenki, finejšemu embalažnemu papirju); format lista cca 75 x 35 cm;

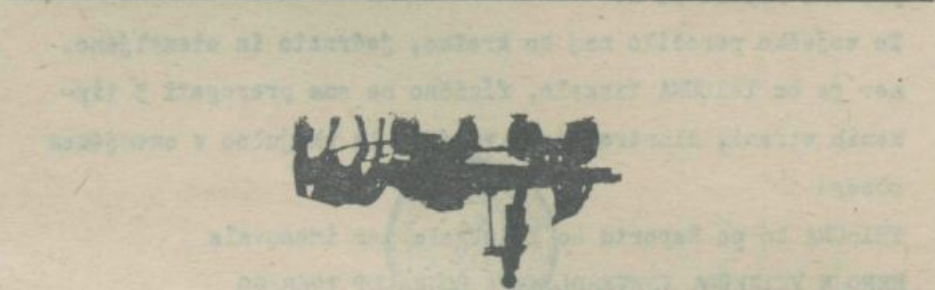
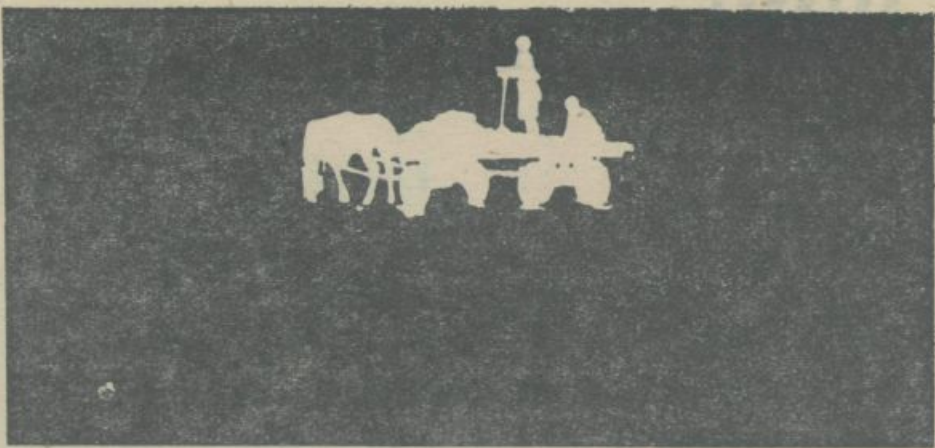
I. 1. podoba je v splošno rabljeni tj. vulgarni terminologiji »abstraktna«, kar tu prejkone pomeni, da so linije, ki jih je napravil bržčas v različne barve namočeni čopič (tudi morda goli prsti — kakor lahko ostale telesne okončine — vendar pa morda tudi dovoljšnje eksponirane površine telesa — in pa posamič ter določeno sam vrat ali ustje ali odprtina tube s tempera barvo itd.), nedoločnega pomena in nedoločljive, praktičnemu tu — zdaj nepoznane, torej imaginarne; prav tako tudi obarvane ploskve; temu je rezultat: grafičnovsebinsko ter podoba in likovsebinsko imaginarno-abstraktna celota; v splošnem izdelek ali slika (tradicionalno, klasično) nima (klasično) oprijemljive likovne vsebine.

I. 2. Povsem drug odnos pa kaže zavzeti do dela, preden se lotimo analize barvne kompozicije istega: v to nas prisili morda že prvi hipni eho efekt, prvo »srečanje« s sliko. Ni pomembno, ali zato, ker je slika barvno bržčas že kar naivno peštra, ali pa, ker je barvna kompozicija v klasičnem smislu dokaj popolna, izvajena. Omeniti je namreč potreba v ilustracijo »klasični kompoziciji barv«, zgoraj v kontekstu omenjeni:

rumena barva: po vsej papirnati in uokvirjeni površini je nanesena v pravilu enostavnega ravnotežja; desno spodaj je rumena barva celo tehnično izrazito intenzivna, ni je pa arealno veliko, tako je čutiti v tem nekakšno intenzivno, masivnost — ter s tem težo, ki ji diametralno naproti teži sorazmerno zadosti večja rumena ploskev (vsotno), ki pa je manj intenzivno rumena, plitvejša in lažja. Torej pravilo specifične teže in atmosfereške tlaka (ccm).

Zanimive so kombinacije in eksponiranje rdeče in modre barve v sami kompoziciji. (Uporabljeni sta čisti barvi: ultramarin, cinober.) Očitno je, da je slikar vzel barvi za popolnoma enakovredni in enakotežki, kajti prek površine ju je malone v celoti razpostavil likovno in po barvni intenzivnosti simetrično. Zaradi prejkone slučajne izbire oz. neizbire ploskovnega prostora vsaki od teh barv, izzveni v kompoziciji sledeča namenskost: spodnja polovica risalnega lista bodi »rdeča«, zgornja bodi »modra«; vse pa tako zelo »intuitivno«, da je dejansko modre barve na spodnji polovici slike prav toliko, kolikor na zgornji, isto rdeče.

Bela barva je v ravnotežje črni zelo »pri vrhu«, ko je črna ves čas zelo »v globini« slike. Efekt je »profesionalno« spet kaj nedodelan; očitna pa je pri tem in podobnih efektih stalno prisotna zavest (slikarjeva), da svetle barve ostanejo pri površju

in temne v globini, v ozadju. Značilno za delo prav v znamenju »globinsko-privršnih« efektov je uporabljanje rumene barve, tu mislimo deset ali enajst z ustjem tube naslikanih oz. odtisnjenih polnorumenih krogov, ki celo v tem, da so bili bržčas naslikani ob koncu slikarjevega dela (časovno), ostajajo na površju slikarije ter s tem gledalcu vsilijo asociacijo, kakor npr.: pogled v barvasti svet skoz kopreno rumenih pack, ali skozi šipo, posejano z rumenimi packami, ali pd.

Op. p.: pod I. (I. 1, I. 2) vse gledano iz razdalje pribl. 1,5 m, vid pada na sliko, ki je pripeta na zid, pravokotno.

Slika (II.): Tempera barva na kompaktnem ovojnem ali risarskem papirju v nežnonebesnosvetlomodrem tonu, pravokotnik 72 x 42 cm.

II. 2. Kar se tiče tehnike slikanja, zbuja največ pozornosti več znakov, ki pričajo, da slika, tedaj ko jo je slikar izdeloval, ni bila taka, za kakršno jo je šele ob koncu, mogoče pa celo naknadno, napravil slikarjev podpis. Tako na primer linije, ki zdaj (tj. glede na podpis v desnem spodnjem kotu lista) tečejo od leve proti desni, so v resnici izrisane od zgoraj navzdol. Risalni list je bil bržčas pripet na risalno desko; torej je dejanski ali začetni spodnji rob sedaj v končni podobi, ki jo daje podpis, sedaj desni rob slikarke. Gornjemu v prid govori tudi tu sledeče: slikar je na svež list sprva narisal v značilnih otroških potezah dve otroško stilizirani figuri, ki ponazarjata dečka in deklico. Deklica je po rasti za glavo ali več nižja od dečka; oblečena je v s preprostimi enopoteznimi črtami izvlečeno krilo, roki drži iztegnjeni, da sta kot črka V, in v spodnjem kotu oklepata glavo; od dečka je na risbi ohranjena le glava in roki v pravkar opisani drži; spodnji del telesa je naknadno prekrit z barvami.

Pozornost vzbudi še neki nov element v slikarjevi tehniki oz. uporabi sredstev (materialnih) pri slikanju. Namreč v spodnji desni četrtini risalnega lista, prav nad glavo zgoraj opisane domnevnega lika otroško stiliziranega dekletca, zasledimo v rumeno barvo zasušeni las; dolg je 30—40 cm, svetlejši, morda svetlorjave ali rdečkaste barve, na papir pa je pritrjen, kot rečeno, z rumeno barvo, ter na več koncih. Las je brez dvoma človeški, najverjetneje ženski.

II. 2. Morda v zgovoren dokaz trditvi (I. 2) o slikarjevi dosledni in vztrajni težnji k popolnemu barvnemu (večinoma pa tudi likovnemu) ravnotežju posameznih mas na slikovni ploskvi bi navedli naslednje: v gornji levi četrtini (torej v arealnem smislu ter celotni kompoziciji naprotiutežno četrtini risalne ploskve na desni spodaj) ob natančnejši in поблиžji preiskavi tehnike izdelave zasledimo v strdek bele tempera barve prikovano dlako (3—4 cm), ki izvira najverjetneje ali celo očitno iz dimelja (tj. okoliša ženskega ali moškega spolovila); kot je dlaka precej dolga, po sami konstituciji pa tudi precej groba, temnejše barve, bi je ne mogli brez nadaljnjih pomislekov in brez tehtnega razmisleka nasploh prisoditi izvoru ženskega spolovila; celo zelo neprevidno pa bi bilo sklepati o prvotnem lastniku omenjene dlake, da je ista oseba, kot lastnik naprotiutežnega ženskega lasu (II. 1). Najverjetneje, kar pa tudi po globljem premisleku, in tedaj sklepanju, sledi iz vse priučujoče kritične analize, je bil lastnik dlake (ako je bila lastnik lasu ženska) moški. Tako namreč tudi ta element, ko si tukaj zdaj spet stojita naproti, torej vsak obvladuje težo nasprotnega z lastno težo, ne izneveri celovitosti slikarjeve tendence po ravnotežju v kompoziciji.

Op. p.: pod II. (II. 1, II. 2) vse gledano iz razdalje od 0,0 m do 0,5 m. Vid pada na sliko, ki leži na mizi, med koti 0 stop. do 90 stop. Vidu pomaga tip.

XXX

(Spisal dne 6. maja ob ranih urah avtor celotnega fascikla.)

Nekaj mehko dišečega je v zraku; a tega ne čutiš v nosu, temveč v grlu.

Sliki (4. maja) sem odvzel tisto, kar me je na njej, tj. v nji vznemirjalo: spomini. Storil sem jo docela nenevarno sebi. Danes jo gledam, ne da bi ob tem živel kaj drugega (kot prej celo nemoč v ljubosumnosti), kakor golo, mrzlo ali toplo ali papirnato ali (in tako naprej) barvasto snovnost slike. Danes mi ta slika ni več nekaj, za kar sem bil 4. maja prepričan, da ne bo nikoli moje: danes je ta slika bolj moja, kot je bila tistega, ki jo je napravil, še takrat, ko je sploh še ni bil čutil pričeti delati.

To noč, ko je v zraku nekaj mehkega.

Kar čutim v goltu.

(Izdelek posvečam v znak odkritosrčnosti
tovarišici Katji!)

TRIBUNA pripravlja za eno prvih naslednjih števil:

VELIKI VSEVESOLJNI BOJEVNIŠKI RAPORT No 3

TRIBUNA te kot bojavnika let 1968/69 poziva, da ji kot najvišjemu Izvršilnemu organu Velikega Boja izročiš svoj pismeni raport No 1!

To vojaško peročilo naj bo kratko, jedrnato in utemeljeno.

Ker ga bo TRIBUNA tiskala, fizično ne sme presegati 3 tipkanih strani, ilustracije dovoljene le vključno v omenjenem obsegu.

TRIBUNA bo po Reportu No 1 izbrala ter imenovala

HEROJE VELIKEGA VSEVESOLNEGA BOJA LET 1968/69

Smrt sovragu!

Za TRIBUNO Marko Švabič

POZIV SMO POSLALI

Brejc Tomaž, publicist — Yugoslavia
Rupel Dimitrij, književnik — Yugoslavia
Matanović Milenko, slikar — Yugoslavia
Vakanjac Milenko, publicist — Yugoslavia
Slođnjak Marko, publicist — Yugoslavia
Zagoričnik Franci, književnik — Yugoslavia
Salamun Tomaž, književnik — Yugoslavia
Nez David, kipar — internac.
Salamun Andraž, kipar — Yugoslavia
Della Bernardina Drago, kipar — Yugoslavia
Pogačnik Marko, kipar — Yugoslavia
Geister Iztok, pesnik — Yugoslavia
Grafenauer Niko, književnik — Yugoslavia
Hribar Spomenka, filozofinja — Yugoslavia
Jovanović Dušan, režiser — Yugoslavia
Kermauner Taras, književnik — Yugoslavia
Kralj Lado, režiser — Yugoslavia
Medved Andrej, filozof — Yugoslavia
Močnik Rastko, publicist — Yugoslavia
Škušek Zoja-Močnikova, prevajavka — Yugoslavia
Pintar Milan, filozof — Yugoslavia
Rizman Rudi, politolog — Yugoslavia
Rotovnik Mitja, politolog — Yugoslavia
Urbančič Ivo, filozof — Yugoslavia
Vegri Saša, književnica — Yugoslavia
Mihelič Mira, književnica — Yugoslavia
Rožanc Marjan, književnik — Yugoslavia
Rotar Braco, književnik — Yugoslavia
Inkret Andrej, književnik — Yugoslavia
Žižek Slavoj, filozof — Yugoslavia
Pavšič Vladimir, književnik — Yugoslavia
Razpotnik Jani, filozof — Yugoslavia
Zorn Aleksander, književnik — Yugoslavia
Poniž Denis, književnik — Yugoslavia
Svetina Ivo, pesnik — Yugoslavia
Miklavc Nande, književnik — Yugoslavia
Kocbek Matjaž, pesnik — Yugoslavia
Kocbek Edvard, književnik — Yugoslavia

Óblak Bard, slikar — Yugoslavia
Sever Stane, igravec — Yugoslavia
Bibič Polde, igravec — Yugoslavia
Souček Jurij, igravec — Yugoslavia
Kavčič Stane, predsednik — Yugoslavia
Dedijer Vladimir, književnik — Yugoslavia
Viđmar Josip, književnik — Yugoslavia
Pirjevec Dušan, književnik — Yugoslavia
Božič Peter, književnik — Yugoslavia
Križnar Naško, režiser — Yugoslavia
Hladnik Boštjan, režiser — Yugoslavia
Koščević Želimir, art. int. — Yugoslavia
Novak Slobodan, art. int. — Yugoslavia
Horvat Vera Pinterić, art. int. — Yugoslavia
Picelj Ivan, art. int. — Yugoslavia
Sollers Philippe, filozof — France
Lennon John, glasbenik — Great Britain
Salamun Katarina Biedrzycka — Poland
Švabič Miloš, novinar — Yugoslavia
Križnik Zoran, ravnatelj — Yugoslavia
Peršič Zorka, ravnatelj — Yugoslavia
Košar Jože, ravnatelj — Yugoslavia
Paul Goodman — USA
Švabič Marko, književnik — internac.
Mao Ce Tung, predsednik — Ki-tai
Jakubovski, maršal — CCCP
Clay Mohamed Ali, športnik — USA
de Gaulle Charles, predsednik — France
Lin Piao, predsednik — Ki-tai
Stih Bojan, ravnatelj — Yugoslavia
Pinterić Alenka, glasbenik — Yugoslavia
Kozak Primož, književnik — Yugoslavia
Menaše Luc, art. int. — Yugoslavia
Vuk Boris, upokojenec — Yugoslavia
Seligo Rudi, književnik — Yugoslavia
Subotić Irina, art. int. — Yugoslavia
Žilnik Slobodan, režiser — Yugoslavia
Denegri Ješa, art. int. — Yugoslavia
Džilas Milovan, publicist — Yugoslavia
Pogačnik Jože, nadškof — Yugoslavia
Kurac Palac Pomagalac, kipar — internac.
Človek, priroda in zdravje, revija — Yugoslavia
Pozive smo poslali še nekaterim bojevnikom, ki pa se jim zdaj ne spomnimo imen. Reklamacije v naprej z zahvalo sprejete.

RAPORT NO 1

ČRNOVOJNIK PETER BOŽIČ

XXX. PEŠPOLK

Davi, na položaju.
Strateški cilj: Kranjska galerija.
Sovrag: Muzejski svet.
Bojna oprema: Salamunov zajec (tisti, ki ga niso pojedli).
Napad se je pričel v zgodnjih jutranjih urah. Člani sveta so se zakamufirali med eksponate muzeja, to se pravi, da so se spremenili v srednjeveške viteške oklepe. Salamunov zajec se je divje pognal vanje in jih pričel glodati, jaz pa sem ostal precej časa v zaledju in ga krmil s štiripresno deteljico. Bitka se je ugodno razvijala, bilo je lepo sončno vreme in Salamunovega zajca sem vzpodbujal s pesmijo na ustih:
Fant je šel sam, sam po cest'
Brcnil je v mrtvaško kost.
Oj ti mrtvaška kost.
Jetra ti bom prešpikala,
križ ti bom našagala
dimlje ti razparala,
drobovje ti prešvigala,
stegno našpaltala
Fant je šel sam, sam po cest'

Svétniki so padali drug za drugim. Uporabil sem učinkovito hanibalovo taktiko in namesto oblečenih slonov, kot beremo v Frontu, sem, kot je razvidno iz tega raporta, uporabil belega zajca.

Kranjčani pa so vpili: Salamun ante portas.

Zbrali so vse zdrave sile in z veliko premočjo krenili v protinapad. Imajo petindvajset let staro bojevnško organizacijo, ki je tukaj zelo nevarna. Ukazal sem zajcu umik in srečno sva se prebila iz obroča. Da je ta bojevnška organizacija zelo močna, nam potrjuje tudi zgodovina. V misel je treba vzeti njen brezkompromisen boj, napad in zmago nad Križankami pred leti, ko so z bojnim klicem: »Vsi od Kocbeka do Vajgla ven!« uspešno likvidirali gledališko kontrarevolucijo v obliki Rožančeve Tople grede. Likvidirali so fanta, v Topli gredi pa gojijo rdeče nageljčke za na kamižolo.

Mislím, da sem ukrepal popolnoma v skladu s povelji našega generalnega štaba, saj bom potreboval Salamunovega zajca še za druge podobne muzejske podvige.

To se je kmalu tudi pokazalo. Vendar se je stvar končala tragično za zajca. V vsaki sveti bitki je kaka žrtev. Prišel je v Ljubljano sem naletel na nepremagljivo oviro v obliki Zlatoustu pognal zajca v boj. Požrl je iz zadnjega letnika Pavlihe vse kulturne kronike in kmalu nato poginil za zastrupljenjem. Obdukcija je ugotovila, da se je v njegovem krvnem obtoku napravilo toliko plesni, da je bila vsaka veterinarska pomoč zaman. Slovesnega pogreba se je udeležil tudi sam Zlatoust, saj je strokovnjak in svetovnonazorski privrženec takih stvari.

Z naslednjim sovragom sem moral opraviti sam. To je Bate Dolenjski, sicer iz Ljubljane iz Vočnjakove ulice.

Nekoč me je bil pokopal, toda jaz, edina svetla točka, sem vstal iz groba liki Kristus. Najprej sem si dajal duška s pesmijo našega najbolj sodobnega pesnika, kjer je Salamunov zajec in vsi njegovi eksponati prava uš in smet. To je Koseski:

Šest jih pade, kjer porine, to sin slovenske je domovine.

Najprej sem Bateja Dolenjskega razdelil na šest delov, potem sem pa vsak del posebej premagal z njegovim lastnim orožjem, njegovim pisateljskim gosjim peresom. Ker se ni prejel spovedal, njegova na šest delov razdeljena duša tava brez miru in straši po klubu književnikov v poznih nočnih urah, dopoldan v cvetličnem baru pri Juliji, popoldan v Hippyju, zvečer v Mesingu, Emoni in Dajdamu. Tako je žejna očičenja da se skoz njenih šest razdeljenih grl pretakajo ogromne količine piva. Toda zaman. Duša je sicer večinoma pod gasom, toda katarze ni in ni.

Poveljstvu raportiram, da sem ob vseh teh spopadih utrujen star borec in da potrebujem pokojno. Potrebujem jo tudi zato, ker me vseh teh šest duš Bate Dolenjskega preganja po vseh ljubljanskih oštarijah in se lahko odkupim samo s »ta velikim vi-

rom«. Ko ga takole žuliva, se duša nekoliko pomiri, potem pa obujava stare bojevnške spomine.

Ali se spomniš, na položaju pri Mikliču? Ti za eno mizo, jaz za drugo, prvi šus jaz, drugega ti. Vse se je kadilo. Miklič pa je lepo skrbel za municijo.

Ali pa na položaju v Dutovljah pri »Debeli riti«. Popadel sem te, da ti je sape zmanjkalo, že takrat si bil na robu svojega konca. No, zdaj sem te dotolkel!

Spomini so zelo nepogrešljiva stvar. Ljudje, predvsem pa stari bojevniki jih morajo obujati kar naprej, ker sicer bi zgodovina ubrala kakšno kontrarevolucionarno pisunsko umetniško smer in se tako čisto ustavila in zgnila v kakem zapuščenem strelskem jarku. Vdano in pokorno javljam, da imam s tem velike zasluge za našo stvar

Smrt sovragu!

Črnovojník Peter Božič

TAKTIČNA NAČELA

A. Razmerje moči.

1. Prednosti nasprotnika: nadzoruje družbeni sistem; nadzoruje sredstva množičnih komunikacij; razpolaga z narodnim bogastvom.
2. Prednosti akcijske skupine: intelektualna moč; fizična zmogljivost; medsebojno zaupanje; razredna solidarnost; velika gibljivost.

B. Taktični nosilec gibanja.

1. Zanesti se je treba le na lastne moči.
2. Odpisati:
a) kritične intelektualce
b) zlate dečke
c) študentsko gibanje
3. Nosilec gibanja je akcijska skupina. Ta je navznoter trdna in navzven napadalna.
4. Zavezniki pridejo po uspehih.

C. Načela.

1. Skrbno izbrati čas, kraj in sredstva akcije. Prisiliti nasprotnika, da sprejme spopad v razmerah, ki jih sami določimo.
2. Čimbolj izkoristiti faktor presenečenja. Napadati tam, kjer nasprotnik najmanj pričakuje.
3. Držati iniciativo ves čas v svojih rokah. Ne dati nasprotniku predaha.
4. Faktor časa dela v prid nasprotnika. Ne sprejeti dolgega boja.
5. Nikoli sprejeti frontalnega spopada.
6. Taktične cilje je treba velikokrat žrtvovati za strateško prednost. Opustiti spopad, v katerem v razmeroma kratkem času nismo dosegli pomembnejših uspehov.
7. Akcijo hkrati usmeriti na manjše število ključnih področij.

D. Sredstva.

1. Najučinkovitejša so sicer legalna, a mejna sredstva.
2. Ne izzivati nepotrebnih spopadov s silami reda.
3. Izkoriščati skušnje happeningov in podobnega. Toda odpisati mitologijo spontanosti, ki je povezana s temi formami.
4. Skrbno programirati akcije. Vnaprej določiti čas, kraj, obseg, trajanje.
5. Zaporedoma kombinirati čim različnejše načine.

Zrabl: R. Močnik

MATJAŽ HANŽEK

RAPORT NO. 1: raportiramo programirano umetnost

v
v

v

v

v

v

v

v

v

v

v

v

v
va b c č d
e f g h i
j k l m n
o p r s š
t u v z ža f l s ž
b g m š t
c h n u o
č i j p v
d e k r za g n p z
b h j r ž
c i k s t
č e l š u
d f m o va h k š v
b i l o z
c e m p ž
č f n r t
d g j s ua i m r u
b e n s v
c j j š z
č g k o ž
d h l p ta e j o t
b f k p u
c g l r v
č h m s z
d i n š ž

MARKO POGAČNIK

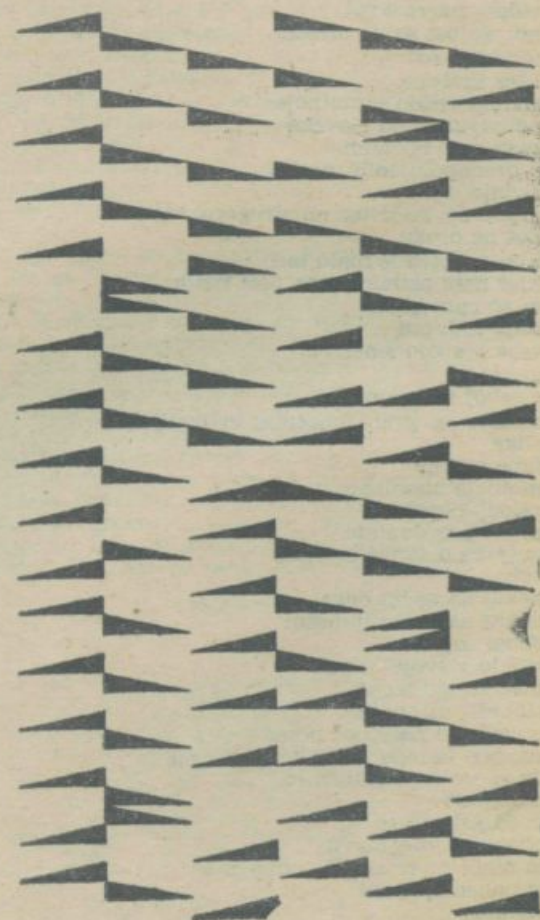
RAPORT NO. 1: raportiramo programirano umetnost

PODATEK

Podatek za program horizontalne smeri vsebuje (1), puščičast znak obrnjen z ostrino gor (pri var. 1), oziroma v desno (pri var. 2) in (2) enak znak obrnjen z ostrino dol (pri var. 1), oziroma v levo (pri var. 2).

Podatek za program vertikalne smeri vsebuje tri vertikalno različne lege (1, 2, 3) za vsako horizontalno vrsto znakov. Lege so različne tako, da leži lega 2 za eno višino znaka nižje po vertikali od lege 1 in, da lega 3 leži za dve višini znaka nižje po vertikali od lege 1.

121111	123123
121112	123132
121121	123312
121122	123312
121211	132312
121212	312312
121221	312321
121222	312231
122111	312231
122112	321231
122121	231231
122122	231213
122211	231123
122212	231123
122221	213123
122222	123123
211111	
211112	
211121	
211122	
211211	
211212	
211221	
211222	
212111	
212112	
212121	
212122	
212211	
212212	
212221	
212222	

UM IN RELIGIJA

1. Občutenje praznine kot predstava kombinacija čistih »zvestnih« aktov

To, kar je bistveno za religijo, ki zajema iz zavestne globine človekovega bivanja, torej iz njegovega nezavestnega, nekontroliranega in neusmerjenega toka asociacij, občutenj in prepoznav, to se že po vsebini razlikuje v religioznosti, katere prvi atribut je mistična, duševno neuravnovešena, četudi zbrana sozajemnost z zavestnimi akti. Čemur pravimo svetovni nazor, se skušamo izogniti z dokončnim odgovorom na vprašanje o svetovnem nazoru: vsaka dogmatska shema namreč izključuje um in zajema iz mistične, fiksirane podobe o svetu. Dejstvo, da se pogoji povezujejo med vzroki in posledicami, nam jasno izpričuje o takšni shemi fiksirane-dogmatske podobe o mističnem in religiozno neuravnovešenem, da lahko podvomimo o realiteti obstoječega sveta, iz tega dvoma pa je zmesena vsaka dogma kot nadomestek za realiteto nekega drugega sveta. Krog halucinatornega se vrača sam vase po krožnici mističnih, celo obrednih in tako usmerjenih duševnih procesov; takšni procesi pa so v filozofski utemeljitvi sveta in zrenja na svet vredni temeljne znanstvene raziskave ne zgolj s' historičnega, družbeno-kritičnega gledišča, marveč predvsem kot pojav, ki se svetlika z idejo skozi slehno človeško zavest in usmerja nekontrolirane duševne poveze in tokove; med norostjo in umom je le razdelna črtica ali pa sta celo dve črtici enačaja. To pomeni, da neuravnovešeno duševno stanje miruje v samem sebi in po-doživlja predstave sveta v lastnem mističnem krogu, medtem ko se um oveda in zaveda tudi bolečine, ki nastaja hkrati ob religioznosti. Dogajanje se pokaže kot zunanje obnašanje, ki je sicer vtisnjeno v nezavestnih in nekontroliranih tokovih duševnega življenja oziroma se (dogajanje) spreminja v življenjsko breme, tako da zunanji svet ovrednoti svojo podobo kot duševni proces. Tu-bit, vsajena v človekovo zavest, prenaša to breme, kot niso stebri tempelj; torej je religioznost steber religije. Seveda pa nastopi ob tem vprašanje, kako so duševni procesi v religioznosti, namreč, kako človek povečuje svojo nično vlogo v božanstvo in kako s sivim pesimizmom določa svoje zrenje na svet; svet se spremeni le v nesrečno in kaznovano pa naprej obsojeno naključje, kjer osebna pomembnost okvalificira svoj obstoj kot božji slučaj, božjo milost, skratka po mistiki. Kvalifikacija takšne preobrazbe pa nujno narekuje duševni preobrat slehernika v religijo in v religiozno-zavestno svetovno predstavo.

Tako je bog zaposlen z nesrečnim naključjem, ki mu pravimo svet in tako uravnava trpko, bolešno zavestno usmerjenost kot narcisoidna ideja o samem sebi za samega sebe. Religiozno bžadje religioznosti ima v svoji oblasti tudi vso odgovornost za boga, poleg tega pa tudi v služenju in v obredih toži na poseben, milosti proseč način, da bi utopilo temeljno človekovo nezadostnost ali pa pesimizem. Bog se rodi v praznem prostoru med dvema časovno nekontroliranimi slučajema, ali več naključnimi možnostmi, torej v samozavesti in predsodku; s samomorom lastnega umevanja prevzema vso odgovornost za človeško življenje bog in njegov oznanjevalec, kult in osebnost. Vendar pa je povsem jasno, da bog odtehta vso zavestno izključevanje volje in jo nadomestuje z etnično-etično družbeno normo po vesti; šele to skustvo nam dokaže vprašljivost odgovornosti glede na nemoč, glede na nekontrolirano obnašanje, glede na bolezensko, simptomatično neuravnovešeno; boga je treba torej nenehoma razsvetljevati kot idejo, da bi bil razpoznaven človeškim očem, če pa ne to, pa vsaj kot mit in bajko, ki delujeta pripovedno kot nad-človeški sili. Nezadostnost te ideje pa razseje povsod v zavesti že upor proti neuravnovešenosti in mistični eksazi, zategadelj ohranitev ideje o bogu nujno sozajemno zahteva trdo kazni za tiste, ki bi se radi izognili nekontroliranosti, spovednici ali obrednim kamenčkom; za boga je potrebno torej v prvi vrsti samo žrtvovanje in kasneje žrtvovanje. To najlepše in tudi najbolj zgledno kažejo metode inkvizicije in prav mistični strah pred nad-človeškim; pojasniti moramo, da v takšnih oblikah obstaja božja podoba najbolj razkrita, torej najstrožja v imenu milosti. Kot so si družbeni ljudje postavili svoje zakone in jih spolnjevali in razvijali družbene oblike, tako so tudi svečeniki postavljali v vseh razrednih družbenih oblikah boga na svoje mesto ali pa so ga prestavljali in ga preimenovali. Bes in žalost, etično in zločin, čistost in greh, vse skupaj se izenači v sporki oziroma v mistični religioznosti, saj prevzema subjekt nase vse objektivne težave, zato da bi bil očiščen in svet. A celo z namišljeno božjo pomočjo prav ničesar v družbi med ljudmi ne more spremeniti. Ujet v prazni prostor med biti in ne-biti prenaša lastno življenje kot izvirni greh, se suče v predsodkih in se ima za povsem normalnega. Tak subjekt po-doživlja — če že ne živi — svet povsem afektirano in nič ni nenavadnega, če za idejo tvega svoje prepričanje, če mu naraste krvni pritisk, če zdaj prebledi in zdaj zardi.

Duševni pretrsi, ki jih spremljajo takšna psihofizična dogajanja, so nepovezani in kljub temu narekujejo zaradi naraščanja krvnega pritiska in zavoljo nenadnega padca bolezensko počutje in uničujejo subjekt tako tudi fizično; na vrhu psihičnega pretresa, torej v afektu koncentrirane mistične fikcije se prav zato kot spremljava duševne nenadne spremembe lahko pokažejo na določenih telesnih delih tudi stigmati. Vpliv afektov na krvne obtoke in na dihalne organe je torej povsem razviden. Primeri svetnikov v krščanski mistični podobi ali pa mistika potenciranih afektov pri vzhodnjaških ljudstvih in religijah jasno izpričuje, da je samo-žrtvovanje, pa tudi samomor zavoljo ideje o bogu še zmeraj dejansko stopanje v prazni prostor med preteklost (mit) in prihodnost (želja po onostranskem, torej božjem); religioznost ne prizna sedanosti, ker je obtežena s sedanjostjo v vsakem zgodovinskem človeškem obdobju,

ker je človeški prostor znanostim in civilizacij-skemu napredku navkljub ostal sicer kot lastna negacija v neštetih in nekontroliranih naključjih. Religioznost se pojavlja v tistem neodločenem trenutku, ko poraženec zmaguje nad zmagovalcem, ko nepojasnjena »usodnost« uzakoni svojo kontrolo nad vrednostmi in vrednotami. Religioznost priznava zgolj absolutne in realitete iz dogmatskih izhodišč, iz nepojasnjene, iz tesnobe in iz strahu, iz nič. Osamel individuum pač ne more vzdržati v halucinatorni samoti, četudi se odpove svoji volji moči; živeti mora v skupnosti in v skupnosti delovati, da se lahko ohrani in preživi, prav tako kot slabotna bitja, ki morajo delovati četudi instinktivno — skupaj v rodovih in družinah. Pri ljudeh je torej v socialnem okolju nastajalo skupno zatočišče pred strahom, zato je lahko zavladal bog kot nad-človeška ideja in združil sprva v čisto idejnem smislu ljudi v posamične oblike religije in kasneje kulture. Kajti samo kultura je lahko orožje za človeški obstoj, vendar v imenu kulta, ko se posameznik odcepi od celote, ki ni več zlepljen v maso religioznih predstav; narobe: šele ko izpolni praznino in strah pred smrtjo s subjektivnim svobodnim duhom in umovanjem, more po čistih zavestnih aktih doseči takšno predstavo kombinacijo, ki ga iz transcendence in religioznosti naplavi na obrežje njegove historičnosti oziroma družbene vloge. Seveda s tem ne mislimo nad scientifičnim pozitivizmom izobesiti zmagoslavne zastavice, marveč sociološko razjasniti v filozofičnem pomenu družbeni temeljni pomen sodobne mistike.

Svet se je zazdel samemu sebi izročen na milost in nemilost; v takšno koordinirano zmešnjavo postopkov po sicer emocionalnih in zavestnih opredelitvah; zajadral pa je, ko se je odrekel vsakršne odgovornosti, da ni več našel umske poti in kritične sodbe v subjektivnem umu. Življenjski načini prebivanja in bivačnega so postali tako reducirani na goli interes subjektivnega uma, čestokrat pa v psiholoških teorijah na refleksne gibe, na eksperimentalistiko... Takšno reduciranje subjektivnega uma na psihofizično, ali celo psiho-somatično funkcijo pa je našlo že v temelju nasprotnike, ki so se v vsej človeški zgodovini opredeljevali za dokončne, torej znanstveno absolutne, če že ne večne zakonitosti; vendar pa se um, pa tudi subjektivni um ni nikdar odrekel resnici, celo resnici lastne zmote ne. Pomen umevanja in uma pa je izgubil svojo temeljnost, ker ni rasel z voljo in z močjo volje, temveč obratno, z odrekanjem volje, kjer so vrednosti nadomestile vrednote, kjer je sredstvo posvečevalo cilj.

Gotovo pa je cilj skupnosti bil, je in bo po stopnjevanju komunicirajočega sožitja, da osposobi samoumevne razvoje med notranjimi razrednimi protislovji (med socialnim okoljem) in človeškim osebnim položajem: (občutenjem svobode, eksistencializmi). V vsaki razvojni stopnji pa se um pokaže kot metamorfoza kombiniranih čistih zavestnih aktov, v reducirani zavesti in predstavi, katere temeljni pomen je občutenje; uzakonjena oblika družbenega življenja skuša postaviti predse večni ideal, torej hoče biti kozmična, večna, neskončna; s temi in takšnimi dimenzijami povezuje občutenje v subjektivnem umu kot praznino, v družbi pa narobe deluje, se aktivira socialno. Religija kot pojav razloži samo sebe tako po religioznosti kot po stopnji razvoja in protislovju v socialnem okolju. Da bi se obdržala v družbi, potrebuje lastne povezave s kulturo oziroma z idejo o bogu in o kultu. Človek pod bremenom religije nenehno visi pred človeško in bolešno neuravnovešeno stopnjo v eksistencialnem pomenu in pred lastno idejo o kultu, ki bi moral nadomestiti množični miselni samomor oziroma samo-žrtvovanje z učlovečenost, prazno skupnostjo. Za takšno povezovanje pa je seveda potrebno ogromno število potenciranih naporov in življenjskih načinov, ki jih religija spreminja v hkratni cilj in sredstvo po religioznosti; subjektivni um, spremljen v praznoverje, se pomiri s svojim čutnim temeljem. Izolirana okoliščina, ki ni nič drugega kot naključje, pa obstaja kot hladni, dogmatski zakon.

Kombinirani um je razstavljav in osnovne sektorje kulture in kulta na način intelektualne emancipacije in si postavlja vprašljivosti zaradi sinonimskih posvetnih usod; le-te se povezujejo zmeraj kakor z mitom tako s kultom. Če pa smo prepričani, da je v naši prirodi postavljeno duševno ogledalo že a priori, tedaj smo dolžni preučiti komunikacijo in kombinacijo reducirane predstave glede na občutenje praznine. Iracionalnosti ni mogoče nadomestiti z absurdom, čeprav je paralogično razmišljanje o začetku in o koncu, o izkustvu in predsodku itd. le določen izbor predmetov v predstavi zavesti; zavest subjektivnega uma nenehoma usklajuje iz lastne naključnosti in nekontroliranosti sama po sebi zunanji razvoj dogodkov kot kult; a usklajevanje, ki je najprej psihično-fizični proces to objektivizacijo simbolizira oziroma preobrazuje v mit. Tako ni več nobene dimenzionalnega in objektivno pogojenega pomena za religioznost, ali pa za občutenje praznine, temveč je izraba svobodnega časa tista, ki pogojuje delovanje, resnico, emocijo in zavestno kombinacijo. In kakšna je potlej funkcija religioznosti glede na iracionalnost, transcendenco in idejo?

Družbena dominacija nad individualnim stvarjanjem osvobaja lastno protislovje proti oblikovanju religije; takšno protislovje pa se naveže v religioznosti le navidezno, da bi prikrilo resnično in avtoritarno družbeno vlogo. Kriza je sicer na ta način neizbežna, ne pa tudi njena stopnja in raven pojema-jočega uma. Transendentna in tradicionalna filozofična resnica si je že izkopala grob, da bi pokopala potrebno možnost in jih nadomestila s funkcionalizmom oziroma predvsem z avtomatizmom. Če le pregledamo posledice, izhajajoče iz pragmatične doktrine in iz oboževanja narave, tedaj ugotovimo meje transcendentnih okoliščin, naključij in usod, ki so se

pojavele kot lastno človekovo slepilo za boj proti naravi. Metafizično protislovje je v bistvu enačenje z odstopanjem. Samo-žrtvovanje v kultu in kulturi pa kaže na družbeno funkcijo religije, ki v polni meri priznava socialno okolje, kjer pa resnica pomeni aktualnost učlovečenega, etičnega dela. Občutenje praznine torej polni družbeni prostor v doktrini, kjer množičnost resničnih videzov prikriva resnico individualnega uma, kjer čisti zavestni akti zlepljajo in kombinirajo avtoritarno, agresivno, izolirano predstavo o svetu. Možnosti individualnega uma in njegovega vzpona glede na objektiviteto so torej le na meji med predstavo o svetu in med duševnim procesom, ki se vriva kot funkcija reducirane individualnega uma v občutenje praznine.

Transcendenco in entiteta spoznavnega in spoznavajočega uma je objektivizirala samo-porajanje v človeku, kar se je spremenilo v skupno resnico, današnji pa še posebej kaže svoj učinek v masovni psihozi; tu so svetniki komaj veliki, za zastarelo zavezo zgodovine pa se pokažejo temeljne igrive predstave, ki so predstavljale po svojem odtujenem bistvu Univerzalnost oziroma zanikanje časa in prostora; kakaj spreminjanje je pomenilo izginotje sistema in družbene moči. Na tej razcionalni ravni je kultura usmerjena ideološko, objektivizacija pa išče sozajemnost vrednostnih modelov, ki jih skuša pretvoriti v vrednote in absolute, torej v transcendenco. Specifičnost posameznih, elementarnih, eksistencialnih, spontan in drugih psihičnih reakcij je osredotočena na večno ponavljanje o vprašanju, kaj je počelo Vsega; ker je to vpraševanje ponavljajoče v času in prostoru, se dogaja na ravni zgodovinskih metafizičnih mehanizmov, ki so po svoji naravi družbenega izvora. Počelo torej povsem implicira Vse kot integracijo poslednjega (apokalipse) in apologetično funkcionaliziranje Niča. Seveda pa so razlike v družbenem razvoju, torej v »objektivitetah« prezle subjekt in so si despoti revolucionarji izmišljali zmerom nove grmade, da bi na njih zažgali individuum in subjektivni um. Racionalizacija vsakodnevnih praznine se je preusmerila na tržišče s transcendenco, kjer industrijski artikli napolnjujejo vse bolj in bolj človekovo predstavo zavesti, kjer se Počelo vse bolj in bolj odmika od subjektivnega uma; zato je človek tega stoletja vneto predan naključjem in usodni praznini, zato se obrača k objektiviteti in k stvarim. Človek se priklanja Niču, kajti tudi teološka tradicija vse bolj izrablja možnost realnosti, da ne bi sveti hrami ostali prazni.

2. Konservativni čas in intencije subjektivnega uma v družbenem protislovju

Najprej je potrebno pregledati temeljne zveze med razumskim modelom mišljenja in med vero- vanjem; na takšnem izkustvu lahko šele dojamemo razvojni konflikt med racionalnim in iracionalnim, kar se vsekakor ne ohranja v času, marveč se po mejnih možnostih giblje. A kakšno je to gibanje, kakšno sistematično upošteva glede na temeljna mišljenjska izhodišča? Kje so izviri umevanja, ki se razkrivajo v zajemajoči religiozni predstavi o svetu? Če upoštevamo intencionalno zvrst čistih aktov zavesti v njihovem imanentnem, a vendar končnem zaporedju, tedaj se subjektivni um kot faktor za religioznost absolutizira; čutnost pravzame vlogo misli. Kajti tudi askeza je le ena plat človekove čutne narave, le da homo religiosus ne upošteva zgodovinske nujnosti danega bivanja, marveč iz danega bivanja verjame v slepo nujnost zgodovine; kot subjekt se torej absolutizira, kot objekt pa se relativizira. Nedvomno je prav v tej strukturi očitno mogoče ne spoznavni — in seveda tudi pozitivistični — usmerjenosti dokazljivo obravnavati zgodovinsko vlogo religiozne institucije in njene lastne ideje. Na tej relaciji (namreč na relaciji institucija: ideja) se ideja kot gibalno pojavlja v hierarhičnih strukturah institucije in hkrati kot počelo uveljavlja dogmo. Zrenje na svet naj bi torej bilo vselej ujet med institucijo in idejo. Če subjektivni um objektivizira svojo imanenco. V tem primeru se zrenje na svet spreminja v ideologijo, vero- vanje v akcijo, dogma v zakon. To prenašanje kategorične in tudi eksistencialne obrobne problematike ima pa za razvoj človeka svoje vzroke in posledice, učinke in spreminjanja. Možnost je v kategoričnem načrtu, ki izbire teoretično strukturo kot temelj pri zrenju spoznavnih aktov. Objektivnost intencionalnih zavestnih aktov se torej ne ustavlja pri izkustvu, marveč v eshatologiji; filozofijo nadomesti teologija, človeka bog. To bi naj bil izvir umevanja, ki se razkriva, ki zanika resnico in bivanje. Po mejni možnosti gibljivega umevanja se razkriva religiozna predstava o svetu in se vrašča v svet. Vrašanje predstave v svet pa je in ostane temeljni, poglavitni problem človekove časovne in prostorske situacije, čeprav izvira predvsem iz razkrivajočega umevanja o svetu. Če bi samo poskusili ovrednotiti razliko med prvim in drugim, bi ugotovili, da je entiteta možna v realizirani človeški situaciji, v opredmetenem stvarstvu, v objektiviranem subjektu. Kakršnikoli bi že bili dokazi za obstoj zgodovinske nujnosti te entitete, kakršna bi že bila samo-uničujoča religiozna predstava o svetu, še zmerom bi človeška situacija bivala v svetu.

Bivanje pa je obstojno na način bivanjskega, torej kot bivačje v času in prostoru preko vseh kategoričnih oblik življenja, ki uvrščajo celovito zrenje na svet v subjektivni um. O eshatologiji moremo torej zatrdno ugotoviti, da je preizkusni kamen teizma in ateizma, vendar v tistem pomenu, ko zrenje na svet izginja (se spreminja) in na njegovo mesto stopa konkretna, torej hic et nunc realizirana situacija, zgodovinska situacija. A bivanje v zgodovinski situaciji projicira zmerom antropološko intenco, ki je središčna točka v programiranju za kontinuiteto dejanskega in danega. Ker pa je perspektiva v eshatologiji kontinuirana, ker nosi v sebi in po sebi imanentno zgodovinskost, skuša ovrednotiti zavest. Toda s čim ovrednoti, kakšne instrumente raziskuje v pozitivizmu oziroma vse bolj v eksperimentu? Kakšen je v bistvu izvir človeškega in umskega obsega čistih, torej intencionalnih aktov? Ali more subjektivni um aktivno omejiti čas in si podrediti njegovo prostorsko dimenzijo?

Prav v religiozni povezavi zavestno opredeljuje akcijo, ki skušajo omejiti obliko življenja, prav v ira-

cionalnem motivu, pa tudi po motivaciji, prav tako pa v nerazrešljivem situacijskem konfliktu se pojavi omejevanje intencije, vendar na način razširjanja idejnosti. Zgodovinska situacija mineva s časom, umska pa v prostoru zre skozi čas novo prostorsko dimenzijo. Seveda zdaj ne mislimo na situacijo kot takšno v eksistencialističnem pomenu, marveč predvsem v fenomenološkem temelju, ko se umska struktura spreminja v intencijo, ko subjektivni um izginja v obliki akciji (to je, v človeškosti), ko zgodovina prestrača dogajanje. Vendar: »Samoodprava subjekta je njegova zmaga, ta zmaga pomeni, da svet ni več razpolovljen, da je povsod samo še kritična zavest, da je torej povsod samo še subjekt, da subjekt povsod srečuje le samega sebe, ali v humanističnem slovarju: človek srečuje povsod le samega sebe.« (Dušan Pirjevec: Vprašanje o humanizmu, PROBLEMI, št. 62, 1968, str. 248) Iz pričujočega teksta oziroma odlomka moremo razbrati, da človek srečuje samega sebe, da torej pomeni svojo imanentno strukturo glede na zgodovinsko označeno zavest, da se zagriže v subjektivni um in ga deklarira v imenu ne-intencije, ne-akcije, z drugimi besedami, v samozaprto. To pa pomeni z drugimi besedami, da človek postavlja sebe proti sebi kot absolut, ki svoj subjekt, prav tako pa seveda svoje zrenje na svet relativizira v možni programiranosti, v akciji in zgodovini. Dalje, to pomeni, da človek postavlja sebe proti sebi kot boga in da sreča v projekciji samega sebe kot boga. In če »... podrejenost tej avtoriteti ne dopušča, da bi se smisel difference šele p'ogajala' za svojo resnico in za svojo pravico, pa čeprav se temu dogajanju pravi dialog.« (Dušan Pirjevec, Vprašanje o humanizmu, PROBLEMI, št. 62, str. 255, 1968), tedaj intencije subjektivnega uma šele v družbenem protislovju konservirajo čas in možnost mišljenja, kar pomeni, da se možnost mišljenja omejuje predvsem in zgolj na ideologijo, da se prostorske dimenzije ožijo glede na umevanje v svetu. Posamezne intencije torej morejo navidezno izraziti zunanjo skorjo zgodovine, a pri tem izgubljajo dogajanje, ki je pogojeno s subjektivnim umom. Transcendencija objektivnosti (samoodprava subjekta je njegova zmaga) pomeni temeljni princip za eshatologijo: pomeni zmago religije nad zgodovino. Kajti uničenje subjektivnega uma srečuje uničeni subjektivni um, to je, objektivni razum na ravni tiste difference, ki ji pravimo religija in ki jo označujemo z izginotjem človeka. V tem je pravzaprav formalna moč sleherne institucije, bodisi božje bodisi ateistične, tukaj postane vprašljivost o subjektivnem umu in o zgodovini družbene; tako na primer slišimo skoro zmerom s strani marksističnega in družbenopolitičnega, predvsem pa ideološko-ekonomskega zrenja na svet zdravorazumske očitke, da je religija opij za ljudstvo ali pa, da je religija opij ljudstva, kar se pa seveda niti v najmanjši meri ne sprašuje o subjektivnem umu, zavestnih aktih in diferenciacijah, marveč postavlja na mesto uma vprašanje o ljudstvu; to vprašanje o ljudstvu pa ima ideološko-instrumentalni, če že ne državni pečat, in je religiozne narave; ali ni hkrati »ljudstvo« opij religije? Ali ni v marksističnem kontekstu ljudstvo pojmovano kot eshatološka zgodovinska omejenost z absolutnimi-občimi (četudi človeškimi) merili? Ali ne sreča zgodovinska omejenost institucije, kjer svet ni več razpolovljen? Ali se ni vera v boga spremenila v vero v učlovečenje,

v človeka, dalje, v vero v ljudstvo in zaverovanost v znanosti, le na neki drugi ravni, kjer je izginil bog, človek, ljudstvo, znanost?

Sele relativizacija je sprevidela prezrto gibanje in ga preusmerila po programskem modelu kot intencijo čistih zavestnih aktov in čistega izkustva; preusmerila je gibljivost subjektivnega uma v komunikacijo obče objektivitete. To pa zdaj ne moremo misliti kot edini smisel in kot posebno relativizacijo, temveč prav nasprotno: posebni subjektivni um označuje totaliteto, ki je po svojem bistvu družbeno-protislovna. Prostorske dimenzije se razširijo, časovne zožijo; glede na danost čistega izkustva pa ugotovimo, da so prostorske dimenzije neodvisne od časovnih, če ni v njihovem imanentnem sorazmerju gibanja, če bodisi prostorske bodisi časovne dimenzije nastopajo in se srečujejo druga proti drugi kot totalitete. Vsekakor se tudi dimenzije izenačujejo v zgodovinski akciji, čeprav nikdar ne sprevidijo programa za gibanje. V tem protislovju je skrita misel o bistvu religije in nepovezanih družbenih komunikacij, ki šele pogajajo za eshatologijo.

Posebni subjektivni um je in ostane torej kot struktura mišljenja, vendar v tistem pomenu ostajanja, ko se negativni, često absurdni in celo nihilistični eshatološko-moralni kategorični imperativ pokaže kot edini smisel za človekov obstoj. Mišljenje iz eshatologije konservira čas, identificira bivanje po ideoloških in institucionalnih enačicah, dalje — reducira svet le v prostorsko-telesno dimenzijo, torej v statično totaliteto; namen religiozne verovanja pa je, da se prav statične totalitete razreši in da sicer z akcijo uresničuje objektivne in gibljive vrednostne programe. Razkol med akcijo in reakcijo je nujen, dvojnost enega in istega mišljenja pa je enovita, saj more vzdrževati v sebi niz časovno zaprtih prostorov. A v zaprtih, še posebej časovno zaprtih prostorih je skovano etično-vrednotno merilo za moralne-vrednostne razsežnosti. Seveda pa identificiranje eshatološko-moralnega kategoričnega imperativa integrira družbeno tendenco, akcijo, svobodno voljo, racionalno modo itd. Ta in tako dalje pa še zdaleč ne pojasnjuje izvora družbene tendence, niti ne skuša pojasniti racionalnega ali iracionalnega motiva glede na subjektivni um. Zgodovinska situacija namreč pomeni strukturo človeškega obstajanja, čeprav ne morejo posamične historične situacije predvideti eshatološkega pomena za akcijo. Nimamo oprijemljivih, končnih in absolutnih točk, da bi porušili izkustvo in ga nadomestili s paradoksom, vsaj v zanosu časa ga nimamo; morebiti se oprijemajo totalitarne družbene skupine prav zategadelj ideološko-idejne »nad-stavbe«, pravzaprav pa zato, ker so izbrisale časovno dimenzijo v zgodovinski situaciji, ker so z eshatološko dimenzijo narekemale moralni, torej predvsem akcijski program. Verovanje v razumsko sistematiko sveta prevlada. To, kar je naravno, naj bi bilo racionalno, to, kar je človek, naj bi pomenilo animal rationale. Duhovni-akcijski cirkulacijski proces se igra slepe miši, in to tako, da animal rationale lovi svoj rep, svojo vsakodnevno usodo, svojo objektivno ne-izrabljenost. Ta proces bi lahko poimenovali z družbenim protislovjem.

Fikcija pa bi bila, če bi absolutno upoštevali motivacijo družbenega protislovja pri razreševanju vprašljivosti o smislu religiozne predstave, če bi torej s preizkusom izkustva na čistem naravnem področju poskusili le dokazati transcendenco, če bi navsezad-

nje sleherni miselni (pa tudi čutni) akt predvideval kot čisti fenomen. Spoznavno območje po sebi na rekuje stvarnost in transcendenco, torej dualnos preizkušenega humanističnega principa in pozitivističnega-relacijskega principa. Tudi mistika vsebuje dualnost, namreč razkol med dialektiko v družbeno-protislovnem smislu in teološko-eschatološkim smislu, le da je skupni jezik zanikan. A evidenca te dualnosti je razrešena v religiji, razrešena je na način skupnih temeljnih znakov, faktorjev in elementov. Interpretiramo lahko človekovo celotost po pragmi ali po spekulaciji; subjektivni um molči, njegova projekcija se izraža v tendencioznosti (bodisi za napredek bodisi za zgodovino). Možne perspektive v eschatološkem pomenu skupnega jezika na religioznem območju, to je na območju temeljene raklanosti v svetu, zabrišejo časovno in prostorsko dimenzijo; to pa se zgodi takrat, ko edino akcijo determiniramo v smislu reakcije, ko zgodovino pojmuemo kot usodo, faktum, ko faktične znake prepuščamo naključjem iz akcijskega nekontroliranega programa. Intencionirani čisti akti zavesti postanejo vrednote za subjektivni um, z drugimi besedami, sacramentum proklamira, medtem ko profanum programira. Resnica je v programiranju kontrole na osnovi temeljne dualistične razklanosti v svetu, je v izhodiščnici časa in prostora, ki se gibljeta skozi našo zavest, je v kritični kategorizaciji sakralnega (vrednotnega) in profanega (vrednostnega). Jasno pa je, da tak brezsystem išče za dualnost na eni kot na drugi strani dokazljive sisteme, organiziranje, celo institucije. Vsi sistemi so radikalni. »S smrtjo boga in uma torej odpade temelj vsega našega vrednotenja, ki postane s tem breztemeljno — to je skrajna posledica najvišjih vrednot;« (Ivo Urbančič, Radikalizacija in konec evropske morale, Problemi, št. 52, 1967, str. 671), to bi naj postal stavek za razvoj uvidenosti evidentirane dualnosti, zakaj vrednote — pa tudi najvišje kot vzrok in posledica, kot možnost in pogoj itd. — izhajajo iz breztemeljnih, zato pa čistih zavestnih aktov, iz predstavnega območja resnic, in ne obratno; in če zatrujemo, da sta bog in um mrtva, tedaj ne zanikamo temeljev, ne, dokazujemo le akcijski radij zgodovinske situacije, ki je lahko radikalna; in če dokazujemo, da je brez-temeljnost zgolj posledica najvišjih vrednot, tedaj nismo vzeli kot izhodiščno točko za programiranje zavestne kontrole morebitnih vrednostnih vzrokov, temveč brez-vrednote. Vprašanje o smrti boga in uma je torej hkrati vprašanje o resnici, ne pa o smislu.

Resnica o času je v smislu intencije, je absolutna breztemeljnost; je gibljivost subjektivnega uma po isti krožnici, torej circulus vitiosus; je zaprti prostor, zreduciran na eno samo idejno točko, kjer preneha bivanje. Ker pa so intencije v zavesti različne, nastopa glede na smisel diferencialni kvantum resnice, torej večsmisel, izhajajoč iz časa in prostora, iz zgodovinske situacije. »Nenehno potekanje in gibanje vsega je nenehno postajanje in razpadanje, ki se večno enako spet vrača. To je najprej popoln izgin, biti' v tek postajanja, vendar obenem v večnem vračanju enakega ekstremno bližnjega večnosti 'biti.« (Ivan Urbančič, Radikalizacija in konec evropske morale, PROBLEMI, št. 53, 1967, str. 683). Torej, vse nenehno poteka in se giblje — ta ugotovitev bi sicer bolj pristajala Heraklitu — a vprašanje je, kako se vse spreminja in s tem izginja v nič, ne v nekem dovršenem večnem krogu, temveč v ekstremni vrednosti, ki naj pomeni vrednoto.

(Nadaljevanje na 29. strani)

Jean-Louis Bandry

FREUD IN „KNJIŽEVNA STVARITEV“

Zdi se, da je ostal za večino Freudovih naslednikov bistveni prispevek njegovega razkritja, ki podeljuje psihoanalizi njeno pomembnost in aktualnost, neopažen, nedoumljen ali vsaj slabo zapažen. Vzrok tega je poglavitna obsedenost, ki preganja zahodno misel in Freuda samega: obsedenost od subjekta in skoraj vsesplošna nezmožnost, da bi mislili zunaj tega prepričanja. Vendar ugotovi Freud iz proučevanja nevroz, da obstoji neka izguba teksta, izvira joča predvsem iz represivne organizacije družbe, in da je lahko zgubljeni tekst spet najden, toda deformiran (sicer sumljiv termin, ker nas pušča verjeti v obstoj in trajnost nekega prvotnega teksta), obdelan, transformiran, podvržen operacijam, ki so analognе proizvodnji pravega književnega teksta. Kot pojem delovnega značaja, navezan na določen položaj teksta, služi »nezavedno« sočasni definiciji mesta ponovne pridobitve zgubljenega teksta in (definiciji) mehanizmov transformacije, ki jim je podvržen ta tekst. Od osnutka¹ dalje kaže Freud zanimanje za to, kar bi lahko imenovali dinamika teksta; njegov proces vpisa in pojavljanja, kjer spoznavamo specifične poteze pisanja: »sled«, »raz« (frayage), »vlom«, »naknadno«. Pomen sanj in Psihopatologija vsakdanjosti² bi bile predvsem tekstualne analize, ki služijo razkrivanju slovnice, preureditev in prerazdelitev zgubljenega teksta. V polju, ki je lastno polje psihoanalize, se pravi v najboljšem primeru v polju ponovne pridobitve teksta, zgubljenega z učinkovanjem sistema zahodne družbe, miselnega in ekonomskega sistema³, kaže Freud pred razvojem lingvistike znatno poznavanje tekstualne proizvodnje in dinamike, preskokov, zamenjav, ponovnih umestitev, ki jim je podvržen ta tekst, kot (tudi) inter-tekstualnih menjav (organska izpreobrnitev, simptomi premeščanja, nadomeščanja itd.). Zdi se, da smo v prisotnosti vseh tekstualnih postopkov, vse tekstualne organizacije, kjer se nahaja pisani tekst (književnost) na privilegiranem mestu. Morali bi se torej nadejati, da bomo videli pri Freudu prodornost, enako tisti, ki jo pokaže za dešifriranje »nezavednega« teksta, (tudi) glede na pravo književno dejstvo. Freud je res bil »rasten bralec, neutrudljiv«, kot pravi sam za Leonarda⁴. Razen tega je znal na način kultivirane buržoazije svoje dobe olepšati korespondenco in za-

polniti svoje spise s prilaščenimi citati. Toda v tem je nekaj več: ime neke osebe iz književnosti, ki bo postalo eden izmed temeljnih pojmov psihoanalize, in (v Pomenu sanj) analiza neke druge osebe iz gledališča, Hamleta, ki služi v primerjavi s prvo temu, da pokaže okrepitev potlačitve v naši družbi in iz tega izvira joče nevrotične učinke.

Če zagotavlja književnost znamenja in potrjuje hipoteze analitičnega raziskovanja, potem bo po nekem nujnem obratu sama postala predmet spraševanja. Potek tega gibanja vodi Freuda najprej k temu, da išče v književnosti vzorno oporo analitičnega raziskovanja (toliko bolj, ker je ta tekst berljiv za ves svet), in da nato sprašuje v književnosti po vzroku te opore, da jo naredi za eno izmed področij izsledovanja, analitične »radovednosti«. Torej ne bi bilo ničesar presenetljivega, če bi srečali pri Freudu neko pojmovanje »umetnika«, »ustvarjalca«, »pisatelja«, »pesnika«, pojmovanja »del« in procesa njegovega »ustvarjanja«, branja in bralca, in ti pojmi so očitno odvisni drug od drugega.

Za Freudov komentar k Jensenovi Gradivi se zdi, da zadeva bolj kot preprosto analizo sanj in norosti predvsem neki teoretični problem. Freud navaja ta problem od prvih vrst, ko pravi, da »postanemo nekega dne pozorni na sanje, ki niso sanjane, marveč jih pisatelj pridaje svojim imaginarnim osebnostim. Zamisel podvrči preizkusu to vrsto sanj se lahko zdi presenetljiva in nekoristna; uzrta iz določenega kota pa ne vsebuje ničesar neupravičenega«. Vendar je posvetil Freud velik del svojega spisa poskusu upravičenja. Freudovo vprašanje se da formulirati tako: Kako se dogaja, da so sanje, ki si jih je izmislil avtor in jih pridal zaradi potreb fikcije neki osebnosti, prav tako dovezetne za analitično interpretacijo kot »dejanske« sanje? Kako se prav tako dogaja, da so fiktivne osebnosti opisane na tak način, kot da so podrejene istim duševnim silam kot dejanske osebe? Freud vzpostavi torej najprej razlikovanje med dejanskostjo in imaginacijo. Vendar ne ostane to razlikovanje v mejah klasične psihologije, po kateri pripada sen imaginaciji in ni na noben način prisojen »dejanskosti«. Freud torej postavlja na eno stran dejanske sanje (wirklichen Träume) — sanje, ki jih je doživel neki dejanski subjekt — in na drugo stran

imaginarne sanje (»dejanske sanje minejo, ne da bi jih znali brzdati in ne da bi spoznali njih zakone, kaj naj torej rečemo o svobodni proizvodnji sanj v fikciji«). Pojemovno polje, ki določuje to delitev, ob izhodišču ni vzpostavljeno. Gre za nasprotje zavedno/nezavedno? Toda pisateljeva proizvodnja ne pobege »nezavednemu«, ki vselej pokriva »zavedno« proizvodnjo. Gre za stanje, v katerem se prikazujejo te proizvodnje: z ene strani spanje in z druge budnost? Morda — kasneje bomo videli, kako vzpostavi Freud posredni termin, ki omogoči prehod od enega do drugega. Toda že zdaj je treba zabeležiti, da pušča Freudova delitev ob strani to, kar je v obeh skupnega: tekstualni značaj, ki omogoči, da se lahko pisava, pisani tekst, brez nujnosti nekega posredovanja naveže na branje, podobno branju sanj; in da je ta delitev, ki temelji na centralni vlogi »subjekta«, vir vseh Freudovih težav. Razlika med »dejanskim snom« in »imaginarnim snom« ne poudarja tekstualnih razlikovanj, ki bi se lahko pojavila iz njune primerjave, torej branje teksta samega, marveč neko stanje in neko zmožnost (imaginacijo), pridano »subjektu«. Da bi pojasnil, zakaj se da interpretirati »imaginarne« sanje tako kot »dejanske«, se mora Freud (izhajajoč iz nasprotja dejansko/imaginarno) zateči k posrednikom. In predvsem na najmanj opazni ravni se zdi, da brez razpravljanja sprejema teorijo umetnosti kot posnemanja. Mimesis je vsebovan v terminih njegovega vprašanja: če sta (umetniško) delo in dejanskost kot predmeta neke nove vednosti (psihoanalize), katere pisatelj ni mogel poznati, zamenljiva drug za drugega, tedaj mora eno posnemati drugo in to posnemanje mora biti popolno. Toda od kod prihaja ta popolnost? »Mi, bralci, bi morali biti presenečeni, da vidimo postopati Norberta Hanolda in Zoë Bertgangovo v vseh izrazih njune duševnosti, v njunih dejanjih, kot dejanski osebnosti (wirklichen Individuen) in ne kot stvaritvi nekega pesnika (Geschöpfe eines Dichters)«. Freud se tako močno drži soglasja »del« z dejanskostjo, da se glede dveh mest, kjer se v Gradivi pojavijo neverjetnosti, trudi pokazati, da nista nezdržljivi z dejanskostjo, še posebej, ker je lahko dejanskost razširjena in zadeva »vire, od koder črpa pisatelj ta del svojega del« Ta razširitev pojma de-

FREUD IN "KNJIŽEVNA STVARITEV"

20

janskosti, ki obsega »nezavedno«, je za Freuda bistvena, zato da lahko ohrani realistično pojmovanje »umetnosti«. Na vsak način priznava Freud med delom in »ustvarjalcem« obstoj nekega takšnega razmerja: če kaže delo določeno vednost (vednost, ki je toliko vprašljiva, kolikor prepozna v nji znanost, kar je dosegla po svojih lastnih poteh), potem je ta vednost nujno odvisna od nekega »subjekta«, ki bi bil njen nosilec, pa naj bo to premišljeno ali ne, zavedno ali ne. Lahko se vprašamo, če ni to vprašanje (v terminih, v katerih je postavljeno) odvisno prav od polja, na katerega se naslanja »znanost«, ki ga postavlja: polje metafizike z dualizmi, ki so v tem vsebovani — dejansko/imaginarno, znak in smisel, označeno in reprezentirano, itd. —, teologije — odnos ustvarjalca do svoje stvaritve, subjekta do predikata v nekem razmerju kot PES, kjer ni S nikoli reduciran na skupnost svojih predikatov, drugače rečeno, kjer ni subjekt nikoli učinek teksta, marveč obstoji pred njim kot vzročna substanca, nujna za proizvodnjo teksta — in končno ideologije, v kolikor predpostavke, na katerih temelji to razpravljanje, niso same izprašane. Metafizične in teološke predpostavke so sicer jasno vpisane v ta Freudov tekst: »(Pesniki in pisatelji) poznajo med nebom in zemljo reči, o katerih se naši šolski modrosti še sanja ne. Nam, navadnim ljudem, so v spoznavanju duše učitelji, kajti napajajo se v virih, ki še niso dostopni znanosti...« in nekoliko dalje »ti globoki poznavanci človeške duše, ki smo jih navajeni častiti v pesnikih«. Toda potem, ko je že priznal odnos, in to odnos vzročnosti, med »pesnikom«, »pisateljem«, in njegovim »delom«, vidimo, da Freud okleva glede posebnih potez tega odnosa. Čeprav se zdi, da hoče narediti iz pesnika privilegiran »subjekt«, soroden Stvarniku, postavljen med nebo in zemljo, »subjekt« z nekim spoznanjem, ki ni dano ostalim ljudem, »profanims«, in ki mu je s tem namenjena usoda zasluženega čaščenja, pa kljub temu poda še drug odgovor: »Toda v duševnem življenju je mnogo manj poljubnosti in svobode, kot se ponavadi misli; morda ju sploh ni. Kot vemo, se to, kar imenujemo v zunanem svetu slučaj, konča z razrešitvijo v zakonihi; tudi to, kar imenujemo v duševnem življenju samoglavost, odgovarja zakonom — ki jih še nejasno slutimo.« Na tem mestu daje Freud razumeti, da je »delo« bolj objekt za neko vednost, ki se mu prilaga, kot pa mesto nerazložljive, nadnaravne vednosti. Sicer pa se Freud ne upa odločiti za eno teh dveh možnosti. Ne more se odločiti, da bi gledal na umetniško proizvodnjo kot na katerokoli drugo duševno proizvodnjo, vendar pa je tudi ne more več prepustiti samo estetskemu vrednotenju. Pokazatelj teh omahovanj so številni. Zaznavajo se v pogosto sprejeti vprašalni obliki, v nekoliko prekmalu prekinjenih odstavkih. Termin profanega zadobi torej ves svoj smisel. Freudov korak je posebno previden in celo malo presopstljiv, da ne bi kazal težnje, porušiti v tem nekaj malikov. »Toda naš junak Norbert Hanold je bil čista stvaritev pisateljeve imaginacije; pisatelju želimo boječe zastaviti to vprašanje: je bila njegova imaginacija podvržena drugim silam kot samo—lastni poljubnosti?« Boječe vprašanje, trenutno brez odgovora (ki pa je že bil predpostavljen malo višje, ki ga utemeljujejo, vprašanje, ki nakazuje nedvomno neko zahrbtnost in pušča predvidevati postopek, ki ga hoče Freud uporabiti, toda vztrajno vprašanje, ki se ga da drugače formulirati: s kakšno vednostjo razpolaga pisatelj, kateri so njeni »viri«, kakšna so razmerja te vednosti do vednosti znanosti (stare, klasične psihiatrije, in nove, psihoanalize). Freud (ne pozabimo, da želi zagotoviti veljavnost analitične metode in njenih rezultatov na delih fikcije) hoče doseči potrditev svojih pogledov na »nezavedno« in sanje z zaključki, ki se nalagajo s proučevanjem književnih del. Ta potrditev je poleg tega pomembna zaradi metodoloških razlogov: zares, romaneskno delo predstavlja sintezo tega, kar dejansko analizira psihoanaliza. Treba je pokazati, da naletimo na iste elemente, na iste duševne procese, pa naj delujemo na en ali na drug način, pa naj se ukvarjamo s pacientom ali »ustvarjamo« osebnost. Freudu gre torej za to, da bi dodelal status dela, da bi določil mesto, ki ga zavzema med ostalimi duševnimi proizvodnjami, da bi spoznal proces »književnega ustvarjanja« in razkril, zakaj nekateri ljudje zmorejo takšno proizvodnjo, če pa drugi ne zmorejo (kot vidimo, je Freudova pozicija tista običajna, po kateri je lahko poezija v nasprotju s tem, kar trdi Lautrémont, le delo enega in ne vseh). Nedvomno »poznajo pesniki in pisatelji med nebom in zemljo reči, o katerih se naši šolski modrosti še sanja ne« (in tukaj se Freudovno pojmovanje prav nič ne loči od romantične, buržoazne in krščanske vizije pesnika), vendar piše Freud v nekem drugem odlomku: »Če spada razumevanje, ki je privedlo pisatelja k ustvaritvi take vrste izmišljenega romana, da se ga lahko analizira na način dejanskega medicinskega opazovanja, v vrsto spoznanja, potem bi radi spoznali vire tega spoznanja.« Komentir h Gradivi je bil napisan v letih 1906–7. Če je stopil Freud v tej dobi iz svoje »vzvišene izolacije« in če je psihoanaliza končno postajala priznana, pa se je morala še boriti proti predsodkom klasične psihiatrije in si zagotoviti pridobitev novih področij. Čuti se, da Norosti in sanje odgovarjajo tema zahtevama. Z ene strani je Freud zadovoljen, da lahko koraka v območju književnosti nekoliko bolj trdno — in dodatek k drugi izdaji kaže glede tega v obliki zmagovitih poročila na uspeh (»V petih letih, ki so minila, odkar sem napisal to študijo, se je psihoanalitično raziskovanje ohranilo in pristopilo z drugih gledišč h književni stvaritvi«) — in z druge strani je dovolj srečen, da je psihoanaliza v soglasju s kakšnim književnim delom in zmožna dati pravilno interpretacijo sanj in norosti fiktivnih osebnosti, da torej stara znanost, psihiatrija, »ravna se po svojem poenostavljajočem pojmovanju«, ni znala drugega

kot razvrščati norosti v neko »pomankljivo« in poleg tega neprimerno »klasifikacijo« in formulirati o junakih sodbe čisto moralnega značaja (»psihiater bi ožigosal našega junaka z degeneriranostjo«). Zahvaljujoč psihoanalizi je tako pisatelj odel v status, ki ni daleč od znanstvenega. »Morda s tem, da opazujemo njegovo delo kot psihiatrično študijo, delamo za večino slabo uslugo pisatelju. Pisatelj, pravijo, se mora izogibati psihiatrije in pustiti zdravnikom opis morbidnih primerov. Dejansko ni noben resničen pisatelj upošteval tega pravila. Predstavitev človekovega duševnega življenja je dejansko njegovo področje; vselej je bil pred znanstvenikom in (še) posebej pred znanstveno psihologijo... Pisatelj se ni treba niti za korak umakniti psihiatriu in obratno; ne da bi izgubil kaj od svoje krasote, se lahko pisatelj popolnoma pravilno ukvarja s psihiatrično temo.« Toda Freud gre še dalje. Primerjava med (staro) znanostjo in pisateljem se jasno obrne v prid slednjega: »Znanost ni dorasla pisateljevim delom. Med dedno-konstitucionalnimi preddispozicijami in stvaritvami norosti, ki se kažejo kot povsem slučajne, pušča znanost neko razpoko, ki jo zapolni pisatelj. Znanost še ne sluti pomena potlačitve, še ni spoznala, da za doumetje univerzuma psihopatoloških manifestacij absolutno potrebuje nezavedno, še ne išče vzroka norosti v duševnem konfliktu, še ne zapopada simptomov kot proizvodov kompromisa. Mar se pisatelj postavlja sam proti znanosti? Nikakor, če lahko avtor te študije (Freud) označi svoja lastna dela kot znanstvena...« Freud najavlja tukaj razmerja, ki se lahko vzpostavijo med pisateljem in novo znanostjo — psihoanalizo — in kaže, kako zmore vednost psihoanalize razkriti vednost pisatelja, ki bi sicer lahko prešla neopažena. »Avtor, ki se od (leta) 1893 posveča genezi duševnih težav, ni nikoli mislil na to, da bi iskal potrditev svojih rezultatov pri pisateljih in pesnikih; tudi njegovo presenečenje je bilo veliko, ko je (leta) 1903 v trenutku pojavitve Gradive uvidel, da je vzel pisatelj za temelj svojega dela prav to, za kar je avtor mislil, da je razkril novega iz virov medicinskega opazovanja. Kako je prišel pisatelj do istega spoznanja kot zdravnik ali vsaj, kako je prišel do tega, da deluje, kot da bi poznal te iste stvari?« Nedvomno je postavljeno to vprašanje še preveč plašno, kajti Freud se še enkrat vzdrži odgovora. Kljub temu omenimo, da je zagrešil Freud tu lahko napako: ni čakal na Jensenovo Gradivo, da bi poiskal potrditev svojih rezultatov pri pesnikih. V resnici analizira že v Traumdeutung (IV. poglavje, 4. 2, ko obravnava sanje o smrti ljubljene osebe) dovolj široko Sofoklova Ojdipa, o katerem pravi, da ni »ničesar drugega kot neko postopno in subtilno razloženo odkrivanje — podobno psihoanalizi«, in zasleduje Ojdipovo sled v Hamletovi osebnosti. Tukaj bi morda lahko našli zasnitek odgovora na vprašanje, ki ga postavlja Freud tako plašno, vendar s takšno vztrajnostjo. Potem ko je pokazal, da so v nasprotju s tem, kar se dogodi v Ojdipu, otrokova poželjena v Hamletu potlačena, se loti Freud pojasnitve »junakovih« obotavljanj, da bi masčeval očeta, z istim potlačenjem. Toda berimo:

»Grozno, ki naj bi ga prisilila k masčevanju, nam domesti kes, dvom vesti, da ne velja nič več od razbojnika, ki ga mora kaznovati. Prevedel bom v zavedne izraze to, kar ostane nezavedno v junakovi duši; če bi po tem kdo rekel, da je bil Hamlet histeričen, bi bila to ena izmed konkvenc moje interpretacije. Odpor do spolnih aktov, ki ga izdajajo razgovori z Ofelijo, se ujema s tem simptomom (histerijo); odpor, ki se je moral v naslednjih letih bolj in bolj polasčati pesnikove duše, dokler se ni jasno izrazil v Timonu atenskem. V Hamletu ni mogoče prikazati avtor ničesar drugega kot svoje lastne občutke. Georges Brandes pravi v svojem Shakespeareju (1896), da je bila ta drama napisana takoj po smrti Shakespearevega očeta (1061), torej v polni žalosti, in ddamo lahko, da so bili v tem trenutku otroški vtisi, ki se nanašajo na očeta, posebno živi. Poleg tega vemo, da se je Shakespeare zgodaj umrl sin imenoval Hamlet (isto ime kot Hamlet). Kot obravnava Hamlet odnos sina do staršev, tako ima Macbeth, napisan v istem obdobju, za snov odsotnost otroka. Kot so lahko vsi nevropatični simptomi in same sanje interpretirani na več načinov in celo morajo biti tako interpretirani, če jih hočemo doumeti, tako ima lahko vsaka resnična pesniška stvaritev, izvirajoča iz avtorjevih emocij, več kot eno interpretacijo. Tu sem skušal interpretirati najgloblje težnje pesnikove duše.«

Ta citat je bilo treba navesti zato, da bi občutili presenetljiv preskok, ki se pojavi v toku prikazovanja. »Odpor do spolnih aktov, ki ga izdajajo razgovori z Ofelijo (gre torej za Hamletov odpor), se ujema s tem simptomom (Hamletovo histerijo); odpor, ki se je moral v naslednjih letih bolj in bolj polasčati pesnikove duše, dokler se ni jasno izrazil v Timonu atenskem.« Ta odpor torej ni tisti Hamletov, marveč prav Shakespearejev. Pred tem stavkom ni šlo za Shakespeareja in šele sklicevanje na neko drugo njegovo delo nam je dalo vedeti, da pesnik ni Hamlet (zakaj ne?), marveč prav avtor. Vse se torej dogaja tako, kot da za Freuda (ne da bi se potrudil in nas o tem obvestil) samo po sebi, ne da bi bilo treba to upravičiti, sovпада analiza fiktivne osebnosti in določitev njenih nevropatičnih simptomov z analizo avtorjevih simptomov. Če sprejmemo Freudov lasten korak, bi se lahko vprašali, ali ne izdaja naglica, ki jo izpričuje, ali ne izdaja zanj ne navadna malomarnost stila neke nepričakovane »boječnosti« pred občutkom »profanacije« (kot bi bilo razen tega dovolj enostavno navezati Shakespeareja, o katerem govori, na njegovo lastno biografijo, tako da bi taisti Traumdeutung izhajal iz avtoanalize, pričete prav po smrti Freudovega očeta). V tem odlomku lahko zaslučimo določeno pojmovanje »književnega ustvarjanja«: delo s svojimi temami pošilja predvsem k avtorjevi biografiji: očetova smrt, odsotnost otroka. Zaradi tega izvira iz avtorjevih emocij. Delo izraža njegove lastne občutke, in to na tak način, da je — izhajajoč iz dela — možna interpretacija najglobljih težnej pesnikove duše (njegovo »nezavedno«, njegovi konflikti). Delo je izraz neke duševnosti. V njem prebiva nevidna, toda prisotna osebnost, ki jo (delo) zakriva in razodeva.

Morda ji pobegne, kot sen pobegne spečemu in simptom bolezni, toda ova ja jo in izdaja. Hamletov odpor do spolnih aktov je Shakespearejev lasten odpor. Ne da bi ponarejali Freudov tekst, lahko rečemo, da je dokaz temu snov Macbetha: odsotnost otroka. Delo pošilja k nekemu smislu, ki je postavljen zunaj njega in ne zaznamuje teksta samega, marveč avtorja tega teksta. Tukaj imamo zasnitek vse književne kritike psihoanalitičnega kova, njenega ideološkega polja in njenih metod. Če je v razmerju do preproste biografske kritike točka, do koder pride, lahko to premaknjena (avtorjevo »nezavedno«, njegovi nagoni, konflikti, to, kar — v tem, ko ostaja njemu prikrto — določuje njegove teme in podobe, namesto preveč preproste redukcije na dogodke iz življenja, na sentimentalne epizode itd.), pa vidimo, da ostane temeljni odnos »dela« do »avtorja«, teksta do »subjekta« nespremenjen. S tem, ko je izraz nekega avtorja, označuje nekega označenega, katerega (označujočega) funkcija je reprezentirati, je tekst vselej drugoten, se pravi v odločilnem reduktivnem na nek drug bolj bistven tekst. Kasneje bomo videli, da je edina zmožnost, ki mu pripada kot lastna, prineesti »drugotno porabnost« slasti, »čar zapeljave«. Iz tega odlomka izhaja tudi možnost prienačitve fiktivne osebnosti dejanski osebnosti. Tukaj obstaja isti mehanizem iluzije in hipostaziranja, ki določuje vse razpravljanje književne kritike. Vendar kaže Freud v Norostih in sanjah glede tega določeno previdnost; trudi se pokazati, da se zaveda preskoka, ki ga je izvršil: »Mi, bralci, bi morali biti presenečeni, da vidimo postopati Norberta Hanolda in Zoé Bertangovo v vseh izrazih njune duševnosti, v njunih dejanjih, kot dejanski osebnosti in ne kot stvaritvi nekega pesnika...«, in celo zaključijo svojo študijo z opozorilom na fiktivni značaj osebnosti, ki jih je po drugi poti analiziral: »Toda ustavimo se tukaj, sicer bi tvegali pozabiti, da sta Hanold in Gradiva le pisateljevi stvaritvi.« Toda kot smo že videli, dela Freudu pri tem tekstu težave med drugim prav možnost, opazovati fiktivne osebe kot dejanske. Njegova pozicija v Norostih in sanjah ni več tista, ki jo je že sprejel v Traumdeutung, toda zaznamo lahko isto shemo: Freud hipostazira osebnosti in njih analize se loteva. Sam subjekt Gradive, nevropatični karakter junaka, mu gre na roko pri tem posegu. Najprej se drži simptomov osebnosti, nato izvrši preobrat in da vedeti, da lahko imamo osebnosti in delo samo za simptome. Res je, da so to simptomi posebne vrste, ki dajejo »pisatelju«, »pesniku«, »umetniku« njegov poseben status v nevrozi — ali na robu nevroze. Freud pravi, da je Hamlet histeričen, toda če je odpor do spolnih aktov Shakespearejev, daje Freud razumeti — toda tega ne reče —, da je bil tudi sam Shakespeare histeričen. Pričakovani zaključek, ki se kaže kot nek silogizem, je »pozabljen«. Je bil ta zaključek nehoti preskočen (cenzura profanatoričnega dejanja?), ali pa je storil Freud to hote, kolikor mu ta zaključek še nadalje dela težave, vsaj zato, ker ne zastavlja nekega vprašanja, ki se ga bo trudil kasneje razrešiti. Ko opisuje značaj Jensenove osebnosti, pripomni Freud: »Takšna ločitev imaginacije od razumske misli mu je namenila usodo pesnika ali nevropata; bil je eno tistih bitij, katerih kraljestvo ni iz tega sveta.« Tako torej: potem, ko je priznal, da se pisatelj »ni treba niti za korak umakniti psihiatriu in obratno«, ko je spoznal, da »poznajo pesniki in pisatelji med nebom in zemljo reči, o katerih se naši šolski modrosti še sanja ne« in da je pisatelj »vselej pred znanstvenikom in (še) posebej pred znanstveno psihologijo«, se zdi, da Freud ni več daleč od mišljenja, po katerem pripada pisatelj, pesnik (se pravi tisti, kateremu so pridani teksti, ki ga določajo za pisatelja ali pesnika, in to prav z ozirom na te tekste) analitičnemu raziskovanju na isti način kot nevropat. To je jasno povedano v dodatku k drugi izdaji Norosti in sanj: »V petih letih, ki so minila, odkar sem napisal to študijo, se je psihoanalitično raziskovanje ohranilo in pristopilo z drugih gledišč h književni stvaritvi. V tej ni iskalo več samo potrditve svojih odkritij o nevrozah pri neustvarjalcih; stremelo je tudi k temu, da bi spoznalo, s kakšno zalogo vtisov in osebnih spominov je ustvaril avtor svoje delo, po katerih poteh, s kakšnimi procesi je bila ta zaloga vpeljana v delo.« Tako se zdi, da se »nevrotični ljudje«, nevroze — morda izhaja to iz Freudove formulacije še na nek dvoloumen način — razporejajo v poetischen (ustvarjalne) in unpoetischen (neustvarjalne). Ta razvrstitev se v ničemer ne loči od banaln ideološkega pojmovanja »umetniškega ustvarjanja« in je določena z istimi predpostavkami: ustvarjalci so v nekem posebnem razmerju do norosti. Delo je manifestacija neke blaznosti, ki ga ima v lasti. »Stvaritev«, »norost«, »posedovanje«, »blaznost« so zamenljivi termini. Norost, ki ji je podvržena osebnost Gradive, določa na temelju njene imaginacije »usodo pesnika ali nevropata« in daje Jensenovi knjigi ta značaj kompozicije v obsegu, ki ga je Freud večkrat nakazal: zdi se, da je norost osebnosti popačen izraz samih mehanizmov, ki sodelujejo pri »ustvarjanju« umetnine. Da je to norost »ustvarjalca« povzdigoval romantizem, da je služila zagovoru pisateljev na škodo socialne vloge ali da je bila v freudovski perspektivi, oddaljujoč se od svoje patološke zaključnosti, načeta s proizvodnjo nekega dela, to ničesar ne spremeni v stalni strukturi izrazov tega razmerja: nujno razmerje med proizvodnjo teksta (dela) in neizogibno prisotnostjo nevropatičnega značaja osebe, ki je proizvajalec tega teksta.

Čeprav ni nekoristno razkriti analogije in implicitno ideološko polje, pa vendar ne moremo Freudove koncepcije reducirati na neko preveč preprosto formulacijo in pozabiti, da gre Freudu vselej za to, da bi bolje doumel mehanizme in oblike nevroze in pokazal, da pokriva ta nevroza brezmejno področje, daleč od tega, da bi zadevala le »katerega malega ubogega bolnika«, kot pravi Janet, ko govori o Rousselu. Poslednji Freudovi teksti o »književnem ustvarjanju« priznavajo in potrjujejo odvisnost ustvarjanja od nevroze in vzpostavljajo bolj podrobno mehanizem, shemo »književnega ustvarjanja«, pri tem pa povsem obnavljajo teme, ki so bile že razložene v Gradivi.

FREUD IN "KNJIŽEVNA STVARITEV"

V komentarju h Gradivi se Freud sprašuje, kateri so »viri« pisateljevega spoznanja, takšnega spoznanja, da se lahko njegov roman analizira na način »dejanskega medicinskega opazovanja«. V toku spraševanja poda zasnutek odgovora: »Nedvomno črpamo pri istem viru, vsakdo s svojimi lastnimi metodami, in skladnost rezultatov dokazuje, da je vsakdo izmed nas dobro delal. Naša pot obstoji v zavednem opazovanju anormalnih duševnih procesov pri drugih, da bi (tem procesom) lahko uganili in izrazili zakone. Pisatelj postopa drugače; pozornost usmeri na nezavedno v svoji duši, poslušaj vse svoje moči in jim prilagodi umetniški izraz, namesto da bi jih potisnil z zavedno kritiko.« Paradoksalna in vendar nejasna formulacija. Freud ne pokaže, v čem obstoji operacija, ki dovoljuje koncentracijo na svoje »nezavedno«, niti (ne pokaže), katere so »moči«, ki jim da »umetniški« »umetniški izraz«. Prav nasprotno lahko zaslutimo radikalno razliko med nevrozo in dejavnostjo pisanja, celo načelo izključitve, če nevroza izhaja prav iz konfliktov, povzročenih s potlačitvijo »nezavednega« teksta, če torej književno delo izhaja iz dopustitve in vpisa (dvojnega vpisa, podvojitve) tega teksta. Dvournost freudovske pozicije, ki smo jo že podčrtali. Je delo postavljeno ob znanost ali se ga da primerjati z nevrotičnimi tvorbami? Lahko bi se vprašali, če ne nahaja zatekanje k sublimaciji prav tukaj svojega izvora, če ni to zatekanje sredstvo, da bi pobegnili problemu, ki je nerešljiv v teh terminih, spekulativna rešitev, da bi odpravili protislovje.

Freud dopolni svoje pojmovanje »stvaritve« in »ustvarjalčevega« dela in pojasni, kaj razume pod »močmi«, v tekstu z naslovom *Der Dichter und das Phantasieren*¹ in na koncu 23. poglavja Uvoda v psihoanalizo (načini tvorjenja simptomov). Tukaj so precizirani določeni aspekti formulacije, ki so bili v komentarju h Gradivi zanemarjeni.

»Mi ostali, profani, smo si vselej živo želeli vedeti, od kod ta osebnost zase, književni ustvarjalec (pesnik, pisatelj ali dramatik) jemlje svoje teme... in kako mu — zahvaljujoč tem temam — uspe vzbuditi v nas emocije (Erregungen), za katere smo včasih mislili, da jih nismo zmožni.« Termini vprašanja: profano, osebnost zase »ustvarjalca«, so isti kot v Norostih in sanjah in so (tudi) v Uvodu v psihoanalizo »profani izveščajo iz virov fantazije le omejen užitek«, toda vprašanje je premeščeno: v Gradivi zadeva vednost pisatelja in se nanaša na znanstvenika, tukaj meri na slast in se nanaša na bralca. Kot je znanstvenikova vednost dopustila razkritje vednosti, vsebovane v delu, tako dopušča tukaj bralčeva slast odkriti to, kar določa pisateljevo delo, toda kar se obenem nahaja na delu v bralčevi duševnosti. To vprašanje dopušča neko funkcijo in točno določen učinek branja: izzvati emocije, povzročiti užitek (Genuss). Ta koncepcija dela kot vira slasti in emocij, iz katere se loti Freud razjasnitve »ustvarjalnega procesa«, se očitno prav malo loči od vloge, ki jo buržoazija pripisuje »umetnosti«; tako kot so v okviru uporabljenega razlikovanja med obliko in temeljem, vsebujočim in vsebino, teme — vsebina — to, kar (ta koncepcija) privilegira, čemur pripisuje reprezentativno funkcijo, ki dovoljuje identifikacijo bralca in »junaka«. Nemški izraz Stoff, snov, material, lahko pušča dvournost. Potek teksta kaže, da (francoski) prevajalec ni slabo izbral, ko se je odločil za besedo tema. Teme in slast, takšen je zares material, ki ga navaja Freudov prikaz. Bilo bi nujno slediti tekstu dovolj od blizu, kajti samo točno branje teksta, od besede do besede, lahko razkrije nezavedno ideologijo, ki lahko prepoji razpravo znanstvenega značaja. To ideologijo kažejo na primer termini ali formule kot »profano« ali »ta osebnost zase, ustvarjalec«. Zadovoljili smo se s tem, da smo ji zaznamovali glavne artikulacije.

Freud približa pesniško dejavnost igri otrok. Ta primerjava bi lahko bila plodna toliko, kolikor lahko analiza igre najprej razjasni operacije razdelitve in zamenjave, izključitve itd., ki vodijo proizvodnjo teksta. Toda (lahko bi bila plodna) tudi in predvsem zato, ker igra preobrne dovoljeno razmerje med vpišom in izrazom. »Nastop pisave, piše Derrida, je nastop igre.« Neka takšna misel igre, blizu najbolj drznim Nietzschejevim postavkam, misel »igre sveta«, za katero se zdi, da najavlja izhod iz prostora platonske metafizike, očitno razbije vse ozire do subjekta² in dopusti, da se prikažejo vsi načini obrambe, ki se vežejo nanj (tako dobro /se prikaže/, da se lahko vprašamo, če ni sama možnost nevroze določena iz miselnega sistema, ki postavlja subjekt kot svoj izvor. S tem, ko ni izprašala resnične premoči subjekta, je lahko šla celo Freudova misel — kljub »tretji poškodbi narcizma, ki jo je zadala človeštvu« — še nadalje na roko subjektivizmu, kar nas sili domnevati opazovanje razvoja psihoanalize v svetu, njeni rezultati in vloga, ki ji jo pripisuje družba, oblast nevroze). Toda daleč od tega, da bi šel po tej poti, vzpostavi Freud neposredno nasprotje med igro in dejanskostjo. »Nasprotje igre ni resnoba, marveč dejanskost.« »Pesnik dela kot otrok, ki se igra, ustvari si imaginarni svet, ki ga jasno loči od dejanskosti.« Igra se za Freuda veže na pretvarjanje in predpostavljjanje, »Igro usmerjajo želje, po pravici povedano želja postati velik, odrasel. Otroci se vselej igra odraslega, velikega, v svojih igrah posnema to, kar je lahko spoznal pri velikih osebah.« Igra bi bila torej dejavnost, katere namen je popraviti nezadovoljujočo dejanskost z imaginarno predstavitvijo. Bila bi nedejanska reprodukcija in transformacija dejanskosti, ki nasprotuje zadovoljitvi. Freud poudarja, da se imena določenih književnih del — prav tistih, ki so lahko predstavljena — v nemščini tvorijo iz besede Spiel (igra), Trauerspiel (Tragedija), Lustspiel (komedija). Pri tem se zdi,

da vztraja na pojmu predstavitev — Darstellung — na katerega bomo kmalu nleteli. Francoski termin za igro (jeu) in glagol, ki se nanj navezuje in evocira proizvajajočo dejavnost, sicer zaznamujeta bolj kot njuno nasprotje soudeležbo igre in dejanskosti, v kolikor lahko razumemo dejanskost kot proizvod dela in spoznanja. Razen tega bi bilo zanimivo proučiti pojem dejanskosti (Wirklichkeit), kakršen se ponuja pri Freudu. Nedvomno je v direktnem nasprotju z nagonom (Trieb). Morda bi lahko vzpostavili primerno nasprotje nagon/dejanskost, kjer bi se en pojem določal po razmerju z drugim. Dejanskost se kaže blizu ideje nujnosti, Ananke, sile reči. Prav ona prisili »subjekta« k odpovedi zadovoljitve in v tem smislu je dovolj blizu pojmu dejanskosti, kakršnega razširja buržoazna ideologija in njena morala. Dejanskost prisili otroka, »subjekta«, (proletariata), da se odpove zadovoljitvi svojih želja (pa tudi svojih potreb)³. Razen tega omogoči Freudu prav analiza odpovedi vzpostavitev analogije med otroško igro in fantazmom, budnim snom. »Ničmur se ne odpove,« piše Freud, »in to, kar se kaže kot odpoved, je v resnici nadomestna tvorba... Namesto da bi se igral, se odrasel vdaja svoji fantaziji.« Freud se spravi torej proučevati pogoje pojavitve fantazma in njegovih karakteristik. Kljub temu pa smo dospeli do fantazma s posredovanjem nevroze in ne s posredovanjem pisateljev. Freud sicer večkrat obžaluje, da so pisatelji tako molčeči glede »virov svojega dela«, in že v Gradivi ga ni zadovoljil Jensenov molk. Ta molk, ta pisateljeva zadržanost se kaže Freudu kot nek simptom, ki daje povod za interpretacijo (kakršno je dal o ustvarjanju), in ne kot znak nezmožnosti, zares nezmožnosti odgovora na vprašanje, ki ni primerno (svojemu) predmetu: tekstualni dejanskosti.

Fantazem, pravi Freud, je uresničitev neke želje — kar zadosti kaže njegovo sorodnost predvsem s sanjami in zategadelj z nevrotičnimi simptomi. Freud je razen tega zapisal zelo presenetljiv stavek: »Srečen človek ne fantazira.« Tako zelo (presenetljiv), da se lahko bojimo, da je umetniška dejavnost — če je, kot se zdi, utemeljena v proizvodnji fantazmov — zadeva individuum, ki si poskušajo s posebnimi težavami priskrbeti zadovoljitve. Uvod v psihoanalizo kaže Freudovo pozicijo v čudni čistosti: »Umetnik je obenem introvertiran, na meji z nevrozo. Oživiljen z izredno močnimi nagibi hoče doseči časti, moč, bogastvo, slavo in žensko ljubezen. Toda manjkajo mu sredstva, da bi si priskrbel te zadovoljitve. Zato se kot vsak nezadovoljen človek obrne od dejanskosti in usmeri ves svoj interes in tudi svoj libido na želje, ustvarjene z imaginativnim življenjem, kar lahko privede do nevroze.« In v *Pesniku in fantaziranju*: »Določujoči pogoji nevroze in psihoze so v tem, da fantazmi preplavijo duševnost in postanejo odločilni.« Opomba, ki je tudi čudna, kajti druge je Freud rekel, da »pisatelj poslušaj vse svoje moči, namesto da bi jih potlačil z zavedno kritiko«.

Fantazem se ravna »po postopnih vtisih, ki jih prinaša življenje« in »plava med tremi časi, med tremi časovnimi momenti naše zmožnosti predstavljanja (unseres Vorstellens)«. Časovna analiza tvorbe fantazma je pomembna, kajti prav z njeno pomočjo lahko pokažemo identičnost med procesom proizvodnje budnih sanj in umetniškim »ustvarjanjem«. Freud ne precizira, kaj pomeni ta »Vorstellen«. Kljub temu si lahko mislimo, da se nanj navezuje pojem časa. V »Vorstellen« prebiva zmožnost »subjekta«, da z reprezentacijami naredi preteklo in prihodnje prisotno — sedanje. Sami spomini in projekti bi bili torej »reprezentacije«, izzvale z željami (»preteklo, sedanje in prihodnje se razmeščajo po dolgem nepretrganem toku želje«). Toda v čem ali kako se reprezentira prisotno — sedanje? Na to tako važno vprašanje reprezentacije prisotno — sedanjega v prisotno — sedanje Freud ne odgovori. Lahko bi si mislili, da je to vprašanje v resnici izdelano po modelu ogledala, ki obvladuje metafizično in psihološko misel, kot operacija, potrebna za spoznanje, pa naj bo to spoznanje, ki ga ima subjekt o samem sebi s pomočjo zavesti in introspekcije, ali tisto, ki ga dosežemo po teoriji spoznanja kot odraza stvar — na — sebi, ali (postavljeno v bolj strogo psihoanalitično perspektivo) kot problem subjekta in njegovih identifikacij. Je s tem tretji časovni moment naše »zmožnosti predstavljanja«, prisotna — sedanjost, definirana in izčrpana s percepcijo? Toda v kateri moment se potem situira fantazem, ki zbira te tri momente? Mar ni to ena izmed težav miselnega sistema, ki je v soglasju z linearnostjo in ki je navezan na problematiko subjekta? Nedvomno je treba ponovno do kraja premisliti (in to v njenih lastnih terminih, zunaj neke vztrajne fenomenološke tendence) to »reprezentacijo« prisotno — sedanje kot sam vpis tekstualne artikulacije, kot samo možnost pisanja v »prostiranju« (espacement) in »razliko«. Tukaj pošiljamo na bistvene analize Derrida⁴. Derrida je po pravici pokazal, da je drugje pri Freudu neka takšna misel (že) na delu; morda se da tukaj zelo slabo znaznati v zmožnosti »prisotno — sedanje prilike«, »da prebudi željo«, že vpišano »v nekem dogodku iz otroštva, kjer se je ta želja uresničila«. »Fantazem«, pravi Freud, »nosi sledi (Spuren) svojega izvora: prisotno — sedanja in pretekla prilika.« Samo njuno artikulacijo je treba misliti kot to, kar (v tem, ko se podvojuje) ne dopušča drugega prisotno — sedanjega kot podvojenega, se pravi zruši prisotno — sedanje kot prisotno — sedanje.

Mehanizem oblikovanja fantazma je opisan tako: »Duševno delo izhaja iz (nekega) aktualnega vtisa, prilike, ki jo daruje sedanjost, in ta prilika je zmožna prebuditi eno izmed velikih želja subjekta; od tod se razprostre na spomin (nekega) nekdanjega dogodka, najbolj pogosto iz otroštva, v katerem se je ta želja uresničila; zato zgradi (neko) situacijo v razmerju s prihodnostjo, ki se (situacija) predstavlja (darstellt) v obliki uresničitve te želje, in to je budni sen ali fantazem, ki nosi sled svojega izvora.« Sumljivega izvora, pravi Freud v Uvodu v psihoanalizo — častihlepne in erotične želje. Poslednje poleg tega bolj pogosto pri ženskah (»kajti stremljenje mlade ženske je nasploh izpolnjeno z ljubezenskimi težnjami«).

Že v Norostih in sanjah je podal Freud analizo fantazma in iz tega lahko izpeljemo — preko pre-

skoka, izvršenega v *Traumdeutung*, ter preko osebnosti Norberta Hanolda — da je to mérito na pisatelja in »viri« njegove proizvodnje, kot smo preko Hamleta prišli do Shakespeara. Fantazmi so dvojno determinirani; zavedna determinacija — »tista, ki se kaže samim Hanoldovim očem« in »izvira povsem iz območja predstav arheološke znanosti« — (zavedne intence pisatelja in dela, kakor jih je on sam mislil); druga, nezavedna, »izvira iz potlačenih otroških spominov in čustvenih nagonov, ki se navezujejo nanje«. Morda bi bilo treba razumeti, da pojasnjuje pisateljev molk njegova nezmožnost, spoznati »vire« svojega romana, ki so mu zaradi nezavedne determinacije resnično nedostopni. Tukaj najdemo dobro znano ideološko shemo. Da bi domleli tekst, sprašujemo po psihološkem subjektu (teksta), in zaradi neprimernosti vprašanja, se pravi zaradi nemožnosti zadovoljujočega odgovora, lahko naredimo iz istega »subjekta« mesto (neke) besede drugega, (neke) polne besede, izražajoče nedoumljiv smisel. Tako se vsili orakeljska figura pesnika-prenašavca sporočila resnice, ki je niti sam ni zmožen obvladati ali doumeti. Takšno pojmovanje je tudi tokrat ustvarjeno na škodo teksta: s privilegiranjem smisla, ki se nudi v tem tekstu, ga naredi prozorno-razvidnega in sploh ne upošteva operacij, potrebnih za njegovo proizvodnjo.

»Fantazmi«, še precizira Freud, »so nadomestki, izhajajoči iz spominov; tem spominom nek odpor preprečuje, da bi se predstavili zavesti v svojih resničnih potezah, toda kljub temu postanejo zavedni za, ceno modifikacij in deformacij, ki jih vtisne odpor cenzure.« Ko se ta kompromis vzpostavi, postanejo ti spomini fantazmi, ki jih zavest zlahka prepozna. Interpretacija Freudovega pojmovanja fantazma se je razvila v različne smeri.⁵ Za določene avtorje obstoji (neko) prvotno delovanje fantazmov, od katerega je odvisna igra nagonov. V tekstih, ki jih študiramo mi, se kaže fantazem nedvomno kot tvorba nadomestne zadovoljitve, izhajajoča iz potisnjenih spominov in torej sekundarna. Navezuje se na Vorstellen. Ta značaj predstavnika, ta funkcija reprezentacije, ki mu jo pripisuje Freud, je predstavljena na umetniško »stvaritev«, h kateri pristopi zatem bolj precizno. »Mar smemo primerjati pesnika z dnevnim sanjačem in njegove stvaritve z dnevnimi sanjami?« Poistovetenje je neposredno, čeprav se daje v obliki vprašanja. Vendar Freud čuti, da mora ločiti med dvema kategorijama avtorjev, med »stariimi tragičnimi in epskimi pesniki, ki so sprejeli svoje teme že izgotovljene, in tistimi, za katere se zdi, da jih ustvarijo spontano«. Prve (čeprav »najbolj spoštovane«) pusti in se drži le drugih, »teh avtorjev romanov, novel, povesti, ki so brez pretenzij, ki pa najdejo v nasprotju s tem najbolj številne in goreče bralce in bralke«. Zdi se, da odpravi Freud s tem, ko ne upošteva avtorjev, ki sprejmejo svoje teme, svoj material »že izgotovljene«, prav lastni značaj pisave v njeni posebnosti in proizvodnji, toda tudi književnost, pravi književni aspekt — pisava sanj, ki jo je tako točno razkril, bi morala zbuditi v njem pozornost —, se pravi to, da ni drugega vpisa kot podvojenega, da vsak tekst podvojuje in briše nek drugi tekst, in da je vsa književnost, celo tista, ki jo jemlje Freud za primer, berljiva le, če izhajamo iz drugih tekstov, in v svoji proizvodnji kot v svojem branju odvisna od splošne »intertekstualnosti«. Ko pride Freud nekoliko dalje od kategorije del, ki jih je odstranil iz svojega prikaza, tistih del, ki niso v »svobodno zasnovani stvaritvi«, marveč v »predelavi danih in znanih tem«, in za katere se zdi, da imajo zanj (gledano s stališča estetike) višjo književno vrednost, gre mimo problema, ki ga postavlja ta predelava. Še enkrat zanika tekstualno proizvodnjo kot možnost predelave in dejavnosti, izvršene na nekem drugem tekstu, (in) se izmakne »temam« njihovega vpisa. Freud gre preko teksta, ne da bi videl, da niso »snovi«, ki jih (tekst) izraža, ničesar drugega kot »deformirani preostanki fantazmov o željah celih narodov, prastare sanje mladega človeštva«, dane v obliki »mitov, legend in bajk«. Se pravi, da imajo te »snovi« same le funkcijo predstavljanja, da so le potomci, »preostanki«. Ni gotovo, da Freud podeljuje tem izrazom pejorativen prizvok, nič bolj (pa) ni sigurno, da tu nimajo tega prizvoka. Morda ne dela v svojih analizah drugega kot prenaša učinek »logocentrizma«, glede katerega je pokazal Derrida, da je njegova neziogibna posledica ponižanje pisave, ki ji je prisojena le »drugotna in instrumentalna funkcija«. Zares tako drugotna funkcija, da Freud v vseh svojih tekstih o književnem ustvarjanju ne opozori niti na to, da je predmet, s katerim se ukvarja, zapisan predmet. Od tod izhaja ves tok Freudovega prikazovanja. Obdan s perspektivo subjekta prienači proizvodnjo teksta načinu tvorjenja fantazma, pojasnjuje eno z drugim, ne da bi domneval, da dopušča proučevanje teksta kot vpisa (čeprav se zdi, da je nekakšna aluzija na to v razmerju med spominom in fantazmom) razjasnitev mehanizmov fantazma in da lahko s tem preobratom med drugim razrešimo težave glede časovnosti fantazma.⁶ Freudova odločitev za avtorje romanov, novel, povesti, ki so brez pretenzij je torej določena s »pozabo«, z zavrnitvijo zapisa in zaradi tega s privilegijem »tema« — ki so identične fantazmom — kolikor se »tema« dajejo kot predstavniki »neke reči«, neodvisne od vpisa. »Neka reč«, »vselej drugoda«, ki ga bomo v nadaljevanju še zasledili. V nekem spisu so teme očitno to, kar se da najbolje uvideti z branjem, usmerjenim k smislu; vendar tudi to, kar najbolj ustreza redu predstavljanja in prav dejavnosti, ki ji je v naši družbi priznana, da zmora zadovoljiti želje z objekti nevarne nadomestitve. Freud ta tok nadomeščanja in derivacije dobro vidi, toda zaradi določenega razloga ne opazi, da je s taistim tokom zakrita pisava. Z druge strani je temu izboru (kategoriji romana) pomagala misel, da se teme dajejo »subjektu« neposredno, brez interpozicije posredujočega tekstualnega materiala, t.j. Freud ni upošteval učinek drugih tem (drugih tekstov) na te teme; ta fikcija nekako izvorne čistosti tem (fikcija duševnega aparata, ki proizvaja lasten jezik; mar bi bil torej sistem recepcije, ki ga reproducija ta aparat, zgodovina subjekta, odtegnjen obščemu tekstu?) dovoljuje Freudu pred-

(Nadaljevanje z 21. strani)

postaviti objekte boljšega znanstvenega opazovanja. Resda pravi o teh avtorjih, da se zanje »zdi, kot da spontano ustvarjajo svoje teme«, toda če jih ne ustvarjajo spontano, ne vidimo, po čem se ločijo od avtorjev, ki jih sprejemajo že izgotovljene, če ne po tem, da so pri njih operacije tekstualne predelave očitne in kontrolirane, pri drugih pa ne. S privilegiranjem reda predstavljanja izključuje Freud pravo književno dejstvo in teži k omejitvi celote književnih operacij na tiste — omejene — ki vodijo proizvodnjo podlistka. O tem nam da sklep, ki nekako izraža njegov specifični značaj. Gre za junaka, ki je zgubil kri zaradi globokih ran, za ladjo sredi podivjanega morja, za brodolom itd. Pripovedi, na katere meri Freud, pripadajo kategoriji del, ki jih je »obravnava«¹⁴ Lautréamont in jih podvrge logičnim operacijam.¹⁵ Teomogočajo, da se sistem predstavljanja pojavi v istem času, ko ga razbijejo, da bi ga vrnila sami praksi pisave. Freud precizira dominantni značaj teh del, prisotnost junaka, ki ni ničesar drugega kot »njegovo veličanstvo jaz«. Prav moja prisotnost, izenačena z junakom ali razdvojen v meni in tako navdihujoča mnogosternost oseb ali le v vlogi opazovalca (pripovedovalca), je odgovorna za učinek, ki ga proizvedejo ta dela: slast. Tukaj nastopijo razmerja »ustvarjalca«¹⁶ do svoje »stvaritve«, avtorja do svojega življenja, ki so — pravi Freud — manj preprosta, kot si ponavadi predstavljamo, kajti določena so s posredujočo verigo fantazmov. Proces ustvarjanja dela je po svojih terminih identičen procesu proizvodnje fantazma: »Nek intenziven in aktualen dogodek prebudi pri ustvarjalcu spomin na kakšen starejši dogodek, najbolj pogosto iz otroštva; iz tega prvotnega dogodka izvira želja, ki se nahaja uresničena v samem književnem delu: v samem delu lahko prepoznamo tako elemente aktualnega vtisa kot elemente starega spomina, in ničesar ne bi ločilo fantazma od dela, če ne bi bilo slednje za nas vir slasti, namesto da bi izzvalo gnus, odboj ali brezbriznost, kot to storijo preprosto povedani fantazmi. Prav z lastnim učinkom te »ars poetica«, te tehnike, lahko premagamo odboj, ki je odvilen »od mej med vsakim jazom in ostalimi jazi«. »Ustvarjavec«¹⁷ nas očara s čisto oblikovno porabo slasti, se pravi s porabo estetske slasti, ki nam jo odpira predstavitev njegovih fantazmov. Podobno porabo slasti, ki se nam nudi z namenom, da bi osvobodila neko višjo slast, izvirajočo iz najglobljih duševnih virov, imenujemo čar zapeljave ali predhodna slast. Mislim, da ima vsa estetska slast, ki jo proizvede v nas ustvarjalec, značaj predhodne slasti, da pa izhaja resnični užitek književnega dela iz sprostitve določenih napetosti. Ta odlomek določujeta dualistična misel in nasprotje, ki neprenehoma blodi po Freudovem razpravljanju, nasprotje oblike in vsebine (pa tudi notranjega/zunanjega, bistvenega/nebistvenega itd.). Zdi se, da ima oblika kot proizvod tehnike namen narediti dostopne in berljive »najgloblje duševne vire«, zaznavana je s tem značajem dodatka in zunanosti, ki izhaja iz »fonologizma«¹⁸ (Derrida), prisotnosti pri sebi, neodvisne od oblike. Oblika ima tukaj prav vlogo dražilca. Razlika oblike /vsebine razen tega pomeni za sabo ali razjasni diskriminacijo slasti, njihovo hierarhizacijo. Predhodno slast se da primerjati s tisto, ki jo dajejo dejanja pred coitus in vaso naturale; le-ta edini dopušča »resnično slast«, »višji užitek«, ki »osvobaja subjekt določenih napetosti«. »Čar zapeljave«¹⁹ kot dodatek k mezd. Ne da bi sicer vztrajali na teh analogijah, ki pa so vendar vpisane v dobesednost Freudovih terminov, je treba podčrtati, da je bila ločitev označujočega/označenega redkokdaj tako poudarjena in znotraj te perspektive označujoče tako ponižano, omejeno na golo vlogo vabe.

Kot vidimo, med fantazmom in stvaritvijo ni le analogija, marveč veliko bolj intimno in celo nujno razmerje, zaročanje: delo je reprezentacija fantazma: »Poraba užitka, ki nam jo ponuja ustvarjavec v predstavitvi (Darstellung) svojih fantazmov.«²⁰ V Uvodu v psihoanalizo: »Resničen umetnik zna predvsem dati svojim budnim sanjam takšno obliko, da zgube ves osebni značaj... Prav tako jih zna tako polepsati, da prikrije njihov sumljiv izvor. Razen tega ima neko tajinstveno zmoglost: zna oblikovati dano snov, dokler ne naredi iz nje zveste podobe reprezentacije, ki je v njegovi fantaziji, in navezati na to reprezentacijo — nezavedno fantazijo določeno količino užitka, ki zadostuje za to, da se vsaj začasno zakrijejo ali potisnejo potlačitve.«²¹ (Podčrtali mi.) Tako je torej naknadno upravičeno razmerje med igro in delom, zapadenim kot reprezentacija. Dela, ki se predstavljajo (Lustspiel, Trauerspiel), kažejo kot (da bi bilo) objektivno, na sceni, dostopni našim čutom, bistveni značaj, skupen vsem delom: da so predstavitev. S tem se pojasni tudi izbor posebne kategorije romana: zares morata pisava in retorika v romanih, ki služijo za primer Freudu, z uporabo klisejev, že prej obstoječih izjav (in ne predelav, rabljenih metafor, preiskanih učinkov, dospeti do najbolj popolne razvidnosti, da bi nam dala iluzijo dejanskosti, pa naj bodo dogodki še tako pretirani, in (prav) zato, ker so takšni. Ti postopki so določeni z obliko predstavljanja, ki jo skušajo doseči. Mar je treba dodati, da prične tekstualna praksa (prav) z izkrivljanjem in subverzijo takšne funkcije predstavljanja. To subverzijo je izvršil Lautréamont v Chants de Maldoror prav na razvrstitih romanov, ki jih ima Freud za najbolj primerne, da bi nas uvedli v proces književnega ustvarjanja.

Zares je vse Freudovo pojmovanje prežeto, zaznamovano, pogojeno z idejo reprezentacije. Le-ta

določa red prikazovanja in od tod jemlje svoj material, kajti fantazem, ki ga reprezentira delo, je sam reprezentacija: »/duševno delo/ izbere situacijo v razmerju s prihodnostjo, ki se /situacija/ predstavlja (darstellt) v obliki uresničitve te želje: to je budni sen ali fantazem«. Ze to bi nas lahko naučilo bolj pozornega branja Norosti in sanj. Z ene strani je delo predstavitev, Darstellung. Freud to pove večkrat: »Ta predstavitev (Darstellung) kliničnega opazovanja je torej povsem točna«²² (G. W., 7. Band, str. 70) »To nam je omogočilo podati tako točno pisateljevo predstavitev v tehničnih terminih psihologije«²³ (str. 73). Marie Bonaparte prevaja z reprezentacijo Darstellung, toda tudi Schilderung: »reprezentacija človekovega duševnega življenja je dejansko prava domena pisatelja (Die Schilderung des menschlichen Seelenlebens)«. Schilderung označuje bolj pravo književno dejavnost opisovanja, Darstellung pa dejanje u-prisotenja²⁴, prestavitve neke reči, ki zavzame tam sceno, kot se predstavlja gledališko delo. Nedvomno prinaša Darstellung s sabo smisel aktualizacije (gledališko dejanje) neke reči, ki je bilo v istem stanju pred svojo reprezentacijo. Če je z druge strani delo prav reprezentacija, Darstellung fantazma, potem je sam fantazem reprezentacija reprezentacij, Darstellung Vorstellung-ov, potlačenih reprezentacij. Vrnimo se k Freudovemu tekstu: »Če bi govorili le o spominih in reprezentacijah (Erinnerungen und Vorstellungen), bi ostali na površini. Vse duševne sile veljajo le po svoji sposobnosti, prebuditi čustva. Reprezentacije (Vorstellungen) so potlačene, ker temeljijo na izlivih čustev, za katere ne sme biti mesta; bilo bi bolj pravično reči, da zadevajo potlačitve čustva, toda čustva lahko doumemo le po njihov zvezi z reprezentacijami (Vorstellungen)«²⁵ (G. W., 7. Band, str. 75) in nekoliko dalje, ko nakazuje dvojno določenost fantazmov: »Prva izvira iz območja reprezentacij (Vorstellungskreis) arheološke znanosti, druga iz otroških spominov, ki pričnejo — dotlej potlačeni — delovati (Hanold), in iz afektivnih nagonov, ki se vežejo nanje.«²⁶ Nekje drugje so fantazmi »nadomestki potlačenih spominov, ki jim nek odpor preprečuje, da bi se prezentirali (darstellt) zavesti v svojih resničnih potezah, toda /ti spomini/ kljub temu dospejo v zavest za ceno modifikacij in deformacij, ki jih vtisne odpor cenzure. Ko je ta kompromis vzpostavljen, postanejo ti spomini fantazmi...«²⁷ (str. 85). In še: »/Freud/ ovrednoti reprezentacije dela nagonskega življenja (Trieblebens) in potlačitev reprezentacij, v katerih je zastopan potisnjeni nagon (und die Verdrängung der Vorstellungen, durch des Unterdrücktrieb vertreten ist), kot individualne determinacije duševnih težav predvsem v stanjih, imenovanih histerija in obsedenost«²⁸ (str. 80). Ta montaža citatov hoče pokazati, kako je — izhajajoč iz analize nekega romana — to, kar oriše Freud, delovanje duševnega aparata.

Freudovo pojmovanje, lahko bi rekli »reprezentacijo«²⁹ »književnega ustvarjanja«³⁰ (ki jo slutimo v uporabi besed »stvaritve«, »ustvarjavec«, »delo«³¹ itd.) torej obvladuje in vodi ideja, ideologem reprezentacije. Ta ideologem, ki zaznamuje Freudovo pripadnost svoji epohi in določenemu razredu, obenem prežema buržoazno pojmovanje »umetnosti«³² in se lomi v samih tekstih na ta način, da se po njem nahaja prikrita njih tekstualnost. Nadaljujoč Freudovo delo, toda oddaljujoč se od poti, ki jih je začrtal drugod, izpričujeta psihoanalitično gibanje in misel, ki se je toč navdihovala, isto nerazumevanje, znatno nemoč glede zapisa, /in to/ nedvomno zaradi navezanosti na /neko/metafiziko, /neko/ ideologijo, na interese razreda, ki mu njuni predstavniki kljub vsemu pripadajo.

V perspektivi vprašanj, ki se zastavljajo ob teh tekstih o književnem ustvarjanju, bi se lahko vprašali, če ni model, ki določuje reprezentacijo, popolnoma okužil psihoanalizo, če ni delovanje duševnosti, kot si ga zamišlja Freud, v celoti razumljeno kot dinamika reprezentacije, ki se nudi v različnih oblikah: Repräsentanz, Vertretung, Vorstellung, Darstellung; ker je torej s temi termini — katerikoli so že »objekti«³³ in posebne operacije njihove reprezentacije — vselej razumljena prezentifikacija nečesa drugega. Biološka hipoteza sistema zaznamuje skrajno točko verige.

Izhajajoč iz tekstov o književnem ustvarjanju lahko torej podamo naslednjo shemo duševnega aparata.³⁴

	Čustvo	Potlačitev
somatični X	Trieb (nagon) psychische Repräsentanz	Vorstellung (reprezentacija nagona) Darstellung (formiranje kompromisa) sanje symptomat. fantazmi Darstellung (delo)

Treba je podčrtati, da je ta shema le izvleček, in vztrajati na dejstvu, da se ne da Freudove misli reducirati na neko takšno shemo, niti je povzeti vanjo. Ta shema kaže le enega izmed tokov te misli, tok, ki se ga da zaznati v tekstih o književnem ustvarjanju.

Z druge strani bi se lahko vprašali, kaj bi se zgodilo z neko reprezentacijo reprezentacije reprezentacije itd., katere izvor bi ostal neujemljiv in hipotetičen. To vprašanje odpira drugo pobočje Freudove misli, komplementarno, toda v nasprotju s kategorijo reprezentacije: interpretacija kot neskončen proces pošiljanja od enega oznanjujočega k drugemu in v tem smislu neločljiva od tekstualne proizvodnje znotraj intertekstualnega organizma.

»Nezadovoljene želje,«³⁵ je pisal Freud, »so povzročitelji fantazmov, vsak fantazem je uresničitve neke želje.«³⁶ Je torej »želja«³⁷ vezana ali se mora vezati na reprezentacijo? Mar ni reprezentacija prav to, kar odbija željo, kar jo odvrta od tega, da bi bila želja neke prakse, pisanja, tekstualne proizvodnje, glede katere bi z »željo«³⁸ celo tvegali /nek/ nelasten in nepotreben termin. Mar konec koncev /prav/ reprezentacija ne preprečuje — s tem, ko nasprotno tej praksi —, da bi se razbil trden in neprestano ponavljajoč se krog smisla, znaka, prisotnosti, subjekta, nevroze. Mar ne bi mogli reči, da je sama želja učinek reprezentacije, u-prisotenja, in da je —

v kolikor je vselej želja nečesa (pa naj bo to Bog ali njegova reprezentacija v varljivih nadomestnikih) — že ujeta v teleološko misel smisla. S tem lahko morda doumemo soudeležbo med sistemom, ki temelji na reprezentaciji, in nevrozo samo; in /doumemo lahko/, kako je nevroza prisiljena tvoriti ovire in zakrivati pisavo iz istega razloga, ki naredi iz nje obrambni mehanizem proti spolnosti. Iz istega razloga: ne obstoji »subjekt«³⁹ pisave, kot ne more obstajati »subjekt«⁴⁰ spolnosti; ta obramba je identična: spolnost in pisava sta odvisni od iste operacije vpisa, vloma, utroška. Gre prav za tisti odnos do smrti, ki ga je Freud v Onstran načela slasti izredno razprl z ozirom na spolnost, ki ga pa ni mogel misliti z ozirom na pisanje, kot ni mogel iti onstran »scene pisave«⁴¹ (in misliti vprašanja, ki jih postavlja ta scena) kot metafore duševnega aparata.⁴² Nemogućnost, da bi mislili tekst, brali pisavo, določa sistem reprezentacije na isti način, kot je posledica tega sistema zakritost pisav. »Ni pisanja, ki si ne ustvari zaščite, piše Derrida; zaščite proti sebi, proti pisanju, po katerem je sam subjekt ogrožen, s tem, ko se pušča pisati, s tem, ko se izpostavlja.«⁴³ Mar to ne pomeni reči, da je nevroza ta zaščitna površina — ireduktibilna misel »subjekta«, krčevite zadržanosti — po kateri sta spolnost in pisanje obenem zakrita, ponarejena, zabrisana, toda tudi zaščiten, nakopičena, za nekaj časa odtegnjena neizogibnemu izbrisu. Toda Freud očitno ni mogel videti, da je bil aparat, ki se mu je nudi za razumevanje nevroze, sam vključen v sistem, ki vzpostavlja nevrozo.

Prevedel S. Z.

¹ Če je ta represija neizogibna ali ne, to je še drug problem. Kljub temu pa je zanimivo pripomniti, da zaznamuje pri Freudu to represijo termin odpoved: otrok se mora odpovedati zadovoljivam (mora jih odločiti), in da je to temeljni termin krščanske ideologije in privilegirano ideološko orodje vladajočega razreda.

² Glej Derrida: »Freud et la scène de l'écriture, v l'Écriture et la Différence, Ed. du Seuil, Collection Tel Quel.

³ Zdi se, da je izguba teksta neizogibna posledica vsakega gibanja, vsakega miselnega sistema, določenega z dimenzijo smisla ali resnice.

a) Freud et la création littéraire, Tel Quel 32, Hiver 1968.

b) Entwurf einer Psychologie, glej Aus den Anfängen der Psychoanalyse, S. Fischer Verlag 1962, str. 297–384.

c) Die Traumdeutung, G. W., 2. u. 3. Band, Zur Psychopathologie des Alltagslebens, G. W., 4. Band, srbski prevod Kosmos, Beograd 1937.

d) Eine Kindheitserinnerung des Leonardo da Vinci, G. W., 8. Band, str. 127–312.

e) Reprezentacija: v prevodu poleg tuške se »predstavitev«. Nisano se odločil samo za »predstavitev«, ker se reprezentacija navezuje na PRISOTNO (prezento), po-prisotenje, parousia (prisostvovanje). V »predstavitev«⁴⁴ se ta bistvena filozofska dimenzija zgubi.

f) Baudry misli francoski prevod Freudovega komentarja h Gradivi: Der Wahn und die Träume in W. Jenses »Gradiva«, G. W., 7. Band.

g) Silogizem, v katerem se jasno pokaže metafizična predpostavka, napaka v zaključevanju, empirizem, na katerem temelji: Če je A vključen v B in če je A C, mora biti tudi B C.

h) Zdi se, da se definicija te norosti zaradi dominacije lingvistike v znanostih o človeku in posebej v psihiatriji bolj in bolj navezuje na neko jezikovno napako, torej na razliko z drugim (idealnim) jezikom, ki mu pravimo normalen. Dokler ne bomo zmogli vzpostaviti ali sprejeti zadovoljive teorije teksta in njegove proizvodnje, bo v skrajni instanci odločalo o »normalnosti«⁴⁵ teksta njegova pripadnost takšni ali drugačni instituciji. Zadostuje naprimer, da nek tekst pobege estetsko-literarni instituciji ali je ne priznava, da bi bil prav tako osumljen »norosti«⁴⁶.

i) Termin »profanega«⁴⁷ se mora toliko bolj opravičiti, ker »boljše poznavanje tem in bistva pesniške umetnosti ne bi naredilo la nas ustvarjalcev«, kljub temu, kar o tem pravijo sami ustvarjanci, ki »jim ugaja zmanjševati prepad med tem, kar tvori njihovo izvirnost, in poprečnim načinom obstoja ljudi«⁴⁸.

j) G. W., 7. Band.

k) G. W., 11. Band, srbski prevod Kosmos, Beograd, 5. izdaja 1964.

l) De la grammatologie, Ed. de Minuit, Collection »Critiques«.

m) »Ko si predstavljam svet kot božansko igro onstran dobrega in zlega, so moji predhodniki Heraklit in filozofija Védante.«⁴⁹

n) Derrida pokaže, kako se igra veče na odsotnost transcendentalnega označenega, »odsotnost transcendentalnega označenega kot brezmejnost igre bi lahko imenovali igro«. Glej De la grammatologie, str. 73.

o) Mar je treba reči, da v ničemer ne zavračamo vrednosti Freudovega razpravljanja, toliko bolj, ker Freud neprestano opozarja na to, kar je v odgovori iluzorično globokega, in na pustošenja, ki jih odgovod zavedno ali nezavedno, toda neizogibno potegne za sabo. Zaznamovali smo le implikacije takšnega razpravljanja. (Pomislimo naprimer na začetni sakrament krsta, usmerjen k odpovedi »Satanu, njegovemu sijaju in njegovim delom«⁵⁰).

p) De la grammatologie, str. 96 in nast.; slov. prevod Problemi 66–6, str. 886 in nast.

q) Glej Michel Tort: »Le concept freudien de »Représentant«⁵¹ v Cahiers pour l'analyse, St. 5.

r) Književnost: v pomenu »bistvenega«, kot npr. bivajočnost bivajočega, pomembnost pomembnega, gotovost gotovega itd.

s) Opozarjamo posebej na tekstualne operacije, ki jih je razkrila Julija Kristeva v »Pour une sémiologie des paragrammes«, Tel Quel 29; slov. prevod Tribuna, letnik XVI, št. 20, 21.

t) Glej Philippe Sollers, »La Science de Lautréamont«, v Critique, St. 245.

u) V Norostih in sanjah loči Freud predstavitev in uprizoritev, da bi ju približal: »Sen je le redko predstavitev, lahko bi rekli uprizoritev ene same misli.«⁵² (Ein Traum ist nur stellen die Darstellung, man konnte sagen: Inszenierung eines einzelnen Gedankens.)

v) Glej Comte de Lautréamont, Œuvres complètes, Librairie José Corti, Paris 1963; srb. prevod Lotreamon, Sabrana dela, Nolit, Beograd 1964.

w) Navezujejo se na tekst Michela Torta: »Le concept freudien de »Représentant«⁵³.

x) Derrida, »Freud et la scène de l'écriture, v l'Écriture et la Différence. V tem bistvenem tekstu lahko beremo: »V trenutku svetovne zgodovine, kakršne se najavlja s Freudovim imenom, preko neverjetne mitologije (nevrološke ali metafiziološke...) se je neko razmerje — do osebe zgodovinsko-transcendentalne scene pisave izrelo, ne da bi se izrelo, mislilo, ne da bi se mislilo: zapisano in obenem zabrisano, metaforizirano, zaznamujoče samo sebe v prikazovanju znotraj svetnih razmerij, reprezentirano.«⁵⁴

y) Jenseits des Lustprinzips, G. W., 13. Band.

STRAN 529

V TEM PRIMERU JE BILO VSE BLAZNO IN BOG JE BIVAL

Roman Alojza Rebule *V Sibilinem vetru** je biografija, ki se začne z vdorom rimske osvajavske vojske v barbarsko Jacigijo, ko je njen pisatelj Marbod, s kasnejšim rimskim imenom Nemezian, še otrok, konča pa čez mnogo let, ko je Nemezian že skoraj v celoti preživel življenje, našel svoje domovanje in mu je po lastni izbiri ostal samo še umik in mir. To je biografija v dobesednem pomenu te besede, to je spis enega samega življenja, življenje-pis: roman se začne na točki, do katere je pisatelj lahko segel s svojim spominom — odsekane roke zajetih jacigskih žensk, med njimi je najbolj krvava roka matere, in trzišče v Akvileji, kjer je dobil Marbod novo, trojno rimsko ime in bil, »na periferiji živih in mrtvih«, prodan za sužnja rimskemu tribunu —, zaključuje pa natančno tam, kjer se končuje tudi avtorjevo življenje: ter je mogoče Nemezianu definitivno, »za zmerom odložiti biografsko pisalo: nekje zunaj socialno zgodovinskega sveta, v »koočici pod hribom«, kjer se je pisatelj z ženo Elektro navsezadnje le udopil, se iz rimskega intelektualca, ki se je bil izšolal v Atenah in pomagal samemu cesarju Marku Avrelu redigirati slovit *Dnevnik*, spremenil v kmeta in kjer je pisanje, njegovo poglavito, najvišje življenjsko opravilo, postalo nepotrebno, odvečno oziroma ni bilo več smiselno, saj je postalo tu in zdaj »dovolj samo gledati«, čuditi se neizrekljivemu svetu, ki ne zastavlja nobenih nemirnih vprašanj več, ampak podaja samo še čiste, srečne in definitivne odgovore; skoznje se na najbolj neposreden in absoluten način uglašuje popolna istost človeka in sveta, pozabljena je vsa zgodovina, ki jo je moral Nemezian preživeti v Rimu, Atenah, vojski in Lotosovi poljani, koncentracijskem taborišču za politične prestopnike; iz eksila, kamor so ga potisnili rimski vojaki, ko so vdrl v njegovo srečno rodno deželo, se je z njihovo lastno pomočjo in z njihovim skustvom, ki ga je, primitivnega Jaciga, docela preoblikoval v Rimljana, vrnil nazaj v izgubljeno materino svetlobo, v naturo, v novo čistost in otroštvo ter je dokončno premagal vse »sekundarne«, se pravi socialno zgodovinske oziroma celo civilizacijske obremenitve in določila.

To sta torej začetek in happy end Rebulovega teksta, mejni točki, onkraj katerih avtorjeva zavest ne more seči in kjer ni več nobene misli, onkraj katerih zanj potemtakem tudi ničesar resničnega ni in ne more biti.

To se seveda tudi že pravi, da sta temeljni ali konstitutivni sestavini romana *V Sibilinem vetru* avtobiografičnost in redukcionizem. Nemezian piše sam svoj roman, ki je njegov življenje-pis. Vse, kar se zgodi, je položeno v njegov pogled, »zunaj« ni nobenega sveta, vsi dogodki so Nemezianovi dogodki, z njim in v njem. Spričo tega je nujno, da svetloba, ki skriti, v temo potopljeno, pred-tekstualni svet dviga v tekst in ga dela razvidnega in preberljivega, izvira iz tistega posebnega položaja človeka v svetu, ki ga ponavadi imenujemo z besedo subjektiviteta. Podoba sveta, ki je s tega položaja osvetljena, razkrita in postaja na tem položaju preberljiva, je potemtakem seveda a priori prirejena temu posebnemu položaju, tako da je neposredni rezultat subjektivitete in njene temeljne razsežnosti — volje, ki je volja po prav takem, torej natanko določenem in prirejenem svetu. Svet, ki se nam daje skoz tekst, je svet iz človeka-subjekta, iz česar sledi, da se nam skoz tekst daje predvsem subjekt sam in da pravzaprav sploh ni mogoče odgovoriti o nekem splošno veljavnem, za vse ljudi skupnem, enakem in obveznem svetu. Še več, tudi o teh »drugih« ljudeh ni mogoče govoriti na zanesljiv način, saj ne stopajo pred nas takšni, kakršni sami v sebi so. Jasno namreč je, da ta apriorna »prirejenost« sveta po subjektu, ki na povsem določen način — po svoji volji — razkriva, piše in razbira svet, velja tudi za druge subjekte v njem. Svet postaja to, kar je šele v tisti posebni svetlobi ali skoz tisto posebno optiko, ki smo jo imenovali svetloba ali optika subjekta oziroma kar subjektivnost same, človek-subjekt se prav tako kot negibni predmetni svet pokaže ali postane šele v tej optiki in zunaj nje ne more biti eksistenten. Potemtakem je prav tako projekcija subjekta

iz subjekta in za subjekta, ngibni material, ki čaka na stvarnika, da ga dvigne v svetlobo in da ga s tem ustvari — kakor vse, ob kar naš pogled lahko zadene v tekstu.

Privilegirani položaj pripada torej predvsem ali kar izključno avtorju, subjektu-kreatorju, ki izdeluje tekst-svet in ki ga seveda producira iz jasno določene usmerjenosti svoje subjektivnosti, z njeno določeno usmerjeno voljo. To se pravi, da je vse, kar je, reducirano na to voljo in vanjo povzeto: tekst-svet je v celoti prekrit s pomenom, ki je volja sama, biografija je s subjektivnostjo do kraja istovetna, je njena neposredna sled in odtis. To, da navajamo v tej zvezi besedo redukcionizem, zato ne more izhajati iz dejstva, da roman *V Sibilinem vetru* ne prinaša pred nas »zgodovinske slike« starorimskega sveta ob njegovem razkroju oziroma »historičnega popisa« prvih socialnopolitičnih korakov krščanstva, pač pa seveda literariziran, iz subjekta in njegove volje izhajajoči pomen sveta, ki mu je zgodovinskost samo pretveza. Redukcionizem ali »degradacija« objektivno verifikabilnega, realnega zgodovinskega sveta posebej omenjamo zato, ker jo roman Alojza Rebule kaže v svoji literarni formi sami, ker je po vsem videzu prav način njegove literarizacije ta redukcionizem.

Namen tega kratkega zapisa o obsežnem Rebulovem besedilu (609 strani), ki je v zadnjem času med najuspešnejšimi na slovenskem knjižnem trzišču, je torej opisati značaj njegove literarne volje in njene posebne usmerjenosti v tekstu ter hkrati premisliti tiste njene razsežnosti, ki smo jih omenili z besedo redukcionizem in ki so očitno sploh temeljni predpogoj literature, ki je na prvi pogled zgodovinska oziroma historografska, saj je, kot je to že napisal 11. januarja 1969. leta recenzent Naših Razgledov Dimitrij Rupel, besedilo *V Sibilinem vetru* polno »zgodovinskih podatkov«, obenem pa je njegova zgodovinskost »z neko izmakljivostjo«, »zmuzljivo razsežnostjo«, »s posebnim pisateljevim občutkom« spremenjena ali »prestavljena v umetniško igro«, tako da omogoča »privlačno branje« in da se tudi zares bere »kot roman«.

V ta namen pa si je potrebno ogledati čisti, dejanski začetek teksta, se pravi prve odstavke v njem. Roman *V Sibilinem vetru* se namreč ne začne z zgoraj že omenjenim doživljajem krvave jacigske noči ob reki Danuvij, ko je bil pisatelj svoje biografije še otrok ter se je šele začela njegova pot do civiliziranega Rima in hkrati seveda do biografije, ampak z Nemezianovim naznanilom, da začneja s pisanjem. V izhodišču teksta je odločitev, da je treba napisati življenjepisa. Spričo tega, kar smo povedali v uvodnih stavkih, je še posebej jasno, da na prvem mestu res ne more biti neko realno, iz »objektivnega« sveta v pisatelja prihajajoče dejstvo, ampak le tisti, najbrž dovolj usodni trenutek, ko je življenje na tem, da se začne zapisovati v življenje-pis, to pa je po vsem videzu trenutek, ki je blizu konca, pred smrtjo, in ta trenutek se mora zgoditi v tistih predelih »sveta«, nad katerimi ima življenje-pisec popolno »oblast«. To so kajpada lahko le predeli, kjer je subjektiviteta najbolj pri sebi, kjer se pojavlja tako rekoč sama zase, v svoji najčistejši obliki, kot čista samo-zavest, in kjer usmerja voljo na prvem mestu proti sami sebi. Dejanski, čisti začetek je torej odločitev, da se biografija začne zapisovati in ta odločitev ne more zadevati nikogar mimo življenje-pisca. Njegova volja je v trenutku te odločitve usmerjena izključno sama proti sebi in hoče samo sebe. To je točka, kjer se subjektiviteta tematizira, in ker je to trenutek pred koncem življenja, je tematizacija subjektivitete v istem tudi že znamenje nekakšnega njenega »samoohranitvenega refleksa«. Njena temeljna razsežnost — volja se usmerja zoper smrt, hoče torej sled, ki bo premagala in preživela smrt. Hoče samo sebe kot »preseženo« obliko subjektivitete. Iz tega sledi, da mora biti začetek biografije povezan z nekim čisto posebnim namenom. Ta namen mora biti nekaj, kar sega nad konkretno subjektiviteto, preko življenje-pisca in njegovega življenja, ki je življenje za smrt in k smrti, in kar naj bi to življenje ohranilo preko njegovega konca. Tako lahko že na prvi strani Nemezianovega življenjepisa preberemo naslednji stavek, s katerim je utemeljen njegov namen in ki stoji pred prvim dogdom iz avtorjevega življenja: »Naj mi na tej pred-smrtni sipini ne bo do literatskega zviranja — milina naj bo v tem pisanju in obenem oštrost in resnica.«

Iz teh besed je mogoče zanesljivo posneti, da se avtorjevo življenje bliža koncu in da zategadelj terja posebne strogosti v svojem poslednjem dejanju in naporu: pisanju. To pisanje mora biti brez sprenevanja in igranja z besedami, ne sme biti »literaturna«, ampak resnica v dveh svojih oblikah — kot milina in ostrina, dva obraza sveta. To pomeni, da je namen Nemezianove biografije posredovati resnico. Subjekt-kreator teksta-sveta nastopa kot neposredni poblaščenec ali glasnik resnice. Ker je to resnica njegovega lastnega in v tem specifičnega življenja in ker zato reja ta življenjepisa po svojih konkretnih dogodkih, doživljajih in sporočilih ne more biti nekaj zavezujočega, saj je pač samo neposredni zapis neke dovolj specifične in celo izjemne usode, ker pa je njegov namen vendarle preseči to specifičnost in izjemnost, premagati smrt — je jasno, da more postati zavezujoča le forma njegovega posredovanja resnice in da stoji potemtakem na prvem mestu ravno ta dva njena obraza: milina in oštrost. Milina, ker ne gre za nasilje, kadar gre za resnico — oštrost, ker resnica terja nepopustljivost in doslednost, saj pred njo ni mogoče ponarejati življenja, ko le-to stoji pred koncem in ko je vse, kar je, že v preteklosti. To sta očitno tista temeljna nagiba, ki sta pisanje Nemezianovega življenjepisa inicirala in ki se obenem tudi presenetljivo skladata s prevladujočim položajem in vedenjem svojega nosilca v tej preteklosti.

Poglavitna lastnost Nemezianove usode je namreč posebna sreča in milost: drugi imeni za milino. Nemeziana je bil kot posebno nadarjenega sužnja opazil njegov gospodar, ga kot resnejšega delavca dodelil svojem sinu Lateranu za prijatelja in součenca, ga osvobodil, kasneje poslal na atenske univerze in ga ob svoji smrtni uri napravil celo za dediča. Vsa ta sreča, da je iz brezimnega sužnja postal zapažen rimski intelektualac, je torej v celoti izvirala — ne iz Nemezianove volje ali njegovih prizadevanj, ampak iz čiste, tako rekoč milostne naklonjenosti zunanega, njemu samemu izvornega tujega sveta. Nemezian se je vseskozi vedel popolnoma nedejavno, njegovo vznihanje ob prvih stikih z abecedo in geometrijo, ko je nje-

gova misel prihajala do prvega izraza in potrdila, je bilo na primer v celoti stvar njegovega zasebnega občutja in ni niti malo težilo navzven, v odmev, afirmacijo, agresijo. Če ga ne bi po naključju opazil Lateran in ga pridobil zase in če ne bi bile slučajno odkrite šolske naloge, ki jih je skrivaj pisal za lahkotnega tribunovega sina, bi Nemezian ostal to, kar je bil od začetka: v Akvileji kupljen suženj. V omenjeni začetek njegovega prihajanja iz brezimnosti in pozabljenosti tribunovih kurilnic, mlinov in delavnic je že docela navzgo značilen način Nemezianovega ravnanja: biti neprenehoma samó pri sebi, ostajati zunaj kakršnih koli aktivnih opredelitev in posegov v svet, čakati in pristajati na tisto, kar lahko pride od zunaj in kar je praviloma neposredni izraz sreče, dobrote in milosti sveta. Pristajati na to, kar je zunaj njegove volje, zakaj v tem so apriorni zakoni dobrega, ki se udejanjajo le na onem, ki s svojim samo-voljnim ravnanjem ne posega vanje, ne poskuša pospeševati njihovega udejanjanja, ki se niti z najmanjšo silo ne dotika zunanega, tujega sveta, ampak zmerom samo čaka, čaka ter vedno, neizogibno tudi dočaka. Tako se v vsem dolgem življenjepisu enkrat samkrat srečamo z Nemezianovo res samostojno in samosvojo odločitvijo. Samo enkrat se Nemezian odloči samo mimo neogibnosti sveta. In še v tej odločitvi postulira samo drugo, še naporejšo in še intenzivnejšo neogibnost in zvestobo: to je imperativ srečnosti, čistosti in dobnosti, ki ga zdaj postavi njegova misel pred samo sebe. Zgodi se nekje v sredini teksta, ko je Nemezianova velika ljubezen Psiha že mrtva in ko sam dolge mesece odlaša, preden gre iskat njenih stvari, pisem in pletenja, edinega, kar je za tem njunim velikim čustvom ostalo. Takrat se v rimskih tabernah do nezvesti napije. Psiha se je namreč ubila, ker jo je gospodar onečastil, z Nemezianom pa sta si bila obljubila zvestobo; Nemezian se je nato zapletel z Mameo, vdovo po svojem senatorju in največjem dobitniku, ostal je živ, ampak nečist. Znašel se je na robu. Moral se je spet očistiti. Zato se je odločil, da gre v vojsko, šel je v bitko, ki jo je bojeval Imperij proti Partom na vzhodu, pustil vse privilegije, ki mu jih je zapustil pokojni tribun, svobodnjaštvo, znanje vilo Tragedijo, prijatelja Laterana, sestro in se, da bi se očistil, tako rekoč spustil nazaj na ničelno točko, tja, kjer je bil pred prihodom v Rim. S tem je samo vzpostavil nov zakon, novo neogibnost, saj si je z odločitvijo, da postane navaden legionar in vojak, dokončno odvzel možnost odločati in ravnati po lastni volji.

Iz zgornjih navedb nekaterih najznačilnejših lastnosti Nemezianovega vedenja in ravnanja je dovolj jasno razvidno, da je pred nami tako rekoč tipičen model »anti-subjekta«. Temeljni, konstitutivni razsežnosti subjektivitete — volja in akcija — sta v Nemezianovem prebivanju popolnoma odsotna. To je docela trpna in voljna usoda, ki se natančno prilaga voljam in akcijam »sveta«, sprejema jih takšne, kakršne so, v njej ni — razen omenjene odločitve za pokoro, ki pa tudi zadeva le njo samo in ne sveta — niti sledu lastne iniciative. To je popolnoma nesvobodna, s svetom do kraja, absolutno določena in od njega odvisna eksistenca. Vprašati se je potrebno, ali ni ta njena lastnost prav tako v absolutnem protislovju s tistim, kar smo zgoraj zapisali o značaju biografije in o subjektivnem kreativnem določanju, prirejanju in seveda tudi nasiljevanju sveta, saj Nemezianova usoda kaže na prav nasprotna dejstva ter je pravzaprav ona sama docela določena, prirejena in nasiljena po svetu? Ali se Nemezianova usoda ne kaže kot ploskev, na katero svet odtiskuje svoje sledove, sama pa ostaja brez slehernega samosvojega in dejavnega oditsa v drugih ter je njena sled razvidna le do tiste mere, kolikor so jo drugi pripravljeni sprejeti vase oziroma se ji »dati«?

Vendar je dejstvo, da smo vse doslej puščali ob strani pravega avtorja biografije, tržaškega profesorja in pisatelja Alojza Rebule, in da smo govorili o Nemezianu kot o realni osebi-subjektu realnega sveta-teksta. Prav tako je res, da bo mogoče odgovoriti na navedeni vprašanji le, če zdaj premislimo položaj pravega avtorja romana *V Sibilinem vetru* in njegova razmerja do sveta, kakor se nam dajejo v tekstu. Ta razmerja potekajo v dveh prevladujočih smereh: prva smer nas vodi k vprašanju o zgodovinskiosti v tekstu pred-stavljenega sveta, druga k problemom njegove posebne določenosti, to je k vprašanju njegove prestavljenosti v umetniško igro, kot temu pravi Dimitrij Rupel. Po vsem videzu se bo mogel v teh dveh smereh pokazati tudi značaj Rebulove literarizacije sveta, to je posebne usmerjenosti njegove volje, razkrite v tekstu, in redukcionizma. To je bil obenem tudi namen našega spisa, ki pa bo mogel biti na tem mestu le približno uresničen, saj bi roman *V Sibilinem vetru* na vsak način terjal natančnejše in obsežnejše analize.

Iz tega, kar smo zgoraj napisali o biografiji in njeni neogibni podvrženosti namenu, sledi, da mora biti zgodovinskost Rebulovega teksta le instrument, s katerim pisatelj na eni strani prikriva, na drugi strani pa hkrati omogoča eksplikacijo svojega izvornega namena, kateremu je prirejen in določen pred-tekstualni svet. Ta nenavadni in samo na prvi pogled paradoksalni preplet prikrivanja in omogočanja kaže, da je pričujoče pisanje eksistentno le na način posredne produkcije pomena. Pomen teksta je potemtakem prikrit pod prav neizčrpanimi plazovi erudicije, ki ponekod prehaja v utrudljivo prenasitenost in esteticizem, obenem pa je vendarle mogoče šele »s pomočjo« tega ogromnega metaforičnega aparata. Dejstvo namreč je, da že metaforična multiplikacija v osnovnem tlorisu besedila (pisatelj piše Nemeziana, ta piše o svojem pisanju, popotovanju od Petovije do Jadranskega morja in še svojo avtobiografijo, pisatelj se šele z njenim namenom vrača nazaj k sebi) kaže na neko notranjo problematičnost temeljnega namena teksta, v katerem ni težko prebrati intenzivnega krščanskega fundameta, in da je ta vprašljivost v besedilu tudi tematizirana. Razumljivo je, zakaj je izbran čas rimljanskega razkroja in zakaj se kot edina vitalna družbeno politična sila pojavlja krščanstvo kot preganjanje in ekskluzivistično gibanje. Prav tako ni nič nenavadnega, če Alojz Rebula svojega glavnega junaka malone edinega ne krsti in če to večkrat utemeljuje z njegovo voljno, ne-ekskluzivistično prepuščenostjo

(Nadaljevanje na 24. strani)

Struktura in zgodovina v poeziji

(RAZMIŠLJANJE O STRUKTURALNI
METODI T. KERMAUNERJA)

Eksistenčni odnos subjekta in objekta, ki je osnova vsakega teoretičnega pristopa k poeziji, vsake literarne zgodovine ali teorije nasproti poeziji, je treba definirati tudi na začetku tega razmišljanja. Subjekt je človek, literarni zgodovinar, esejist, objekt pa njegova raziskava (pesem). Kermauner odpre na začetku svoje razprave STRUKTURA IN ZGODOVINA (Znamenja, založba Obzorja, 1969) dva možna pristopa k raziskavi literature: ideološkega in znanstvenega. Ideološki pristop je osnova tako tradicionalne kot tudi napredne (moderne) marksistične metode, znanstveni pristop pa se razkriva Kermaunerju v strukturalni metodi. S tem v zvezi postavlja Kermauner na začetku razprave STRUKTURA IN ZGODOVINA vrsto vprašanj in jih tudi aplicira teoretično na poezijo najnovejše in polpretekle dobe ter na zgodovino, v kateri se je dogajala (in se dogaja) poezija. Kermaunerjev strukturalizem izhaja iz teoretične osnove, ki dopušča možnost eksistence makrostruktur in mikrostruktur in prehod iz ene makrostrukture v drugo, ki se dogaja na nivoju mikrostruktur. Tako mikrostrukture kot makrostrukture so sestavljene iz eksistencialij (eksistencialnih struktur), ki se v mejnih mikrostrukturah dveh makrostruktur

(Nadaljevanje s 23. strani)

svetu in s tisto njegovo lastnostjo, ki mu omogoča popolno in v istem tudi že srečno pristajanje na vse, kar je, seveda s tistimi korektivni, ki smo jih zgoraj že omenili, ko smo pisali o Nemežianovi edini večji samosvoji in samostojni odločitvi. V vsem tem pa vendarle ni mogoče videti drugega ko krščanskega ethosa. (Ko Nemežiana vprašajo, če je njegova biografija naperjena proti Svetemu Duhu, odgovarja: »Proti nikomur noče biti.«) Tako se v besedilu izredno razvidno uveljavlja tisto Nemežianovo stališče, ki ga ta izreče v pogovoru s sošolcem Internuncijem: »Gledati čimbolj v dno, a tako, ko da nimaš z ničemer nič.« Stične točke med Nemežianom in Rebulo so očitne, le da se roman V Sibilinem vetru odmika od zadnjega dela formulacije: njegov namen, usmerjenost v njem razkrite volje pelje do pomiritve, ki je umik in abdikacija, skladje človeka in sveta, happy end, to pa je eno samo iskanje zveze z vsem, kar je.

V tem hotenju, kjer volja doseže svojo realizacijo tako, da se sama v sebi prikriva, je temeljni namen romana, iz tega, da se Nemežian ne pusti krstiti, ker bi to v tem trenutku pomenilo še ekskluzivizem in nasilje, sledi, da pa se je vendarle treba krstiti, ko to ne vodi več v nasilje, ampak k izmiritvi, sreči in milosti, kakršne je bil deležen Nemežian prav zato, ker ni imel »z ničemer nič«. V tem, da je tekst v skrajni konsksekvenci povzet v to solucijo, da je volja zoper smrt mogoče pripeljati le v voluntarizem, v novo povrnitev istega, in da je bil za to perpetualizacijo potreben ves ogromni historični in estetični aparat, je znamenje posebnega redukcionalizma: ideologija, ki se omogoča s tem, da se prikriva, in ki ji je prav zato še posebej vse odprto in na voljo. Vse je samo material, s katerim je mogoče ravnati povsem poljubno in samo-voljno.

Andrej Inkret

prepletajo in povzročajo na videz nepovezane prehode iz ene makrostrukture v drugo. Poleg tega pa strukturalna metoda tudi izključuje pesniške strukture iz obstoječih literarno-zgodovinskih kontekstov, jih torej obravnava »kot zaprte, statične, skoraj okorno negibne sheme, ki imajo lastno notranjo zakonitost, njene posamezne eksistencialije dobijo pomen od nje kot od celote, od nje kot sheme«.

Medtem, ko sta prva dela razprave STRUKTURA IN ZGODOVINA posvečena temu problemu zgolj s teoretičnega vidika, so pa ostali trije deli konkretna aplikacija avtorjevih tez na strukture slovenske poezije. Avtor po vrsti analizira nastanek Zajčeve situacije kot tipične vmesne situacije, primerne za eksplikacijo, ki stoji med dvema makrostrukturama, prehod od humanistično-intimistične strukture preko vrste situacij (Zajc, Strniša, Šalamun) k reistični strukturi (I. G. Plamen) in spreminjanje eksistencialij zaradi različnih struktur. V zadnjih dveh delih pa skuša pokazati kako eksistira neka konkretna eksistencialija (za primer je vzel eksistencialijo NATURA) v različnih strukturah. Za primer spremlja eksistencialijo NATURA v posameznih mikrostrukturah (konkretno pesmih) pri Gradniku, Zajcu, Krakarju, Minattiju, Župančiču, Krambergerju in Kuntnerju.

Kermaunerjeva razprava odpira s pomočjo bistveno nove metode nove možnosti raziskave slovenske poezije. Strukturalna metoda odpira nove možnosti predvsem zato, ker ne obravnava pesnikov, pesniških generacij ali njihovih pesmi v kronološkem trajanju, temveč jih tretira kot samostojne in neodvisne celote, ki se reproducirajo iz sebe in za sebe. Avtor poudarja, da želi v svojem delu (ne samo v razpravi STRUKTURA IN ZGODOVINA) dokazati, da je mogoče priti z analizo neke pesmi do njenih eksistencialij ter da so te eksistencialije racionalni analogoni tistega momenta v literarnem delu, ki mu pravimo specifična umetniška vrednost literarnega dela. Toda, ali ni teza o možnosti prevedbe literarnega dela na njegov »racionalni analogon«, ki je osnova za vrednotenje, za znanstveno vrednotenje literarnega dela, misel, ki močno spominja na ideološki pristop k literaturi. Podobne pomisleke vzbuja tudi tekst v zaključnem delu, kjer pravi Kermauner, »da nam zadošča, da smo na nekaterih naključno izbranih primerih razložili začetno tezo«. Vsekakor ni znanstveno, še posebej pa ne v skladu s strukturalno metodo, če primere za potrditev svojih (hipo) tez naključno izbiramo, jih tako rekoč prirejamo lastnim zahtevam. Zaradi močno skrčenega obsega razprave (samo 63 strani malega formata) ostajajo mnoge avtorjeve trditve neargumentirane ali pa je njihova argumentacija samo površna. Tudi za terminologijo lahko trdimo, da ni organizirana v skladu s strukturalistično metodo razprave. Za označitev reistične strukture avtor uporablja še tri izraze; na strani 12. uporablja izraz faza (štiri slovenske pesniške faze), na strani 17. uporablja za reistično strukturo termin struktura ali intencija, poleg tega pa uporablja še izraz reistična smer. Vsaj dveh izrazov (faza in smer) strukturalna terminologija v takšni zvezi ne pozna. Zaradi nepopolne organiziranosti pa je prišlo tudi do nelogičnosti v zvezi z odnosom pesnik-struktura. Skušajmo tudi to dokazati s konkretnim primerom. Na strani 14. pravi avtor da »je človek gradivo za samoreprodukcijo struktur« (kar je popolnoma v skladu s strukturalističnim pojmovanjem), na strani 24. pa pravi da »živi, konkretni ljudje diktirajo svoje situacije, vendar v okviru že eksistentnih struktur«, ko pa govori na več mestih o poeziji Daneta Zajca, uporablja svojo tradicionalno opredelitev: »Zajc je samorazdejanje, samozanikanje, samouničenje in samospodbijanje humanističnega odnosa do sveta«. Torej je prišlo v kontekstu razprave STRUKTURA IN ZGODOVINA zaradi nepopolne organizacije terminov do temeljne spremembe od trditve, da je struktura v odnosu do človeka totalno aktivna in kreativna, do povsem nasprotno o totalni aktivnosti in kreativnosti v to strukturo vključenega človeka (pesnika).

Zdi se, da je strukturalna metoda, ki jo uporablja Kermauner v svoji razpravi, v začetni in nepreverjeni fazi. Bralec ima vseskozi občutek, da prihaja do mešanja treh metod: strukturalistične, kot osnovne, tradicionalno dialektično marksistične in tradicionalne Kermaunerjeve, ki bi jo lahko definirali kot neke vrste funkcionalizem. Pri tem pa je strukturalna metoda še toliko neizdelana in na hitro prenesena iz francoske poezije v slovensko (iz francoske v slovensko literarno zgodovino), iz ene skušnje in skušnosti v drugo, da prav zaradi tega trpi metoda sama in se kaže bralec kot nepopolna, ne dovolj utemeljena in nepreverjena. V primerjavi z novjšimi Kermaunerjevimi deli pa postane ta nezadostnost še bolj očitna (prim. T. Kermauner, Dialektična anatomija, Problemi 69–70).

To vprašanje pa nas v svoji kompleksnosti vodi še do drugega razmišljanja in nas vodi na še bolj vprašljivo področje literarne esejistike in zgodovine, kot je osnovna dilema med ideološkim in znanstvenim pristopom k literarnemu delu. Gre za vprašanje, ki se kar samo ponuja, da ga premislimo, ko preberemo neke na sredini razprave STRUKTURA IN ZGODOVINA naslednje vrstice: »Morda smo dali več poudarka reistični smeri, to pa zgolj zaradi tega, ker smo jo zazdaj več proučevali (razlog je v tem, ker je za slovenske razmere nenavadna — op. T. Kermauner) in ker se je pesniško dosedaj nekoliko manj uveljavila.« Znanstvenik se nam torej kaže kot neznanstvenik, saj mu je kriterij za poudarjanje te ali one strukture kvantiteta lastnega proučevanja. Še več, Kermauner trdi, da je reistična struktura za slovenske razmere nenavadna, to pa v razpravi, ki je posvečena osnovnemu namenu — prikazati in dokazati prehajanje iz ene makrostrukture v drugo, prehajanje, ki je samo v sebi utemeljeno in neizogibno. In v tretji trditvi začetno nehotne tradicionalne miselnosti, po kateri se razglša literarna zgodovina zaradi svojega vrednotenja tudi za propagatorja te ali one smeri, tega ali onega pesnika. To pa je v bistvu zamenjava znanstvenega nivoja z ideološkim, znanstvene prakse s prakso propagiranja in iracionalnega, subjektivnega vrednotenja. To pa nas preseneča še toliko bolj, ker v istem odstavku Kermauner zatrjuje, da ne more izreči končne sodbe o tem, v katero smer se bo poezija razvijala in navaža poleg možnega prehoda in totalni režim tudi prehod v strukturo restavriranega humanizma.

Kermaunerjeva razprava ostaja torej kljub svojemu večkratnemu poudarjanju pripadnosti izključno znanstvenemu strukturalnemu nivoju neke na pol poti, saj so sledovi tradicionalnega pristopa k literaturi opazni na vsaki strani.

Denis Poniž

SNG: TOM STOPPARD

ROZENKRANC IN GILDENSTERN STA MRTVA

Mišljenje o Stoppardovi igri obvezuje in s tem določa in zaokroža dejstvo, da se drama, komedija ROZENKRANC AND GILDENSTERN ARE DEAD »vrši« znotraj Shakespearjeve tragedije HAMLET. Obe gledališki deli je moč videti v Drami, umetnini se soočata na istem odru, še več, *dramatis personae* iz HAMLETA, ki nastopajo tudi v Stoppardovi igri, »igrajo« delno celo isti igralci: Gertruda — Majda Potokarjeva, Polonij — Polde Bibič, Hamlet — Tone Slodnjak, Ofelija — Mojca Ribičeva. Situacija seveda ni naključna, pač pa pomeni, da nam je dana možnost hkratnega gledanja sveta v našem svetu, in s tem v zvezi tematizacija prav določene plasti obeh del.

Na začetku se zato kaže potreba po razjasnitvi tiste strukture Shakespearjevega teksta, sveta in resnice, v kateri se obe deli stikata in kažeta svojo idejno povezanost in različnost.

Soočenje je najprej prostorsko: Stoppardova komedija je igra znotraj HAMLETA, vse dramske osebe so iz HAMLETA, tudi tekst sam je razpolovljen: kadar gre za »odnose« med Rozenkrancem, Gildensternom in Igralcem, je Stoppardov, drugače pa Shakespearjev. Prav tako se Shakespearjeva fabula ne spreminja. Stoppardov tekst je tako samo »vnesen« v HAMLETA, na odru je torej »vnesen« prostorsko, je igra v igri. Igra v igri predstavlja temeljno dimenzijo dogajanja, je tako rekoč struktura Stoppardove drame, kar se bo seveda šele pokazalo. Takoj ko se srečamo s prostorsko Stoppardovo dramo kot pomembnim dejstvom za razumevanje, in s tem v zvezi s pojmom Igre, se nam pokaže še ena, tudi prostorska dimenzija tega pojma: odpira se znotraj komedije ROZENKRANC IN GILDENSTERN STA MRTVA, torej znotraj igre v igri na tak način, da ruši oba okvira igre, je nekakšen prodor navzven, rušenje »iluzije realnega« dogajanja na odru in tako pomeni razširitev igre na celoten svet: to se kaže v dveh važnejših trenutkih: v drugem dejanju:

(ROS skoči pokonci in zakriči v občinstvo)

ROS: Goril!

(GIL skoči pokonci)

GIL: Kje?

ROS: Je že v redu — prikazujem le zlorabo svojih govora. Kot dokaz, da obstaja. (Prezirljivo pogleda v občinstvo, se pravi v tisto smer, potem v druge smeri in spet nazaj predse.) Nobeden se ne gane. Naj kar zgornjo v svojih sedežih.

In na Koncu komedije, ko igralci SNG (kot po vsaki predstavi) pridejo na oder in se po vzkliku IGRALCA — Janez Albreht: »Občinstvo!« priklonijo pred avditorijem. Srečanje: Rozenkranc Gildenstern in Igralec v prvem dejanju je torej enako srečanju igralcev SNG z občinstvom, Rozenkranc in Gildenstern sta med nami. Igra se tedaj ohranja, oder izgublja lastnost edinega prizorišča igre prav s tem, da z doslednim vztrajanjem v odrski iluziji to iluzijo podira. (Konkretno: igra se ohranja tudi še po koncu predstave.)

V zvezi s prostorsko dimenzijo igre, ki se nam kaže, lahko zastavimo nekaj vprašanj: na kakšen način se okvira igre, ki sta porušena prav z igro še ohranjata in kaj omejujeta. In, ali je z rušenjem iluzije realnega (torej odrskega) dogajanja »prodor« igre navzven, razširitev na ostali, neodrski svet res veljaven in utemeljen?

Odgovore na ta vprašanja lahko poiščemo znotraj Stoppardove komedije. V prvem primeru gre seveda za odnose obeh svetov: spet Hamleta in spet Rozenkranca — Gildensterna, za njuno soočenje, predvsem pa za vprašanje, kakšen okvir predstavlja HAMLET Stoppardovi komediji, kakšen je odnos Rozenkranca in Gildensterna do Hamletovega sveta in kako se v ta svet vključujeta.

Shakespearjev svet, ki se razodeva v HAMLETU, je razpolovljen: Na eni strani je svet Danske, ki se

* Alojz Rebula, V Sibilinem vetru, Slovenska matica, Ljubljana 1968.

kaže kot volja do moči, to je svet reda, v katerega so posamezne usode samoumevno vključene (Hamletov oče). Spremembe, ki v tem svetu nastajajo (Polonijevo zavzetje prestola), reda samega ne spreminjajo; spremembe so znotraj reda določene z voljo do moči in kot take do neke mere naključne (Polonijev umor je v redu naključno dejanje, vendar samo z ozirom na red, kot akt znotraj reda pa je določen po intenziteti moči, je torej določen po moči). Red sam pa je nenaključen, red je stalen in večni. Kljub smrti Hamletovega očeta in končno smrti Polonija »danski prestol« ni zamajan, prestol in Danska ostaneta neomajna, Fortinbras »žalosten sprejema svojo srečo«, »njegov prid« mu velea zahtevati kraljestvo, red ostaja nespremenjen in neomajen. Hamlet je nosilec nasprotnega pola tega sveta: ta svet »je iz tira«, sam Hamlet je rojen, da ga uravna. Takšen svet reda Hamlet ne priznava, ta red je zločinski, omogoča zločin, ki ni samo-razumljiv v svetu volje do moči. Moč v svetu volje do moči je lahko zločinska moč. V imenu nekega drugega reda Hamlet obstoječi, veljavni red Danske zanika, svojo akcijo pa utemeljuje v transcendentu, deluje v imenu smisla, ki ni prisoten v tem svetu, saj se mu kot duh kaže v nadnaravni, do neke mere nadčutni resničnosti (duh je lahko vrag). Hamlet dvomi o »duhu« in tako dvomi tudi o smislu svoje akcije, o svojem »poslanstvu« uravnavanja sveta v pravi tir, dvomi torej o svojem redu, v imenu katerega deluje. V svoji akciji Hamlet pade, umre naključno, red Danske kot nekaj nenaključnega pa ostane.

Hamletova akcija je torej ostala znotraj reda kot premagana, akcija zoper red je ostala v redu. Življenje znotraj reda ostane zakonjeno po redu in je kot tako igra moči.

V Hamletovem uporu zoper obstoječi red padejo tudi žrtve, med njimi Rozenkranc in Gildensbern. Oba delujeta na strani reda kot nosilca nalog dvora in prestola. Njuna akcija je torej samo-razumljiva, kot je samo-razumljiva celotna volja do moči in urejen svet Danske. V okviru reda delujeta na tak način, da tega reda ne misli, pač pa a priori nanj pristajata in mu služita. Tudi njuna smrt je vključena v svet volje do moči, saj ju premaga močnejša, zvijačnejša moč.

Tu pa se vprašujemo, kakšen okvir predstavlja zdaj Shakespearjev svet svetu Stoppardove komedije. Ali svoja »junaka« Rozenkranca in Gildensberna postavljata z delovanjem znotraj HAMLETA tudi v delovanje znotraj volje do moči in reda? Kakšno je Rozenkrancevo in Gildensbernovo razumevanje Hamleta kot akcije v imenu transcendentnih vrednot zoper obstoječi red? V ta namen lahko poiščemo tiste misli o Hamletu, ki jih Stoppardova »junaka« izrekata. To je trenutek, ko si med seboj uprizorjata pogovor s Hamletom in z igro rešujeta vprašanje:

ROS: Torej, da na kratko povzamemo: Vaš oče, ki ga ljubite, umre, vi ste njegov dedič, vrnete se in vidite, da je njegov mlajši brat, se preden se je truplo ohladilo, smuknil na njegov prostor in v njegovo posteljo in se tako pregrešil zoper zakonitost in zoper naravne običaje. Zdaj pa natanko povejte, zakaj se zdaj tako čudno vedete?

Iz navedenega sklepamo dvojce: Rozenkranc in Gildensbern natanko vesta za »pogreho in nezakonitost«, vendar se jima to ne zdi prav nič čudno. V svetu volje do moči zločin ni nedovoljeno dejanje, je le oblika akta volje do moči, zločin v svetu volje do moči in reda ne obstaja, je samo oblika delovanja moči. Zato je Hamletovo vedenje nerazumljivo. Tudi komunikacija s Hamletom je postala nemogoča in nezmožna zaradi njegovega nerazumljivega vedenja in upora zoper red:

ROS: Polovica tistega, kar je rekel, je pomenila nekaj drugega, druga polovica pa sploh ničesar.

Hamlet, ki svojo akcijo utemeljuje v transcendentu, ostaja tako popolnoma nerazumljen in svetu Rozenkranc in Gildensbern tuj. Rozenkranc in Gildensbern voljo do moči in red tedaj v celoti sprejemata kot nevprašljivo nujnost, sta le del reda in sama kot ne-moči objekt akcije:

GIL: Kolesje se je sprožilo in zdaj teče in midva sva ... obsojena, da tečeva z njim. Vsak obrat je posledica prejšnjega obrata — in v tem je red. Če začneva delati na svojo roko, bo kmalu vse narobe: vsaj upajva, da bo. Kajti če bi po naključju, čisto po naključju odkrila ali samo zasumila, da je vse to, kar samohotno storiva, le del njihovega reda, potem bi vedela, da sva izgubljena.

Celo tisto, kar je tako rekoč svobodno delovanje in odločanje znotraj reda, celo »samohotno delovanje« je lahko zakonjeno do najmanjše podrobnosti. Stoppardov svet se torej še vedno dogaja v svetu HAMLETA, svet Danske, kot svet reda je še vedno prisoten na usoden in nevprašljiv način. Rozenkranc in Gildensbern se redu pokoravata in zato odideta v smrt, ki jima jo svet reda in volje do moči dikтира. Zato se Hamlet kaže kot nekaj docela nesprejemljivega, še več, Stoppardov Hamlet je tako postavljen v samo »kolesje« reda. Stoppardov svet ne pozna več Hamletov.

Vprašujemo se, kaj spreminja Stoppard znotraj HAMLETA, saj je očitno, da je volja do moči postala zunanji okvir. Volja do moči ni več celotna notranja vsebina reda, ampak je »kolesje«, v katerega sta Rozenkranc in Gildensbern vključena.

Znotraj »kolesja« reda je mogoča igra. Igra je tisto, kar združuje oboje svetov, Hamletovega in svet Rozenkranca in Gildensberna. Igra kot prostorska dimenzija, torej znotraj »kolesja« HAMLETA, in samo notranje dogajanje, vsebina. Igra je tedaj okvir, znotraj katerega se sama realizira: okvir je igra moči, ki je natančno določena in zakonjena po moči, notranja vsebina pa je »svobodna« igra, zavezana v sami sebi, ki pa je zopet omogočena samo po volji do moči, znotraj »kolesja« moči. Stoppardov svet je svet objekta volje do moči. Razširitev igre na celoten svet je v Stoppardovi komediji nakazan in tako tudi v Drami SNG dosledno izveden. Vprašanja, ki se s tem sprožijo, pa ne sodijo več v kompetenco tega sestavka, ki se skuša vključevati v dnevno gledališko »kritiko« in zato priložnostno mišljenje.

A. Zorn

SEDMINA

Prvo morda presenetljivo vprašanje v zapisu, ki obeta razpravljanje o najnovejšem slovenskem filmu, je splošne narave in se glasi: do kod sega slovenski patriotizem? Kje je meja, pri kateri se bomo v naši patriotični navdušenosti in zaletu končno ustavili in prenehali z našo sentimentalno prizanesljivostjo, ki ni le hipokritična, ampak nosi v sebi vse karakteristike zavestnega novejšega skrivanja glave v pesek pred resničnim stanjem, kar našim patriotom omogoča mirno koeksistenco, temelječo na nenapisanem načelu tolerance; če se že ne hvalimo, se vsaj ne grajamo, saj smo končno vendarle Slovenci in vsa naša prizadevanja so slej ko prej vendarle prizadevanja za narodov blagor. Največkrat pa se ne ustavimo tukaj, marveč gremo v svojem patriotičnem zanosu še dlje, ko skušamo tisto, kar je slabo in nevredno, prikazati kot vredno in dobro ter začnemo počasi tudi verjeti, da je res tako. Zaščitni znak Made in Slovenia se izkaže kot zagotovilo posebnega odnosa do stvari, odnosa, ki izvira iz posebej za domačo rabo fabriciranih kriterijev, ki jih navdihuje naš patriotizem. (Spomnimo s samo stiske in naporov nekaterih naših eminentnih filmskih kritikov, ki so potili krvav znoj skozi nekaj števil revije Ekran, da bi prepričali sebe in nas, da Hladnikov Sončni krik le ni tako grozno slab film, na koncu pa so nekateri prišli celo do »revolucionarnega« odkritja, da je film v nekem pogledu naravnost revolucionaren, da je tipična provokacija malomeščanskega okusa in njegovih tabujev, najbolj nesrameljivi pa so ga celo proglasili za začetnika nove ere v jugoslovanskem, srbskega pesimizma in bede naveličanem filmu).

Če je bila na področju ideologije, ekonomije in politike apologija že od Marxa dalje poglavitna in Had kot skrajno reakcionarna in vulgarna in se ji je na tem področju, vsaj v odnosu do preživelega in neslavnega časa političnega aktivizma zgodilo tudi na Slovenskem, pa je kot Feniks vzcvetela v naši filmski pa tudi literarni kritiki, marsikje pa tudi v filmu in literaturi sami. Vse kaže, da se ji ob današnjem stanju še dolgo ni bati za njeno varno zavetje. Slovenci očitno še nismo preboleli omejenega patriotizma in nacionalizma, ki proklamiran kot najvišja narodova vrednota ne le onemogoča naše dejansko emancipacijo in konstituiranje v moderen narod, marveč omogoča mnogim uspešno špekuliranje in manipuliranje s takšnim stanjem, kar je dobro vidno tudi v stanju slovenskega filma in kulture sploh.

Naša filmska kritika ima razen redkih izjem pri obravnavanju filmov različnih nacionalnih izvorov dokaj neenake kriterije.

1. Kadar gre za domače slovenske filme, je naša kritika presenetljivo strpna, potrpežljiva in celo dobrohotno nagnjena k navdušenju. Omenil sem že primer ob Sončnem kriku. Podobno je bilo tudi pri prvih dveh Klopčičevih filmih in tako je tudi pri zadnjem, o čemer bo še govora. Podobno je bilo tudi pred tem. Metoda ocenjevanja filma je bila približno takšna: film je v glavnem kar dober, ima sicer določene slabosti, ki pa jih prihodnjčij gotovo ne bo več; če pa je bil film skrajno slab, so ga proglasili za malce ponesrečen »poizkus«, ki pa ima nedvomno tudi svoje dobre strani. Na napakah se učimo! Toda ali ni naša učna doba malce predolga in predvsem predraga? Od kod torej izvira ta naivnost in skrajna nekritičnost? Iz spoznanja, da Slovenci filma, ki bi nekaj pomenil v mednarodnem (in ni daleč od resnice) sodba, da tudi v jugoslovanskem) merilu, praktično nimamo. Mnogo obetajoči čas Hladnikovega Plesa v dežju je minil, ne da bi našli nacionalni kinematografiji pustil sadove, ki jih je obetal. Zal. Pustil jih je jugoslovanski. In tako pridemo do navidez poenostavljene, dejansko pa radikalne ugotovitve, da na Slovenskem razen Hladnika in Klopčiča nimamo režiserjev, ki bi danes znali delati celovečerne filme (po sodbi kompetentnih, jih ne zna tudi Karpo Adimo- vič Godina, čeprav so v Beogradu drugačnega mnenja). Tako so kritiki v strahovitih podpovprečju diletantov in obrtnikov odkrili dva avtorja, ki saj na nivoju »manualnosti« dosegata povprečni svetovni nivo filmske umetnosti. Tukaj pa nastopa spet trenutek patriotičnosti (oziroma patriotično fabriciranih kriterijev) v tem, da je treba odsotnost vsake nadpovprečnosti in dosega nivoja nekega bazičnega filmskega znanja povzdigniti na nivoja nekega bazičnega filmskega znanja povzdigniti na nivo izjemnosti in perfektnosti, iz česar sledi tudi premik podpovprečnosti na nivo povprečnosti.

2. Odnos naše kritike do filmov tuje produkcije je milo rečeno konformističen. Strah pred avtoriteto slavnih imen in od blišča nešteti festivalskih priznanj zaslepljeni pogled našega kritika se omejuje predvsem na deskriptivnost in največkrat pod krinko kritičnosti in objektivnosti te bolj ali manj uspešno ponavljanje mnenj tuje kritike. Posebno značilen je kompleks naših kritikov (pa tudi nekaterih ustvarjalcev) do že dolgo lažne filmske veličine Francije na eni strani, na drugi strani pa poročanje naših poročevalcev z lanskega canneskega festivala, ki se je končal predčasno, ker so se napredni francoski filmski delavci solidarizirali z revolucionarnim vrenjem študentov in delavcev ter onemogočili regularen potek festivala. Situacija, ki je bila popolnoma različna od običajnih utirjenih festivalskih manifestacij, je razgalila neki določeni in karakterističen način mišljenja, ki ga lahko imenujemo samo zdravorazumarskega; enodimenzionalni način mišljenja, ki je na-

sploh prevečkrat razviden iz pisanih izdelkov naših kritikov tisti trenutek, ko kak filmski avtor preraste okvire, znotraj katerih se giblje in ki jih vzpostavlja intelektualni domet te misli. (Poročanje se je večidel nanašalo na kronološko opisovanje sporov in dogodkov okoli njih, ves čas pa je izražalo nelagodnost in nezadovoljstvo, ker festival ni potekal normalno in regularno, poročanje, ki ljubi predvsem »red in mir«.)

3. Sociološki in zdravorazumarski način mišljenja naše kritike pa je najbolj viden v odnosu do jugoslovanskega in še posebej novejšega srbskega filma. Glavna karakteristika tega odnosa je predvsem nerazumevanje njegovih največjih dosežkov in zaradi tega če že ne direktno pa vsaj indirektno odklanjanje tega filma. V številki 55 — 56 revije Ekran na primer Branko Šömen na kratko in poudarjeno opravi s filmom Živojina Pavlovića Ko bom mrtev in bel tako, da mu enostavno nalepi etiketo »takoimenovanega socialnega realizma«. Primer je več kot karakterističen in ker sem o tem filmu že pisal, avtorju te globokoumne misli le kratko vprašanje. Nam je morda v pomanjkanju neorealizma, nadrealizma in sploh velikih simbolnih razsežnosti sveta v srbskem in jugoslovanskem filmu, vse to hotel dati on sam s svojim kratkim filmom Njiva, ki smo ga videli na beograjskem festivalu kratkometražnega filma in ki je polprazno dvorano s svojo naivnostjo zabaval in spravljaj v smeh? (Mi, Slovenci, smo se smejali bolj kisló, ker smo pač patrioti!) In tako je tudi jasno, zakaj se Slovenci nismo pridružili gonji nekaterih uglednih srbskih in hrvaških časopisov proti takoimenovanemu jugoslovanskemu »črnemu filmu«. Tega filma že od vsega začetka nismo sprejeli, nalezili smo mu etikete, kot so socialni realizem itd., ga zreducirali zgolj na dokument o neki specifični srbski človeški in socialni favni in flori, ga kdaj pa kdaj zaradi uspehov v tujini tudi kislih obrazov pohvalili, dosledno, objektivno in poglobljeno o njem pa skoraj nismo razmišljali.

Če sem komu s tem pisanjem napravil krivico, naj mi oprostí, toda to ni zapis o posameznikih, marveč o nekem stanju v trenutku, ko stojimo pred tretjim filmom Matjaža Klopčiča, v trenutku, ko se je treba kritično vprašati po stanju v naši nacionalni kinematografiji in filmski kritiki; menim, da prav Sedmina provocira takšno vpraševanje. Moje pisanje torej ni apriorno izrekanje nekih dokončnih vrednostnih sodb, temveč je samo prispevek k razmišljanju, da katerega mora slej ko prej nujno priti.

Odnos filma Sedmina do literarne podloge, na osnovi katere je nastal, nas tukaj ne zanima. Roman Bena Zupaničja je dejansko služil Matjažu Klopčiču le kot okvirna podlaga za scenarij, iz katerega je nastal popolnoma samostojen avtorski film, avtonomna umetniška stvaritev, za katero velja edinole njej imenitna kritika.

Po formalni plati film dosega soliden nivo povprečja, ki danes vlada v resni filmski produkciji v svetu. Toda tudi s te filmove najmočnejše plati bi se mu dalo marsikaj očitati. Se vedno vztrajam pri trditvi, da je solidno obvladanje moderne filmske tehnike predpogoj vsakega ustvarjanja na področju filma in tisti, ki se navdušuje nad Klopčičevimi prijemi, kot so ponavljanje posameznih prizorov, mešanje barvne in črnbelo tehnike, se navdušuje nad tem, da je vse to, kar je, več ali manj znano in preizkušeno napravil Slovenec. Obvladanje filmske tehnike je najprej dolžnost vsakega sodobnega in sposobnega filmskega ustvarjalca in šele na stopnji originalnosti in izjemnosti odlika, za to zadnje pa v Klopčičevem filmu v nobenem primeru ne gre. Mizanscena v filmu na trenutke spominja na gledališko predstavo kakšnega amaterskega podeželskega gledališča, kajti avtor kot prefinjen estét ljubi red in zato razpostavi igralce kot figure na šahovnici v čistih linijah in ravnih diagonalnih črtah. Seveda to ne pomeni, da film nima tudi mnogih izredno močnih in učinkovitih prizorov, kjer se združuje, ob pomoči na trenutke odlični kameri Rudija Vavpetiča, avtorjev izredni estetski občutek s kruto in silovito dinamiko filmske akcije v prepričljivo in dovršeno celoto. Zal je bilo takšnih prizorov bolj malo, kajti pri Klopčiču se nenehno vsiljuje občutek, da ne zaupa dovolj vase (ali pa v gledalca), kajti nenehno se trudi vse še dodatno pojasnjevati z dialogi, ki nimalokrat pokvarijo še tako močan vtis, ki ga je naredil na gledalca posamezen prizor. Nasploš so napihnjeni in baročno preobremenjeni dialogi stara Klopčičeva napaka, ko tisto, kar bi moral povedati s filmskim jezikom, polaga na usta igralcem. Dramaturško je film grajen precej ohlapno. Ritem je neenakomeren, film dostikrat zaradi prevelike dolžine posameznih prizorov celo dolgočasi, predvsem na račun avtorjevega pretiranega estetiziranja, kateremu dostikrat žrtvuje premočrtno in proporcionalno linijo dramske zasnovne filma. Tako razrahljan in z gostobesednostjo prenasiten film kmalu potisne v pozabo tudi resnično mojstrske in impresivne prizore, kot so na primer Popajeva smrt, obračun s Carlom in junakova združitev z dekletom.

Kar se tiče vsebine, se vsiljuje vrsta vprašanj. Ali Sedmina kot film »brez sleherne politične socialne in ali nacionalne ideološkosti« dejansko ne implicira prav s tem odrekanjem ideologiji ideološko pozicijo?

Ali je vsaka ideološka pozicija že vnaprej okvalificirana kot nehumana, pernoificirana brezčutnost, podrejena mehaničnemu selekcioniranju pravega in nepravega (Tiger)?

Ali more biti nek usoden zgodovinski trenutek zreduciran zgolj na tisti zunanji katalizator, ki požene skupino mladih ljudi v reševanje njihovih privatnih eksistencialnih problemov?

Ali je odločitev za nasilje in smrt, za neko narodnoosvobodilno oziroma revolucionarno akcijo res lahko le plod naključja in otroške igre?

Ali pa morda le materialne, moralne in erotične frustriranosti ožje okolice oziroma družine?

Ali se epska dilema ljubezni in smrti v vsej svoji resnosti in tragiki zastavlja edinole na nivoju malomeščanskega sentimentalizma?

V čem je torej sporočilnost Klopčičeve stvaritve? Ali ni morda dejansko ves film (kot je bil pred tem tudi Na papirnatih avionih) le klanjanje malomeščanskemu okusu slovenskega gledalca?

Na zastavljena vprašanja nimam namena odgovorjati, marsikateri odgovor je skrit že v njih, marsikateri pa v filmu.

Sašo Srot

KAKO SI MALI MORITZ MARSIKAJ PREDSTAVLJA

etnografski zbirki je zilijsko stehvanje predstavljeno kot lep koroški običaj — o Slovencih niti besede. Komu je do tega, da še zgodovinska resnica ne sme biti resnica?

Marsikatere mejne župnije se pač lahko primerjajo jetičnemu bolniku: še je živahen duh, a organizem je razjeden, tako da je samo od spretnega zdravnika odvisno, ako se mu življenje umetno podaljša, a katastrofa je neizogibna. Pečat smrti nosi na čelu. Taki zdravniki so na skrajni jezikovni meji edino le duhovniki, ker je vsa ostala atmosfera prenasajena z germanskimi bacili. (...) Le podrobno delo iz župnišč in nejavnih društev bi moglo pogreznje zadrževati in polagoma tudi tuintam še kaj zboljšati, toda čuječnost nemških agitatorjev in sovinstov je povsod velika.

(Slovensko-nemška meja na Koroškem, nabral Ante Beg, 1908)

Zunaj dežuje, prezebamo v mračni cerkvi, pod noge nam piha in poslušamo sivolasega Ezopa s trdim belim ovratnikom. Sprva ni bil Ezop, ko pa je rekel: »Čez petdeset let nas ne bo, če se meje ne bodo spremenile!« in videl naše izbuljene oči in prisiljen smeh, je pričel govoriti o severnih vetrovih in podobnem, pa se ga je vseeno dobro razumelo. O ovajanju, o strahu, o slovenskem in nemškem prvem obhajilu, o slovenskem očenašu med nemško veroučno uro, o uradnikih in notarjih — nosilcih germanizacije in o poštenih slovenskih živinozdravnikih je tekla beseda. Vse vedo, svoj položaj poznajo do zadnjega kramarja, ki sam s seboj mrmra po naše, le enega ne vedo. Kako se reševati? Kaj storiti, da ne bosta od njih ostali le molitev in pesem, kako igrati z dobro utečenim strojem ponemčevanja, da se ustavi zanesljivi in enakomerni odtok ljudi, kaj storiti z mladino, da ne bodo največji slovenski zavedneži samo ljudje, stari nad štirideset let. Če je komu do teh ljudi, če bi kdaj rad, da jih pokliče in se mu oglasijo, potem moramo pričeti trošiti denar na drugačen način in za drugačne ljudi. Vendar pa ozdravljenje, ki si ga tako želijo, ne more priti od zunaj, sprava med njimi ne more biti sklenjena brez njih, dokler sami ne spoznajo, da vsaj deset let niso zanimive barve, s katerimi so prebarvani, ampak da je zanimiva ena sama, ki jo moramo nositi vsi. V mislih imamo tisto slovensko, ki je bolj ali manj obledela — po naših zaslugah in zasluženju. Eno je dobro. Srečevali smo malo ljudi, ki bi govorili le o slovenskem nacionalizmu in nacionalnem ponosu, a hkrati ne pristajali na bolj ali manj prefinjeno igranje, ki je v svojem bistvu zdrava in koristna. Samo malo pozno so jo pričeli igrati in vsi nimajo istih not.

Novejši zgodovinarji, posebno dr. Puntšchart, dvomijo, da bi bili napisi na prestolu slovenski; prisodili bi jih radi Rimljanom, dasi ne morejo dobiti dokazov za razlaganje. (...) Pomisleki niso brez podlage. Prvotno so bile črke v glavnem napisu spojene: MASUTIVERI. Leta 1861. pa je nekdo čez noč napis prenovil ter zloge razdelil. S tem je onemogočil vsako nadaljnjo znanstveno raziskovanje. To je dalo povod Nemcem, da so začeli Slovence celo v šolskih knjigah obrekovati, češ, da so prvotni latinski (?) napis hudobno spremenili, da bi dobili slovensko besedilo (Egger: Deutsches Lehr- und Lesenbuch 1882). Glavni in najtehtnejši pomislek proti napisu pa je ta, ker se je glavni obred, ki je pri njem stavljen kmet — plemič znana vprašanja na vojvoda, ni vršil pri vojvodskem prestolu, temuč pri knežjem kamnu pod Krnskim gradom. Obred pri vojvodskem prestolu je bil le za plemstvo, zato se je v rani dobi že vršil skoraj gotovo le — nemško.

Jarnik je v svojem narodnem fanatizmu razlagal napise tako, da je stvari s tem več škodoval kakor koristil. Dočim navaja tankovestni Megiser napis le v eni besedi MASUTIVERI, jo je razložil Jarnik samovoljno v tri besede: »ma sveti veris ter tolmačil, da pomenijo v celovškem podnarečju rožanskega govora »ma sveto vero« ali kot vprašanje »ma sveto vero?»

(Ustoličenje koroških vojvod. (Kulturnozgodovinske črtilice s posebnim ozirom na pravni in gospodarski pomen za Slovence. Sestavil A. B.))

Kaže, da napisi predstavljajo eno od najboljših zamotanih vprašanj, ki spremljajo koroške Slovence. V Velikovecu na slovenski hranilnici in posojilnici je tabla s slovenskim napisom, ki je eden od najneobstojnejših na Koroškem. Od časa do časa ga prime in skočiti mora iz zidu, kamor je vzdani. To je storil že precejkrat. Edina pozornost, ki so mu jo doslej posvečali, je bila skrb mož iz hranilnice in posojilnice, ki so vedno vzdali novo tablo z istim napisom. Po Koroškem smo se potikali nenamerno in nevede kot predstraža slovenskega državnika obiska. Pa smo v Velikovecu pred že omenjeno luknjo v zidu srečali gospode z avstrijske TV, ki so tik pred obiskom, a dva meseca po zločinu in sramoti prišli v Velikovec. Nas so seveda imeli za uradno poslaagicijski grupo.

Prevečkrat smo se morali zavestno reševati v ironijo in cinizem, ko po dolgih urah besedovanja in prerekovanja nismo odkrili ne rešilnega obrazca ne prepricali sogovornika. Včasih pa mora človek, ker ima za to vso pravico, postati žalosten in jezen, ker ni (ponekod) biti Slovenec lepo in koristno.

Napisal M. S.

UVOD — Ob otvoritvi nove železnice skozi Karavanke je rodoljubno časopisje prerokovalo, da se začne na vseh koncih in krajih živahno zanimanje za naše brate na Koroškem, ker nas Karavanke ne ločijo več od njih, temveč nas celo spajajo po najkrajši poti. Toda razen par narodnih slavnosti v Rožni dolini, ki za njo sedaj še ni neposredne nevarnosti v narodnem oziru, se je dosedaj bore malo uresničilo tega prerokovanja. Koliko pa je slovenskih rodoljubov, ki bi bili obiskali Slovence na skrajnih jezikovnih mejah. Niti v Celovcu ne bo dosti takih požrtvovalnih mož. In vendar nam je treba vedeti, v kakšno zemljo se raztegajo korenine slovenske lipe na Koroškem, ako hočemo z uspehom vzgojevati in zdraviti drevo, sicer zaman ugibamo, zakaj se mu suši vrh. (Slovensko-nemška meja na Koroške, nabral Ante Beg, 1908)

Enainšestdeset let pozneje je nekaj slovenskih rodoljubov obiskalo Slovence na skrajnih jezikovnih mejah. (V mislih imamo nad vse poučno ekskurzijo študentov umetnostne zgodovine, zgodovine in slavistike, ki je v letošnjem maju divjala po Koroški onstran meje). Po vsej verjetnosti pa so se časi spremenili in na pot smo odšli do zob oboroženi z nezaupanjem in pripravljeni, da vsak trenutek namesto solza in sočutja trosimo okrog sebe ironijo, nezaupanje in dvom, kajti premnogokrat smo že nasedali besedam, ki dražijo čustva. Zabičevali smo si, da je ni stvari, ki bi nas razjezila in razveselila, ker žene pravi tok stvari in ljudi po zdravi in razumni poti. Polom, ki smo ga doživeli, ni bil med najmanjšimi. V urejenosti sistema, ki so ga sestavljali dvom, igra in športni odnos do nacionalnega vprašanja, so na najhujši nemogočih krajih vdrli čustvo in njegovi vezniki nacionalizem, strah in up, ljubezen in sovraštvo. Bili smo popolnoma nepripravljeni. Že leta smo se šli Slovence kot prijetno družabno igro, v kateri so eni samo Slovenci, drugi pa sploh niso več, oboji pa v svojih vlogah čisto slovensko nasilno uživajo. Zato naenkrat nismo mogli razumeti igre, ki smo jo opažali na Koroškem. Po nekaj dneh nervoznega iskanja pravil, po katerih se grede koroški Slovenci že omenjeno nacionalno igro, ko smo iskali na njihovih obrazih sledove športnega užitka, smo razočarani spoznali, da ti ljudje sploh ne uživajo. Pa čeprav so Slovenci.

Da bodo naše šole v resnici neusahljiv vir sreče in blagoslova za narod in državo, je predvsem drugim potrebno, ljubi moj šolnik, da postaneš: pravi narodni učitelj. Um in srce človeško se more navadno le v domači besedi izobraziti in polahatiti, v besedi materni, ki ima največ moči nad človeškim srcem. Domača beseda se bo srca naše mladine prijemala in šolski pouk bo šel spešno od rok, da bo veselje za učitelja in učenca. Naj bo torej za slovenske otročiče šolski nauk v šoli skoz in skoz slovenski, dokler niso popolnoma trdno v domačeni knjižni besedi. Dokler si tvoj učenec ni pridobil popolnega znanja svoje materinščine, ne muči ga s tujim jezikom.

(Anton Jančič — Prijazna besedica slovenskim učiteljem, 1861)

V čisto slovenski vasi, ki jo kazi le nekaj nemčurjev, se morajo starši pri vpisu otrok v prvi razred jasno in glasno odločevati za oddelke s slovenskim učnim jezikom, namesto da bi bila prva možnost slovenski pouk in bi se bilo treba odločiti za nemškega. Ni treba mnogo pameti ali pronicljivosti, da tudi ta umazanija postane jasna. In pomislimo na tiste starše (Slovence), ki zaradi miru (svojega in svojih otrok) prijavijo potomce za nemški pouk. Bolje je

tako. Drugače imaš lahko sitnosti, in služba je tudi dobra, ne gre je izgubljati. Tako razmišljanje je v zadnjih dvajsetih letih poklalo nekaj vasi na našem Koroškem (v Avstriji). Vsa rafinirana igra se prične že malo prej. Otroški vrtec so tiste s cvetjem okrašene potujočevalnice, kjer se v mehke slovenske glave vbija tevtonski duh. Če k tej mračni podobi izobraževanja in vzgajanja dodamo portrete slovenskih »učnikov«, ki na cesti in med seboj ne govore več slovensko (tudi taki so), potem se zdi, da je napravljeno res vse, da bi tam gori čez petdeset let ne bilo več naših ljudi.

Z žalostnim srcem mora vsak nepristranski domorodec spoznati, da nam naše (ljudske) šole še niso donesle tistega zlahtnega sadu, ki ga gre po vsej pravici od njih pričakovati. Izneverile so se svojemu narodu, postale so nenarodne, zato niso mogle pognati korenin med narodom... (Anton Jančič — Prijazna besedica slovenskim učiteljem, 1861).

Po rižu, svinjski pečenki, mešani solati, papirnati tortici — ob čisto užitem pivu sedimo v celovški ljudski kuhinji. Med nami sedijo dijaki Državne gimnazije za Slovence. Le kaki dve uri so ostali z nami, a pogovarjali smo se o vsem mogočem. Postali smo kar mirnejši, saj vendarle ni vse izgubljeno, na gimnaziji v Celovcu vzgajajo mlado slovensko inteligenco, ki se bo še dolgo upirala odkritemu ali prikritemu potujočevanju. Dobro. Drugo jutro, ko si podajamo vtise prejšnjega večera, nekdo pripoveduje, da mu je njegov sosed pri mizi — celovški dijak povedal, da mu je popolnoma jasno, da se nemška kultura oz. literatura sploh ne moreta primerjati. — Odreči se hočemo vsakemu podobnemu primerjanju, zanima nas le, kakšna je podoba slovenske kulture oz. literature iz slovenskega duha, ki jo oblikujejo na omenjeni šoli. Občutna je veliko premajhna povezanost (duhovna) med našimi na Koroškem in nami doma. Ves čas se nam je zdelo, kot da prodajamo nekaj tretjerazrednega, kot da hvalimo nekaj, kar je nabito z nečim nevarnim, ko smo jih spominjali, da je tisto, kar pripada slovenski kulturni sedanjosti, ravno tako njihovo kot tista preteklost, iz katere še vedno z obema rokama črpajo. Marsikomu ni jasno, da v knjižnici ne bo nobene nevarnosti ne veri ne državi, če bodo v nji najsodobnejše slovenske knjige, ker Rokovnjači niso najnovejši dosežek slovenske proze. Opaziti je bilo nezaupanje, za katerega nekateri vedo, od kod je prišla, nam pa se zdi leta 1969 nesodobno, nekoristno in nevarno. Slovenska kultura na Koroškem je nezamenljivi del splošne slovenske kulture in zato brez nje ne more obstajati. Vse, kar nastaja zunaj meje, mora biti in postati taka ali drugačna last nas vseh. Za literaturo meje še vedno niso odprte. To si danes lahko privoščimo.

Da so po celi Koroški prebivali nekdanji Slovenci, a to ne le mimogrede, o tem pričajo razen zgodovine in tradicije tudi mnogobrojna slovenska imena gor, rek, potokov, vasi, gradov itd. To priznavajo tudi razni nemški jezikoslovci in raziskovalci starin.

(Slovensko-nemška meja na Koroškem, nabral Ante Beg, 1908)

Ko prihajamo proti vojvodskemu prestolu, moramo počakati, da neki Slovenci prenehajo prepevati venček pogrebnih pesmi in da si lahko še sami ogledamo ta kamniti okus po oblasti. Na tabli, ki je priložena zgodovinskemu predmetu v poduk in opozorilo, je napisano vsemogoče, niti z eno samo besedo pa ne opozarja na kakršnokoli zvezo s Slovenci. Še knežji kamen krasí celovski muzej brez opozorila, da je igral nekoč vlogo v neki slovenski zgodovini, pač pa je mnogo preveč besed o Koroški in koroštvu. V

Ljubljanski televiziji je uspelo v spremni besedi zelo kratkega filmskega zapisa o popotovanju zgodovinarjev, umetnostnih zgodovinarjev in slavistov, ki smo jim jo dostavili, strahopetno zamolčati oz. izpustiti dejstva, ki so vsem jasna. Le na TV mislijo, da jih ni, če o njih ne govorijo. Da ne bo sramota večja, izpuščenih stavkov ne objavljamo niti ne navajamo, kaj vse je bilo tisti večer v TV dnevniku važnejše od kratke informacije o življenju Slovencev na Koroškem.

SGP STAVBENIK KOPER

Delavski svet splošnega gradbenega podjetja STAVBENIK Koper je na svojem rednem zasedanju dne 31. marca 1969 obravnaval odprto pismo direktorju SGP STAVBENIK Koper, ki je bilo objavljeno v študentskem časopisu TRIBUNA št. 11, z dne 19. marca 1969. Avtor pisma Milan Gregorič, bivši vodja gospodarsko finančne službe podjetja, sedaj zaposlen pri Lesnem kombinatu Ljubljana in bivajoč v Ljubljani, Breg 8, poziva direktorja podjetja Barbič Dušana, da odstopi z delovnega mesta direktorja, češ da za tako mesto nima moralnih in človeških lastnosti, ker je lansko leto meseca septembra prijavil tožilstvu ing. Toškan Zdravka, bivšega vodjo PE gradbene operative Koper, ki je sedaj zaposlen pri Invest biroju Koper, zaradi protizakonite zamenjave osnovnega sredstva.

Po skoraj dveurni razpravi, v kateri je bila zadeva osvetljena iz vseh vidikov in v kateri je direktor Barbič Dušan sam zahteval, da se delavski svet izreče o njegovi zaupnici, je delavski svet sprejel naslednji

sklep

1. Direktorju podjetja Barbič Dušanu se da zaupnico in polno podporo. Sklep je bil sprejet z 18 glasovi za, 1 glasom proti in 1 vzdržanim glasom od skupaj 20 navzočih.
2. Odprto pismo direktorju SGP STAVBENIK Koper, ki je bilo objavljeno v časopisu TRIBUNA št. 11, z dne 19. marca 1969, katerega avtor je Milan Gregorič iz Ljubljane, Breg 8, se najstrožje obsodi. Sklep je bil sprejet s 17 glasovi za, 1 glasom proti in 2 vzdržanimi glasovi od skupaj 20 navzočih.

Štev. V-2196-GD/UM

Koper, dne 7. aprila 1969.

DELAJSKI SVET SGP STAVBENIK KOPER

Predsednik Leo Pečar

KRITERIJ MORALE NE MORE BITI DVOREZEN

(Odgovor Gregoriču in Toškanu na objavljene članke v Tribuni)

Akcija Gregoriča in Toškana zavzema vedno širši in nevarnejši obseg, njun način, ki ga uporabljata pri tendencioznem izpodbijanju mojih moralnih lastnosti, pa prav gotovo ni na nivoju človeka, ki se ponaša s svojo akademsko izobrazbo. Na prvo pismo Gregoriča, objavljeno v Tribuni (št. 11, 19. III. 1969), nisem javno reagiral, ker sem mislil, da gre za izbruh neobvladanih čustev. Pismo smo v celoti prebrali in obravnavali pred delavskim svetom in osnovno organizacijo ZK v Stavbeniku, kjer sem zaposlen. Zaupnica, soglasna obsodba Gregoričevega pisma, enotna in odločna podpora, ki jo izražajo do mene, naj bodo dokazi, da je jedro kolektivna zdravje in da ni zapadlo idejam, ki jih je Gregorič hotel izsiljevati.

Ker sem prepričan, da sta bila s temi stališči Gregorič in Toškan seznanjena od svojih somišljenikov v Stavbeniku, sem pričakoval, da bosta spoznala zgrešenost svojega postopka in opustila začeti način obrekovanja. Žal, v tej oceni sem se zmotil. Ker s svojim načinom obrekovanja na-

daljujeta v potencirani obliki, sem primorán nastopiti tudi pred javnostjo, zlasti zato, ker se rado dogaja, da večkrat ponovljeno laž brez reakcije javnost lahko sprejme za resnico.

Da bodo vzroki Gregoričeve in Toškaneve prizadetosti bolj razumljivi, bom v svoji razlagi in odgovoru za javnost moral poseči v nekoliko oddaljeno preteklost.

V letu 1965 je Stavbenik nameraval graditi stanovanjske stolpnice na Vojkovem nabrežju v Kopru. Ker je bila arhitektonska obdelava fasade Stavbenikovega projekta v nasprotju z ambientalno arhitekturo, gradnja le-teh ni bila odobrena, pač pa je bilo Stavbeniku predlagano, naj prične graditi objekte po drugem projektu, ki je bil že prej izdelan in odobren. Stavbenik se s takim predlogom ni strinjal in je vztrajal pri svoji zahtevi. Zato je v ta namen 30. X. 1965 sklical sestanek s predstavniki sekretariata za urbanizem SRS, republiškega urbanističnega inšpektorja, republiškega biroja za gradbeništvo

s predstavniki Stavbenika in OB. S Koper. Tako kvalificirani forum je bil enotnega mnenja, da Stavbenikov projekt dejansko ne more biti realiziran na tem prostoru. Vendar, ker je v Stavbeniku bila za ta projekt predvidena posebna tehnologija gradnje, ki so jo hoteli uveljaviti, je Stavbenik prošil za drugo lokacijo, ki mu je bila tudi dodeljena Olmu. Stavbenik je verjetno pod pritiskom avtorjev tehnologije z gradnjo tudi pričel, vendar so bila dela na prvem objektu prekinjena nad kletno ploščo, ker se je izkazalo, da je neracionalno zastavljen. Vrednost vloženega dela in materiala v ta objekt znaša 68.704.860 Sdin, kar pomeni, da že 4 leta leži nekoristno naložen denar, s čimer so oslabiljena obratna sredstva podjetja. To je občutna motnja v poslovanju podjetja. Eden od avtorjev tehnologije je bil tudi Toškan, sodelovali pa so še nekateri projektanti Stavbenika. K delu omenjene skupine projektantov nove tehnologije pa je bil pritegnjen tudi zunanji sodelavec, gradbeni inženir iz Ljubljane, ki je prihajal v podjetje enkrat tedensko in je za sodelovanje prejemal honorar v višini 180.000 Sdin do leta 1968, poleg tega pa je pri podjetju izposloval na račun nudenja njegove strokovne moči še kredit za ureitev hiše v Piranu, ki jo uporablja za vikend. Kredit mu je bil odobren v višini 3.177.000 Sdin z rokom 14 letnega odplačila. Poudarjam: kredit za vikend.

Nastane vprašanje, kje sta bili ob odobravanju teh sredstev Toškana in Gregoričeva principianost in moralna zavest, ki jo tako močno poudarjata.

Tako nepremišljeno naložen denar je v podjetju, razumljivo, povzročal določeno škodo, kar je, predvidevam, uvidel tudi Toškan sam. Da bi opravičil storjeni škodljaj, je uporabil časopis in radio. Z namenom, da se obrani, je pričel napadati urbaniste in skupščino občine Koper, ki sem ji takrat predsedoval. Njegovi argumenti so bili neprepričljivi, zato kaže, da ga je njegov neuspeh prizadel. Po smrti bivšega direktorja in tehničnega direktorja SGP Stavbenik sta se Gregorič in Toškan potegovala za to, da prideta na njuni mesti in sicer: Toškan na mesto tehničnega direktorja, Gregorič pa na mesto direktorja v podjetju. Predloge njunih kandidatur je DS zavrnil in sklenil počakati iztek mojega mandata v občini Koper, s tem, da prevzamem mesto direktorja, do mojega povratka v podjetje pa je bil vršilec dolžnosti direktorja po sklepu DS tov. Milan Besednjak. Menim, da je to drugi razlog njune prizadetosti, zaradi katere sta postala tako neumirjena.

Razumljivo je, da sem ob svojem povratku v podjetje leta 1967 (kljub zagotovilu o podpori in sodelovanju, ki jih je dajal Toškan) kmalu naletel na nasprotno zaradi omenjene prizadetosti, in sicer:

1) zato, ker sem bil mnenja, da je forsiranje tehnologije pri gradnji objektov, kakršno je zagovarjal Toškan, brez nadaljne izpopolnitve in njenega proučevanja lahko za podjetje bolj škodljivo kot koristno — praksa je to kasneje potrdila na objektu hotela LUNA v Poreču.

2) Nisem se strinjal z izplačevanjem visokih honorarjev za delo gradbenega inženirja, ki je bil pritegnjen kot zunanji sodelavec pri kreiranju nove tehnologije. To so torej stvari, zaradi katerih Toškan moralno obsoja ljudi, ki so delali na elaboratu za indus cono. Zato jih »obdelujem« tudi po časopisu. Mimogrede: kakšno je moralno opravičilo za tako nenačelnost in dvoreznost — ali mislita Toškan in Gregorič, da je to, kar počenjata pred javnostjo, res tako blesteče, da ne pada senca tudi na njiju?

3) Imel sem pomisleke proti pogodbenim odnosom z integriranim podjetjem Suran iz Poreča. To mi Gregorič očitja v svojem članku, objavljenem v Tribuni — ni pa povedal razlogov mojih pomislekov. Ti so izhajali iz pogodbenih odnosov, ki so vsebinsko dajali obratu popolno samostojnost, to je lastni žiro račun, samostojno delitev dohodka, samostojni samoupravni organ, da bo obrat imel dobre odnose s poslovnimi partnerji, da se bo pridrževal splošnih aktov podjetja, da si bo prizadeval izpolnjevati letni plan itd. Stavbenik pa je imel do obrata samo obveznost skoraj brez pravic, kot npr. vlaganje investicij, pokrivanje izgub, da ne bo ustanavljal lastnega gradbišča v Poreču, da bo skrbel za kontinuiteto del itd. Vsebinsko take pogodbe je Gregorič zagovarjal s tem, da je to ventil, preko katerega prodiramo v hrvaško Istro. Žal se je izkazalo, da je bila ta trditev brez osnove, ker smo dela, ki jih je Stavbenik prevzemal v Poreču, prevzemali pod ostrimi pogoji, ne samo v pogledu dovršitvenih rokov, marveč tudi kreditiranja investitorjev ob istočasnem slabljenju svoje operative v Kopru. To pomeni, da smo na račun del v Poreču zmanjševali obseg del v Poreču, kjer so bili pogoji ugodnejši. Imel sem pomisleke tudi do takratnega vodstva v obratu. To se je kasneje izkazalo za utemeljeno. Pod takratnim vodstvom je namreč obrat zaključil svoje poslovanje z izredno slabim, finančno slabim rezultatom, kar smo ugotovljali že med letom, zato smo takratnega upravnika tega obrata lani odslovili. Novi upravnik je v začetku naletel na slabo dediščino tega obrata, vendar mu je do danes uspelo obrat organizirati tako, da se bodo razmere in finančno stanje po dose-

danjih analitičnih pokazateljev v letošnjem letu občutno popravile. Ob taki politiki do obrata v Poreču, ki jo je zagovarjal Gregorič in ki je povzročila posledice ter negotovanja zlasti v koprski enoti, je razumljivo, da so delavci postajali vedno bolj nezadovoljni. To sta Gregorič in Toškan znala uporabiti v svojo korist za napad name in nekatere moje sodelavce v vodstvu podjetja, nista pa bila toliko poštena, da bi priznala vzroke takega stanja kot posledice poslovne politike, ki sta jo zagovarjala v preteklosti, to je pred mojim prihodom v Stavbenik, dasiravno sem takoj ob teh ugotovitvah ukrenil vse potrebno, da si podjetje pridobi zemljišča, kjer bi lahko razvilo kompleksnejšo gradnjo za trg. Taka gradnja je namreč racionalnejša v pogledu organizacije, korišćenja mehanizacije, kadra itd. Priprava dokumentacije za pričetek take gradnje traja dve leti. Končno imamo danes zagotovljeno izgradnjo stanovanjskega naselja v Semedeli, izgradnjo poslovnega centra ob Ljubljanski cesti, na Vojkovem nabrežju itd. Skupna vrednost predvidene izgradnje objektov na pridobljenih zemljiških kompleksih predstavlja vrednost približno 16 milijard starih dinarjev, ali časovno, podjetju je zatotovljena perspektiva v občini Koper za najmanj 4 leta.

V letu 1968 je Stavbenik prevzel izgradnjo turističnih objektov v Simonovem zalivu. Naloga je bila težka. V sorazmerno kratkem času (5 mesecev) je bilo treba dograditi pet objektov v skupni vrednosti 1.300.000.000 Sdin. Bilo mi je jasno, da je naloga tako obsežna in odgovorna, da brez dobre organizacije dela ne bo uspešno opravljena, zato sem predlagal DS spremembo organizacijske sheme, v kateri je bilo sistematizirano novo delovno mesto operativnega pomočnika direktorja, na katero sem predlagal, da ga zasede ing. Toškan prav z namenom, da pokaže in razvije svoje sposobnosti. Toškan je to delovno mesto sprejel. Žal pa je na gradbišču v Simonovem zalivu zaradi Toškaneve samovolje prišlo do nevarnosti. Na lastno pest, brez soglasja investitorja, nadzornega organa in projektanta je spremenil ostrešje in balkone na depandansah. Ko sta projektant in nadzorni organ ugotovila odstop od odobrenega in potrjenega osnovnega projekta, sta zahtevala rušenje že zabetoniranih balkonov in postavljenega ostrešja. Tak odnos Toškana je škodil ne samo poslovnim in medsebojnim odnosom na relaciji Stavbenik — investitor — projektant, marveč tudi ugledu podjetja. Zahvaljujoč se velikim organizacijskim sposobnostim vodje poslovne enote Izola ing. Zdenki Ferluga ni prišlo do hujših zapetij, objekti pa so bili pravočasno predani v uporabo. Približno isti primer samovolje Toškana se je pojavil tudi pri gradnji keglišča v Ankaranu — zaradi spreminjanja temeljev tega objekta in pri zamenjavi strojev s privatnim obrtnikom, ki je, kot pravita Toškan in Gregorič, dal povod za njune akcije. Res je, da sem zaradi protizakonite odtujitve osnovnega sredstva iz podjetja predlagal javnemu tožilstvu, da uvede proti Toškaniu poizvedovalni postopek zaradi suma osebnega okoriščenja, to pa zato, ker niso zalegli najmanj trije predhodni ustneni zahtevki niti pismeni nalog, da morajo biti stroji vrnjeni. Kljub temu, da je ob vsaki priliki Toškan zagotavljal, da bo zadevo uredil, so stroji vrnili v podjetje šele nekaj mesecev po podani prijavi. Pripominjam, da sem prijavo bil dolžan dati po svoji službeni dolžnosti, kar izhaja tudi iz članka v Delu 19. t. m., iz katerega je razvidno, da je to izjavil sam javni tožilec.

Toškanev odnos do dela in njegov čut odgovornosti naj ilustrira tudi sledeči primer. Gradnjo objekta, SDK v Kopru je vodil kot odgovorni vodja gradbišča. Objekt je bil tehnično prevzet 25. VII. 1967. Obračun zanj pa je Toškan predložil 24. IX. 1968. tj. po 14 mesecih, kar pomeni, da je šlo za skrajno malomarnost in neodgovornost ter povzročanje škode, zlasti zato, ker je 49.255.163 Sdin ležalo neobračunanih, podjetje pa je v tem času zaradi likvidnosti in solventnosti moralo najemati toliko več posojila za obratna sredstva. Nadzorni organ na tem objektu, ing. Mikolj, zaposlen na Invest biroju, po vsem sodeč Toškanev somišljenik, pa je obračun pregledoval več mesecev, kljub temu, da bi delo bilo lahko opravljeno največ v enem mesecu, če bi hitro opravljal svoje dolžnosti nadzornega organa (za kar je bil plačan). Kljub mojim urgencam in urgencam prisilnega upravitelja v Invest biroju je Mikolj zadrževal obračun do januarja letos in s tem povzročal finančne težave podjetju. Ko sem izvedel pred kratkim za Mikoljevo izjavo, ki jo je posredoval nekaterim delavcem Invest biroja, da mora biti v tej akciji (mišljena je akcija Gregoriča in Toškana) likvidiran Stavbenik ali Invest biro, če ne pride do združitve, so mi jasni nameni ljudi, ki se zbirajo okrog Toškana, prav tako pa tudi vzroki tako dolgega zadrževanja pri pregledu obračuna za objekt SDK. Ob teh dejstvih je treba razsojiti, kakšen je moralni lik teh ljudi in komu predstavljajo transmise za ustvarjanje takega vzdušja, kot ga dajejo javnosti, predvsem proti ljudem, ki jih nazivajo »prišleki«. Ko je bil končno obračun pregledan, je bil izvršen tudi komisijski finančni pregled obračuna. V komisiji je ing.

Nadaljevanje na 28. strani

Toškan sodeloval kot bivši odgovornivodja na tem objektu. Med delom komisije je predstavnik Stavbenika ing. Tratnik prevzel obveznost, da bo podjetje na lastne stroške odpravilo nekatere pomanjkljivosti, zaradi česar je Toškan v ostri obliki očital, da ing. Tratnik nima pravice kot predstavnik podjetja prevzemati takih obvez, ki bi šle na škodo kolektiva, čeprav je šlo za odstranjevanje pomanjkljivosti in napak, ki so nastale po krivdi Stavbenika in pod Toškanovim vodstvom gradnje. Ob zaključku razprave v komisiji je Toškan v opravičilo izjavil predstavniku Stavbenika, »da je iznesel očitke le z namenom, da je vse skupaj izgledalo bolj ostro«. Vsiljuje se mi vprašanje, ali je tudi ta postopek ena od oblik Toškanove morale in poštenosti, s katero se ponša in s kakršno uspostavlja medsebojne odnose. Ne glede na vse to pa si je Toškan v delu komisije dovolil obračunati honorar, moralno opravičen. Ne bilo bi prav, če bi zamolčal še eno od vprašanj, ki bi ga bilo treba razčistiti, zlasti iz moralne plati. Po Toškanovem naročilu je bilo, brez sklepa samoupravnih organov in kljub temu, da je šlo za investicijo, izdelano manjše dvigalo, v katerega je bilo vloženih preko 600.000 S din, ki ga je uporabljala poslovna enota v Kopru. Dvigalo ne ustreza varnostnim predpisom in se je že ob prvih poskusih dobesedno zvililo, zato ga je bilo potrebno ponovno ojačiti, ker je bilo nepravilno dimenzionirano, kljub temu pa se iz varnostnih razlogov še vedno ne sme uporabljati. Toškan zahteva, da se njegov izum ne glede na to nagradi, prav tako pa zahteva nagrado tudi za tehnologijo, po kateri se je gradil hotel LUNA v Poreču. Omeniti moram namreč, da so se na fasadi tega objekta že v jamstvenem roku pokazale pomanjkljivosti zaradi nestrokovnega izvajanja montažnih elementov. Sanacijski stroški fasade gredo v breme podjetja. Obračun še ni znan, vendar po grobi oceni gre za nekaj milijonsko škodo — dodatek k že obračunani izgubi na tem objektu.

O Gregoričevem članku v Tribuni pa tole:

OBVESTILO

Študentke in študente, ki so vložili »Prijava za zdravstveno varstvo študentov« zasede in za svoje družinske člane, obveščamo, da so pripravljene zdravstvene izkaznice in priloge h kmetijskim zdravstvenim izkaznicam.

Izdajali jih bodo visokošolski zavodi v času od 15. do 31. maja 1969. Zdravstveno izkaznico oziroma prilogo k zdravstveni izkaznici za kmetijskega zavarovanca more prevzeti zase in za prijavitelne družinske člane le osebno študent, ki je nosilec pravice do zdravstvenega varstva.

Vsi, ki so že prejeli začasno potrdilo sklada za zdravstveno varstvo študentov, morajo to ob prevzemu izkaznice ali priloge k izkaznici obvezno vrniti. V nasprotnem primeru jim visokošolski zavod ne bo izdal novega izkaza, veljavnost začasnih potrdil pa bo s 1. 6. 1969 prenehala.

Študentje, ki so kmetijsko zdravstveno zavarovani, bodo prejeli priloge k zdravstvenim izkaznicam kmetijskega zavarovanja. Rubrike, ki so ostale neizpolnjene zaradi nepopolnih prijav, naj študentje izpolnijo sami. Ob prevzemu je potrebno predložiti te izkaznice, ki pa morajo biti potrjene za leto 1969. Brez le-tih jim visokošolski zavod ne bo mogel izročiti priloge sklada za zdravstvo študentov.

V primerih, ko so bile prijave v zdravstveno varstvo nepopolne, upravičenost do varstva po skladu vprašljiva, ali pa prijavljeni niso upravičeni do zdravstvenega varstva v smislu zakona o zdravstvenem varstvu študentov, nismo izdali zdravstvenih izkaznic oziroma priloge. Vsi prizadeti naj se oglašijo za pojasnilo v pisarni sklada v Ljubljani, Trg revolucije 11, visoko pritličje, soba 20 (oziroma mariborski študentje na združenju visokošolskih zavodov, Maribor, Maistrova 5).

Vabimo, da upravičenci prevzamejo izkaznice in priloge k izkaznicam čimprej, najkasneje pa do 31. maja tega leta.

Izkaznice in priloge so za varovanje sklada brezplačne.

Ob zaključku opozarjamo vse študente, da jim preneha (enako tudi družinskim članom) pravica do zdravstvenega varstva, čim izgube status študenta (diploma, izpis, prekinitve študija ipd.). V takem primeru so obvezni v roku 15 dni vrniti zdravstvene izkaznice in priloge, ki so jih prejeli zase ali za družinske člane.

Samostojni referent za materialna in zdravstvena vprašanja študentov:
Cirila Pšeničnik

V prvem članku zahteva moj odstop, ker je v meni po njegovem mnenju odpoval človeški faktor ob podani prijavi zoper Toškana zaradi odtujitve stroja. Že v uvodu sem omenil, kakšno je mnenje tožilca v tej prijavi, zato se ob tem vprašanju ne bom zadrževal.

V drugem članku pa me poleg omenjenega očitka Gregorič obsipava z očitki zaradi mojega odnosa do obrata v Poreču, da sem zagovarjal neopravičene osebne ocene nekaterih delavcev, zlasti borcev itd. Res je, da sem jih zagovarjal, ker gre v večini primerov za ljudi, ki so pred upokojitvijo in ki so v preteklosti poleg svojega dela (za sadove, ki jih poleg vseh nas žanjeta tudi Toškan in Gregorič) izpostavljali tudi svoja življenja. Zato mislim, da je način, s katerim mi Gregorič očita gnilo kompromisarstvo, do skrajnosti nesramen, zlasti zato, ker sem spoštoval načelo demokracije centralizma in spoštoval sklepe samoupravnih organov. Ob tem ko Gregorič očita kompromisarstvo zaradi malenkostnega povečanja osebnih ocen in s tem nekoliko višje osebne dohodke omenjenim delavcem, pa pozablja, da si je kmalu po prihodu v Stavbenik znal izposlovati pred samoupravnimi organi 1.500.000 S din za adaptacijo hiše v Dekanah z rokom odplačila 30 let. Torej 1.500.000 za 30 let, pri čemer upoštevajte, da je samski. Približno isto velja tudi za Toškana, ki mu je bil za adaptacijo odobren kredit v višini 1.000.000 z odplačilnim rokom 25 let. Ali pri tem ni šlo najmanj za špekulacije — kje so pri tem merila za moralno? Po njunem odhodu iz Stavbenika ju je podjetje na osnovi sklepa UO pozvalo, da se dne 20. II. 1969 ob 8. uri zgleda pri podjetju zaradi dogovora o možnostih skrajšanja odplačilne dobe dodeljenih in izrpanih kreditov. Gregorič je pisмено odgovoril, da bo kredit odplačal takoj, ker mu bo podjetje, kjer je zaposlen, verjetno odobrilo ta sredstva. Toškan na naš dopis do danes še ni odgovoril, dasiravno so njegovi prejemki na Invest biroju med najvišjimi in presegajo tiste, ki jih je prejemal pri Stavbeniku. Ocenio teh moralnih vrednot prepuščam bralcem tega pisma. Oceniti pa je treba tudi celotno vsebino člankov in razlogov, zaradi katerih sta se lotila obrekovanja Toškan in Gregorič. Nasprotna je lahko ugotovitev, da gre poleg neslanih laži in klevetanja tudi za umazano politično akcijo, ki ji ni primera niti izven meja Jugoslavije in jo je kot tako zato treba obsoditi. Gre za akcijo, v kateri hoče negirati sklepe samoupravnih organov, zlasti v tistih primerih, ko se samoupravni organi niso odločili za predloge in zahteve Gregoriča. Gre tudi za napade na ljudi, ki so v preteklosti opravljali vidnejše funkcije. Njegov odnos do reševanja problemov nekaterih borcev v podjetju je bil nehuman. On ga sicer zagovarja za principialnega, ob tem pa je pozabjal na principialnost pri urejanju svojega stanovanja pod nenormalno ugodnimi, lahko bi rekli privilegiranimi pogoji itd.

Ob koncu pa še vprašanje moje kandidate, zaradi katere sta me Toškan in Gregorič napadla.

Za odborniški mandat me je evidentirala skupščina občine Koper. Ko sta Toškan in Gregorič za to izvedela, sta začela z akcijo. Toškan je prihajal v podjetje in se dogovarjal s svojimi somišljeniki. To sem mu tudi v razgovoru, kateremu so prisostvovali vodilni uslužbenci Invest biroja, povedal. Odgovoril mi je, da ima pravico svoje mnenje o vsakem kandidatu povedati kjerkoli. Te pravice mu dejansko ne sme nihče oporekati, vendar se postavljajo vprašanja, s kakšnim namenom, v kakšnih okoliščinah in kako je to mnenje povedano. Podobno akcijo je vodil tudi Gregorič, ko je lovil delegate kandidacijske konference za potrjevanje kandidatov v republiško skupščino, jim dajal sugestije in jih pošiljal na razgovor k Toškani (informacija o tem sem prejel od predstavnika obalnega komiteja ZM). Če staimela Gregorič in Toškan pri svoji akciji čiste in poštene namene, zakaj tega, kar piše v časopisu, zlasti Toškan ni povedal na kandidacijski konferenci, ki je potrjevala evidentirane kandidate za republiške poslance, saj je bil med njimi tudi sam in je zato bil na konferenci. Bil je celo med 14 kandidati, ki so prišli na listo za ožji izbor, žal pa je pri tajnem glasovanju Toškan prejel premalo glasov, da bi bila njegova kandidatura potrjena, se pravi — ni bil deležen zaupanja prisotnih.

Menim, da je prav to osnovni razlog njegove prizadetosti, ki karakterizira precejšnje njegove osebnosti in užaljenost ob neuspehu. Iz navedenega torej izhaja, da se Toškan ne sprijazni z dejstvom, da obrekovanje in besedičenje ob šibkih delovnih uspehih še ni merilo za družbeno afirmacijo, za katero se poteguje na obsojbe vredne način. Afirmiral se bo le, če bo njegovo delo družbeno ovrednoteno. Če mu to do danes ni uspelo, pomeni, da pri svojem delu ni dovolj uspešen in da je način, s katerim si hoče pridobiti priznanje in afirmacijo, zgrešen, ker si zato še ni ustvaril potrebnih in ustreznih pogojev.

Barbič Dušan
Ul. II. Prekomorske br. 33 G
Koper

Barbič Dušan L. r.

Barbičevemu odgovoru v dopolnitev in osvežitev

Pred seboj imam »Nedeljski dnevnik« z dne 4. 5. 1969 ter ciklostirani izvod Barbičevega odgovora: »Kriterij morale ne more biti dvorezen«.

Osnovni moto in logika zagovora je, kaže, ta: »Ne oporekam, da sem to, kar mi očitata tovariši Gregorič in Toškan, vendar sta onadva tudi taka pa taka (med drugim: podjetje izkoriščata s krediti, stregla sta mi po položaju, ustvarjala vzdušje napetosti in negotovosti v podjetju, trmoglavo vztrajata na svojih pozicijah, v podjetju po tehnični in vodstveni plati ga krepko lomita, osebnim ambicijam daje prednost pred ostalimi interesi itd.)«. Skratka, vsi smo bili soudeležni v nečestnih poslih, smo enako moralno dvomljivi, člani istega kluba vezanih ali z drugimi besedami: od kje tebi pravica, da me upravičeno napadaš, če sam nimam čiste vesti. Upravičeno pravim zato, ker moj očitek, da je tov. Barbič šel v volilnem postopku za odbornika v zbor delovnih skupnosti Sob Koper dvakrat mimo volje kolektiva ter v tretje dal zavestno ali z vednostjo sklicati protizakonit zbor volivcev, na katerem je bil ob 10 odst. udeležbi volivcev končno potrjen, prizadeti sploh ne skuša oporekati. Isto velja za mojo ugotovitev, da je bil v skupini in postopku Indusovi con zunanji podporni član. Ves Barbičev zagovor gre tako po tiru vzklika: »Glejte tatule«.

Dejansko, v takem stilu besednega dvogovora ni težko uspeti, kot tovariši Barbič ugotavlja dopisniku Nedeljskega dnevnika. Mislim pa, da bi bila boljše ugotovitev, da je za rezultat volitev bolj zaslužen sam kot tov. Gregorič in podpisani. Mnenja sem namreč, da znamo še v veliki večini, denimo, označiti krajo za krajo ali zlorabo položaja za zlorabo položaja, tudi če pride iz ust izprijenega človeka.

O volitvah bi se dalo še veliko napisati in polemizirati. Kup vprašanj mi postavlja jo občani in politični forumi. Eno tudi tov. Barbič: »Zakaj na kandidacijski konferenci nisem sprožil problema njegove moralne oporečnosti?« Zelo enostaven odgovor: Bil sem prisoten kot kandidat, ne kot delegat — volilec. Mislim sem, da je pravice nimam ter da ne bi bilo umestno, da bi jo uporabil, če bi jo imel. Tov. Barbič je bil drugačnega mnenja, to se da sklepati iz njegovega očitajočega vprašanja, toda zakaj ni on oporekal moji kandidaturi, ko pa je bil na seji, imel je vse bremenilne dokaze moje krivde in je bil do volitev popolnoma enakovreden sobesednik. Kot vpliven politični in javni delavec ne bi smel dopustiti, da se želje po družbenih položajih polasčajo ozki ljudje, ki, recimo, »prišlekov« ne marajo ali sebično iščejo le lastne interese. Po meni bi moral pošteno udariti že na prvem kandidacijskem zboru, ko so ga lastni volilci skoraj izžvižgali, mene pa s ploskanjem predlagali. Kako je mogel prenesti, da živi 150 članov njegovega kolektiva v napačni veri? Še sem mu dal priložnost, da to glasovanje ovzre kot pripravljeno in organizirano. Po Kopru so namreč razširili govorice, da sem štiri dni hodil po njegovih gradbiščih in »pripravljaval terene«. Sam sem dal povod, da to dokaže. Dne 17. 3. 1969 sem zboru volilne enote SGP »Stavbenik« poslal dopis z naslednjo prošnjo:

1. Da z javnim pozivom prisotnim poišče priče, ki bi trdile o organiziranem nastopu bile pripravljene podpreti.

2. Da se ta pričevanja pošljejo Občinskemu sindikalnemu svetu in SZDL z zahtevo, da se me po potrebi pokliče na odgovornost.

Vloga in pobuda je bila zavržena kot neutemeljena.

O moji vlogi in o rezultatih mojega strokovnega dela na čelu kopske enote je, mislim, prispevek sveta enote, objavljen v Ljubljanskem dnevniku, povsem razbistril vode, ki jih je Barbič na tak cenjen način skallil. O tem samo še par besed: prispevek vsakogar se lahko opiše z različnega zornega kota, na primer tako, da se osvetli bistvene strani in ne bistvene pusti ob strani ali obratno. Podatek, ki je za proizvodnjo zelo pomemben (z njim tovariš Barbič tudi operira) je finančni uspeh poslovanja. V duhu moje utopistične (vsaj za Stavbenik) iniciative o nagrajevanju vodstvenega kadra po poslovnem uspehu dajem tovarišu Babriču naslednji predlog: Stavbenik naj mi zagotovi le 10 odst. soudeležbe pri poslovnem uspehu vseh gradbišč, ki sem jih vodil, sam pa vrnem do dinarja ves svoj zaslužek, ki sem ga v tem času prejel.

Prvo neposredno razčiščevanje mojih spodrsiljavev je lahko zamudil samo iz dveh razlogov: ali ni imel dokazov ali poguma. Če je vzrok zadnji argument, mu lahko pri tem koristi moj javni poziv, naj to stori vsaj zdaj, ko gre za njegov družbeni ugled. Pri tem svečano izjavljam, da na-

pake, ki sem jih storil, naj po moji izrecni želji ne zastarajo (npr. disciplinski postopki zoper utajo prometnega davka v Barbičevem podjetju). Njegova prijava bo, upam, dovolj zalegla, da bo do disciplinske prijave prišlo, ne da bi se izgubila v neznanu. Tako je namreč bilo z mojo prijavo proti strokovnemu delavcu, obdolženem materialne škode zaradi malomarnega poslovanja.

Na široko razpredena teorija o škodljivih posledicah nove tehnologije v Stavbeniku daje piscu kaj klavirno miselno in strokovno ozadje. K sreči sodijo take diskusije (vsaj pri nas) pet let nazaj. Reforma nas je vodila od parol k dejanjem, iz dejanj naprej v riziko in iz rizika v odgovornost (materialno in moralno). Za razmere v Stavbeniku si upam trditi, da uspeh ni izostal povsod tam, kjer je bil krog odgovornosti sklenjen. Mislim, da je največji prispevek reforme prav težnja iz zahteva po spremembi miselnosti akterjev. Delovni proces ni pokazal zaželenih rezultatov takrat, ko je bil v rokah ljudi, ki niso predvsem v sebi razčistili svoje vloge v novem okolju ter so jo zato sprejemali z odporom.

Posebno poglavje, ki je tesno povezano z Barbičevim osebo, je problem gradnje stolpnice na Vojkovem nabrežju v Kopru. Lepo je od njega, da ga danes pogreva, ker je bil prav on tisti, ki je takrat z avtoritativnim posredovanjem preprečil, da bi bila širša slovenska javnost obveščena o teh dogodkih. In to z odprtim pismom delavskega sveta Stavbenika. Sicer pa je o tem svojo sodbo izreklo Višje gospodarsko sodišče SRS, ki je vrnilo Stavbeniku tiste pravice, ki so mu bile po upravnem postopku vzete po Barbičevi zaslugi. Gospodarska škoda, ki jo trpi Stavbenik zaradi protizakonitih postopkov občinske uprave, ki ji je načeloval Barbič, dejansko daleč presegajo 69 milijonov S din. Tov. Barbič je namreč k tej vsoti pozabil prešteti odpisane zneske dveh projektov. Kako bi se on kot predsednik Sob Koper takrat zagovarjal pred svojo skupščino, če bi Stavbenik po sodbi svoje pravice tudi uveljavljal? Mogoče z deklarativnim odstopom zaradi pomanjkanja zaupanja, kot je to že delal.

Danes je to zgodovina, še ne pozabljenja, a vendar, po mojem prepričanju nepopnovljiva. (V pojasnilo: 96 milijonov starih din je Stavbenik investiral v stanovanjsko gradnjo na novi lokaciji, ki jo je z Barbičevim posredovanjem dobil v zameno za sporno. Stavbenik je po začetni gradnji to ustavil, ker je še dovolj zgodaj prišel do spoznanja, da ta stanovanja zaradi oddaljenosti in pomanjkanja komunalne opreme zemljišča sploh ne bi mogel prodati.) Meni bo ostal nepozaben le vti, vezan na sestanek, ki ga tov. Barbič omenja. Po tem sestanku se je takratni direktor (pokojni Kolenc) razjokal kot otrok. V svojem življenju še nisem videl odraslega človeka, moralno čvrstega moža, tako jokati iz razlogov, ki ne odkrivajo človeških tragedij. Zaman je služila tudi tolažba takratnega predsednika Sob Izola. No in v tem duševnem izlivu je pokojni Kolenc dejal: »Saj me toliko ne boli, da smo pogoreli; ne morem prenesti tega, da nas je Barbič pustil na cedilu. Nisem pričakoval, da nas bo zagovarjal, kot je sveto obljubljal ob svojem odhodu iz podjetja, upal pa sem, da bo vsaj na strani zakonitosti.« Sodišče je naknadno dokazalo, da on na čelu občinske uprave dejansko ni bil na strani zakonitosti.

Na ostale moje »zasluge«, »želje« in »in trigre«, ki mi jih Barbič pripisuje, ne mislim odgovarjati, ker sem zrasel iz takega okolja, ki ne pozna kuloarskih diskusij in podtikanj. Gotovo bi se tov. Barbič pošteno ugriznil za jezik, če bi ga prijel za pisano besedo. To, kar sem delal, je v glavnem mogoče videti. To, kar sem mislil o sebi in drugih, sem ali napisal ali pa povedal. Tega načina se še do danes nisem mogel otresti. Tudi moje posojilo v višini enega milijona starih dinarjev (ostalega pol milijona, ki mi je bil odobren, sploh še nisem vzel) ne vzdrži primerjave z zahtevki ostalih v podjetju, še posebno tistih, ki jih je (podjetje) obravnavalo na zadnji seji delavskega sveta.

Za konec samo še eno misel ali, bolje, ugotovitev, ki te polemike ne zadeva neposredno. Te volitve so nas pripeljale daleč. Bile so kot srečanje. Najprej v dvoje, troje, pozneje se je število večalo in, kar je pohvalno, ne število opredeljenih, pač pa število motiviranih in angažiranih. Morda bodo te volitve tudi povod za masovno srečanje ob križišču, kjer ni zavoja nazaj, naprej pa vodi — ob toliko stranskih odcepih — ena sama glavna smer. Naj bo skupna skrb, da je ne zgrešimo.

Zdravko Toškan

Odgovor na pismo „Kriterij morale ne more biti dvorezen“

V drugi polovici aprila, tik pred volitvami v gospodarski zbor republiške skupščine, je tov. Barbič razpošiljal na ciklostilu razmnoženo pismo »Kriterij morale ne more biti dvorezen«. To je bil odgovor na sestavke, ki sva jih s tov. Toškanom objavila v Tribuni. Omenjeno pismo je bilo v celoti objavljeno tudi v internem glasilu GSP Stavbenik Koper v št. 1–2/1969 in deloma posredovano in objavljeno tudi v Ljublj. Dnevniku z dne 4. maja 1969. Pismo sem prebral ter poskušal iz njega izluščiti argumente tov. Barbiča za obrambo dejanja, ki sem mu jih očital v svojih dveh sestavkih v Tribuni (dne 16. 4. 69. in 19. 3. 69.), in tudi moje lastne grehe, ki jih avtor v pismu našteva.

Prestopke, ki mu jih v omenjenih dveh pismih očitam, je tov. Barbič poskušal opravičiti (le nekatere) z naslednjimi osnovnimi obrazložitvami:

— da njegova dejanja popolnoma in enotno podpirata delavski svet in osnovna organizacija ZK;

— da mu očitam pomisleke, ki jih je imel proti pogodbenim odnosom z integriranim podjetjem »J. Suran«, Poreč;

— da so bili ti pomisleki upravičeni, ker »je Stavbenik imel s to pogodbo samo obveznosti skoraj brez pravic«, kot se tov. Barbič dobesedno izraža;

— da je bila ovadba proti tov. Toškanu upravičena, kot je razvidno tudi iz izjave javnega tožilca (gl. Delo z dne 19. 4. 69.);

— da je zagovarjal neupravičene osebne ocene nekaterih tovarišev zato, ker gre v večini primerov za ljudi, ki so pred upokojitvijo in so v preteklosti poleg svojega dela izpostavljali tudi svoja življenja.

IZ NAVEDENEGA UGOTAVLJAM, da ni tov. Barbič izpodbil nobenega od naštetih obremenilnih dejstev in da jih torej sprejema oziroma potrjuje. Naštel je le nekaj splošnih opravičil, o katerih pa mislim tole:

Odkrito priznam, da je mojstrovina, da si je tov. Barbič izposloval podporo delavskega sveta in osnovne organizacije ZK za dejanja, za katera je sicer doživel neizpodbitno javno obsodbo znotraj in izven podjetja. Mislim pri tem na zbor delavcev koprskih enot, ki ga je ob prisotnosti zunanjih političnih činiteljev lani v septembru javno in nedvoumno obsodil zaradi ovadbe proti tov. Toškanu. Mislim tudi na prvi kandidacijski zbor in pa sindikalni zbor Stavbenika v Kopru pred volitvami, ki sta tov. Barbiču odklonila zaupnico, da bi v imenu podjetja kandidiral za občinskega odbornika. V mislih imam tudi zapisnik sindikalnega odbora SGP Stavbenik z dne 5. marca, ki ga je citiral tudi tov. Vidic v Delu dne 19. 4. 69. in ki javno obsoja burko ob Barbičevem kandidiranju v občinsko skupščino. In končno mislim tudi

na to, da do danes javnosti še ni bil predložen nobeden upoštevanja vreden in tehten argument, ki bi tov. Barbiča reševal osebne krivde za obremenilna dejanja, za katera sem ga obdolžil v svojih dveh pismih v Tribuni. Mogoče pa si je tov. Barbič pri iskanju »podpore« pomagal z izkušnjami, ki si jih je pridobil na nezakonitih »mini-volitvah«, ko se je po dveh neuspešnih poskusih le dal potrditi za odborniškega kandidata. Kako to, da je bilo na delavskem svetu, ki je obravnaval tako važno vprašanje, kot je zaupnica direktorju, prisotnih od preko 30 članov samo 20, kot je to razvidno iz sporočila Tribuni z dne 7. 4. 69., v katerem predsednik delavskega sveta javlja, »da je bil dosežen rezultat 18:2 v korist zaupnice?« In kako to, da iz vabila na to sejo ni bilo razvidno, »da je na sporedu tudi zaupnica?«.

V zvezi s pridruženim obratom »J. Suran« Poreč moram tov. Barbiča spomniti, da se v svojih pismih nisem spotaknil ob nobenega njegovih pomislekov glede integracijske pogodbe. Očital sem mu nelo dramo, ki jo je zaigral proti meni zaradi mojega nedolžnega sestavka v internem glasilu, v katerem sem izrekel nekaj kritičnih pripomb na njegov odnos do obrata in do posameznih ljudi v obratu. Ker v svojem odgovoru omenja integracijsko pogodbo, moram žal pristaviti še nekaj vrstic k njegovim stališčem o tej pogodbi. Pogodbo med Stavbenikom in J. Suranom je podjetje potrdilo brez slehernih resnih zadržkov. Do mojega odhoda iz podjetja nihče ni sprožil niti obravnave niti postopka na nobenem javnem mestu, da bi se pogodba spremenila, niti tov. Barbič ne, kljub svojim privatnim mnenjem, ki da jih ima o tej pogodbi. Res je, da pogodba v nekaterih točkah močnejše štiti interese obrata kot interese matičnega podjetja, vendar ne v taki meri, kot to prikazuje tov. Barbič v svojem pismu; saj bi sicer bili neodgovorni Barbičevi najožji sodelavci, ki so pogodbo sestavljali, sodišče, ki jo je potrdilo in tudi Barbič sam, ki jo je z nami vred sprejel kot gotovo dejstvo. Mislim celo, da je za odnose z obratom skrajno neravno in politično neodgovorno na tak način načenjati vprašanje pogodbe. Ne morem si predstavljati, kako bo tov. Barbič ta svoj korak opravičil pred vodstvom obrata, kateremu nismo nikoli niti privatno niti uradno dali vedeti, da bi imeli kakere resne pomisleke o pogodbi, niti nismo zahtevali njene revizije.

K izjavam tožilca o upravičenosti ovadbe čez tov. Toškana pa bom ponovil nekaj mojih znanih osnovnih stališč. Tov. Toškana bremenijo v ovadbi tri obtožbe, in sicer:

— da je nezakonito menjal stroj s privatnim obrtnikom

— da je dal obrtniška dela v izvajanje privatnemu obrtniku ceneje, kot je bila ponudba družbenega sektorja

— da se je osebno okoriščaj.

Prvo obtožbo imenujem nepošteno dlakocepstvo in šikaniranje, drugi dve pa sta neresnični in lažni. To bom skušal dokazati tudi v samem preiskovalnem postopku. Prej pa naj javni tožilec izvrši svojo dolžnost do kraja. Sprašujem se, zakaj je bil postopek ustavljen, čeprav je tov. Toškan večkrat javno zahteval, da ga dosledno izvedejo in čeprav je javni tožilec mnenja, da je ovadba upravičena? Sprašujem se tudi, zakaj moram kot uradno prijavljena priča obdolženca čakati na zaslišanje že več kot 6 mesecev?

K opravičilu tov. Barbiča v zvezi z zagovarjanjem neupravičenih osebnih ocen nekaterih tovarišev pa naslednje:

Do spora pri osebnih ocenah je prišlo zaradi osebnih ocen tov. Urana in tov. Števkova. Za vse ostale sporne primere smo v podjetju na raznih nivojih dosegli kompromise in soglasje. Samo zaradi njuju dveh je bila imenovana posebna komisija, ki ju je ponovno ocenjevala itd., kot to opisujem v svojem pismu. Ona dva pa nista niti pred upokojitvijo niti nista borca.

Naj preidem k naštevanju grehov, ki mi jih je tov. Barbič naprtil v svojem pismu:

— da sem neprincipialen, ker sam dopuščal, da so nekemu zunanjemu sodelavcu za njegovo sodelovanje po enkrat na teden dalj časa izplačevali 180.000.- st. din mesečno in da so mu odobrili kredit za vikend v višini 3.177.000 st. din z rokom vračanja 14 let;

— da je razlog moje prizadetosti ta, ker sem se potegoval za mesto direktorja, a mi to ni uspelo;

— da sem si takoj po prihodu k stavbeniku znal izposlovati pred samoupravnimi organi 1.500.000 st. din kredita z rokom vračanja 30 let, čeprav sem bil samski;

— da sem lovil delegate kandidacijske konference, jim dajal sugestije in jih pošiljal na razgovor k Toškanu.

Na prva dva očitka in na zadnjega sem odgovoril tov. Barbiču že v Ljublj. dnevniku z dne 11. maja 1969.

Ker je tov. Barbič skušal napraviti v duhu »mode« iz mojega kredita malo afero, bom skušal z nekaj dejstvi, ki jih je tov. Barbič zamolčal, stvar še drugače osvetliti.

Kredit podjetja sem dobil po skoraj tre letih dela v podjetju in ne takoj po prihodu. Bil sem vodilni uslužbenec, s katerim je podjetje »prišlo najceneje skozi«. Z 1.500.000 st. din kredita se je podjetje rešilo mojega stanovanjskega problema. Mislim, da bi tako Stavbenik kot tudi mnoga druga podjetja bila srečna, če bi lahko na tak cenen način reševala stanovanjske probleme svojih strokovnih kadrov. Glede pogojev odobritve kredita in njegovega vračanja pa je tov. Barbič »pozabila« omeniti v svojem pismu nekatere »nebitvene podrobnosti«. Prvič, da mi je bil kredit odobren pod istimi pogoji kot vsem ostalim. Drugič, da sem dotedanje pogoje deljevanja kreditov ocenil za preveč ugodne in da sem osebno sprožil in vodil postopek revizije pravilnika. Tretjič, da je bil sprejet sklep, da se zaostrene pogoje vračanja predloži v podpis tudi vsem tistim, ki so prejeli kredite pod dosedanjimi

mi ugodnejšimi pogoji. Mislim, da Stavbeniku ta sklep zaradi notranje obstrukcije še do danes ni uspešno uresničiti niti v omejenem obsegu (delavci ga namreč niso dolžni podpisati, lahko pa nanj pristanejo), ker tudi meni do danes še ni bila predložena v podpis revidirana pogodba. In četrtič, da me ni bilo treba opozarjati na problem hitrejšega vračanja kredita, ker sem pristojnim ljudem v podjetju pred svojim odhodom povedal, da se bom potrudil, da kredit vrnem v nekaj letih, približno tako, kot to predvideva revidiran pravilnik in da sem kredit tudi začel hitreje vračati. To dokazujejo podatki v blagajni podjetja, ki bi si jih lahko tov. Barbič ogledal. Okoliščine odobritve kredita tov. Toškanu so podobne mojim. Razlika je mogoče v tem, da smo zaradi vračila njegovega kredita in kreditov še dveh drugih delavcev, ki so prestopili od Stavbenika k Investitorju, imeli na Investitorju krajši razgovor o možnosti, da bi jim novo podjetje priskočilo na pomoč, da bi kredit v razumnem roku vrnil Stavbeniku. Tov. Metlika in tov. Bobek sta nam povedala, da tega takoj ne bodo zmogli, da pa bodo v duhu dobrih sosedskih odnosov to poskušali urediti v roku enega do dveh let. Mislim, da smo bili z dogovorom zadovoljni, da ni nobene ovire, da bi ne bil uresničen in da je vsakršna živčnost tudi okrog povračila tega kredita nepotrebna. Lepo bi bilo, da bi se tega »spomnila« tudi tov. Barbič, saj se je razgovora udeležil.

Na koncu, za dobro voljo, pa samo še nekaj besed o očitkih, ki jih je tov. Barbič naprtil tov. Toškanu. V mislih imam predvsem »nesrečno« novo tehnologijo, zaradi katere je tov. Toškan v Barbičevem pismu toliko kriv, da se verjetno bralci sprašujejo, kako je mogoče, da še ni za zapahi. Vsa stvar bi izvenela še kar prepričljivo, če se ne bi vmes prikradla nekaj »tehničnih napak«. Prva bi lahko bila ta, da je bil tov. Toškan tik pred odhodom k Investitorju in malo pred to Barbičovo »tehniško kampanjo« proti njemu povisan iz vodje gradbene enote v operativnega vodje podjetja. Kako je le to moglo biti pri takih kriminalnih spodsrljajih, ki jih je delal v operativni in to povisan na predlog tov. Barbiča! Tu je gotovo vmes kaka pomota, mogoče kak tiskarski skrat v splošnem oddelku, ko se je tipkala odločba! Dalje, pred to kampanjo proti tov. Toškanu v zadnjih dveh letih, odkar je na Stavbeniku, ker se ti sicer najde kaka grešna duša, ki bo začela iz njih citirati n.p. tudi taka »inkriminirana« Barbičeva stališča:

»Lastno tehnologijo smo začeli uvajati pri gradnji garsonjerske stolpnice v Ljubljani, NB v Kopru in hotela LUNA v Poreču. Prav je, če ob tej priložnosti izrečem priznanje avtorjem nove uvedene tehnologije (predvsem je tu mišljen Toškan, ker je pri tem največ delal), ki gotovo še ni popolna, vendar pomeni prelomnico pri našem delu: odpira nove in široke perspektive, če bomo znali začetne težave premagati in pravilno vrednotiti dosežene uspehe. (Citirano iz Barbičevega uvodnika v internem glasilu Stavbenika ob praznovanju 20-letnice podjetja). Nujno bi bilo sekretarju naročiti, da že nekaj ukrene v tej mučni situaciji! Če bo treba te govore podjetju vračati, sporočam, da je nekaj takih »inkriminiranih« Barbičevih stališč tudi v mojem osebnem arhivu! Milan Gregorič

(Nadaljevanje s 17. strani)

ali oblak, kaj ni to v svojem principu domneva, da ne vemo več kot to, kaj oblak ali drevo je? Kaj ne pomeni to v bistvu razrušiti z milo nevljudnostjo udobno idejo »realnosti«, za katero vsak misli, da jo ima? In ali niso to efekti tega čistilnega absinta, ki ga zavrača pod pretezo dolgočasja, tisti, ki preskakuje deskripcije?)

Ugibamo tudi to, »kakaj morejo drevesa v knjigah proti realnim drevesom«. To, kar čisti mojo vizijo nekega drevesa, naj je to zmeta (vzel sem ga za drugo stvar), ali tisto, kar mi specialist (botanika, drvarja), so tisto, kar mi je dovolilo, da zapišem nekatere posebnosti; to je skratka vse tisto, kar je zmožno napraviti, da »vidim z drugimi očmi« tako, da to dezorientira nekoliko gotovosti mojega znanja. Deskripcija je torej stroj za dezorientacijo moje vizije s tem, da izreže po svojih jezikovnih spretnostih elemente v preceptivnih množicah, da jih urejuje po nujno drugačnih kompozicijah dosegajoč tako drevesa, katerih korenin ni moč najti v nobenem gozdu. Ker je »knjižno drevo« različno od dreves, jih najgloblje izprašuje. Prav po svojem bistvenem razkoraku literatura izprašuje svet in ga nam tako razkriva. Tu je torej fenomen, ki si prizadeva spretno skriti tiste, ki si raje izberejo govorjenje o izvirni viziji ali domišljiji, kot o pisanju.

III. DRUGI ANALFABETIZEM

Po potrpežljivem preučevanju jezika (language) se pisatelj trudi dobiti najbolj skladno in najbogatejšo množico znakov, ki jo jezik instituiral. Literatura namerava samo podvreči se spostavitvi te množice v njenem integralnem delovanju. Brati literaturo dosledno, to je dešifrirati v vsakem trenutku superpozicijo, neštevilno križanje znakov, katerim nudi ona najpopolnejši repertoar. Literatura skratka zahteva, da potem, ko smo se naučili mehanično dešifrirati tipografske značaje, naj se naučimo dešifrirati tudi zapletenost znakov, iz katerih je ustvarjena.

Zanjo obstaja drugi analfabetizem, ki ga je treba reducirati. Zgodi se, da praksa tega drugega branja ne gre brez neke stranske koristi. Vsak bralec, vaje dekrptaze jezikovnih znakov, bo znal odslej naprej ob vsaki priložnosti razkriti falsificirane jezike (langage), ki mu jih družba nalaga. Če je literatura, mi smo to videli, vsa uporabljena samo za dokazovanje same sebe, eksistirajo nasprotno mnogi jeziki, uporabljeni za odvzemanje prepričanja. Spominimo se samo, če povemo preprosto, publicitete in propagande same. Pri teh uporabah so ustvarjalne moči jezika zaslužnjene: začno podvajati, zahrbtno ojačevati »ideje«, ki se jih želi razširjati. Igrajo vlogo »poetičnih« okrepljevalcev [adjuvants].

Privrženec drugega branja bo sposoben, da jih odkriva, da iz njih napravi seznam. Znal bo razkrinkati sramežljive retorike, ki sestavljajo te ponarejene jezike.

Gotovo bi lahko determinirali na drugih področjih, da je to vidno [visible] ali družba, kritična akcija, igrala postransko, skozi prakso literature same. Če smo se mi držali teh dveh aspektov, je to zato, ker so za tiste, ki v bistvu nočejo spraševati niti družbe niti vidnega, priložnost, brezkrajna, da tu spodbijajo tako nadležno literaturo.

Prevedel V. L.

(Nadaljevanje z 19. strani)

Bližanje in vračanje enakega naj je torej temeljni identificirani čas, kot ga pokaže struktura objekta oziroma kot se objekt objektivira po svoji enotnosti, vendar ne v entiteti prostorsko-giblivi-telesnih sozmerij; če je bližanje in vračanje enakega kot Nečesa ekstremnega v resnici »večno« le v tistem pomenu strukture, ko se zavest pokaže zunaj svojih meja, v zavedajočem o objektu, tedaj metafizični prostor (večnega časa in neskončnih dimenzij) izgubi v subjektu, to je v sami zavesti, svojo subjektivizirano imanenco. Če pa je ta subjekt kot subjekt za-

prt v svoji umski in prepoznavni situaciji, tedaj vnaša v svojo imanenco impulz večnosti in neskončnega. To pa je prav tisto, čemur so pripisali atribut prvega sunka, stvariteljstva, religioznosti itd., skratka, kar so poimenovali zgodovinski utemeljujoči subjekti kot absolutno, boga, vsevednost... Boga je bilo moči pognati kot enosmisleno celovitost subjekta v eksistenci bivajočega. Izginotje in ekstremno vračanje človekovega zavestnega sveta k biti torej ne more pomeniti nič drugega kot zgodovinski preobrat iz situacije v eksistenco, z drugimi besedami, kot čas v gibanje. To samo preimenovanje biti v bivajočem pa je možno po verovanju, po eshatologiji, ki nista zajemali iz izkustva, marveč iz domišljenega racionalnega predstavnega modela. Sistematika mišljenja in gledišč se torej ne bi mogla več ohranjati v gledanem, temveč vidljivem, ne več v opazovanem, marveč v opazljivem. Samo-uničenje subjektivnega uma in še posebej subjekta — ali celo modelirane zavesti — je torej hkrati zavzemanje taistega uma v prostoru in času na način njegove uresničitve. Entiteta je v sorazmerjih po evidenci med samo-uničenjem in izginotjem subjekta tista brez-vrednota, kjer tudi eshatologija izgubi svoj temeljni pomen in se vprašuje iz vprašljivega, se uresniči iz uresničljivega; drugače: intencije subjektivnega uma niso uperjeno v družbeno protislovje, prav tako kot družbena protislovja niso in ne morejo pomeniti intencij subjektivnega uma, čeprav ideologija priznava tako imenovano »družbeno zavest.« A prav v tem se moti, saj zajema čas iz prostora in ga postavlja nad prostor, zajema svet objektov metafizično iz sveta subjektiviranih objektov, in ne more najti možnosti za razrešitev družbenih, niti subjektivnih protislovij. Družbena zavest razlaga tudi religijo kot protislovje družbene zavesti, kjer pa ideologija pomeni zgolj eshatološki model časa po sebi. Družbena zavest je torej tisti model brez dimenzionalnih možnosti za samo-izginotje in hkratno samo-uresničenje subjekta, kjer je življenje razloženo na podlagi vsezajemajočega časa in enkratnosti. In navsezadnje pomeni družbena zavest iluzijo ideološkega brez-zgodovinskega prostora, predvsem zaradi tega, ker se ne vprašuje po družbi in o družbi, temveč sklenjeno odgovarja tako imenovanim zahtevam časa.

ODGOVORI F. KRIŽNIKA NA VPRAŠANJA TRIBUNE

30

20. 4. 1969 je F. Križnik v Rimu odgovoril na vprašanja, ki mu jih je zastavil urednik Tribune Rudi Rizman. Odgovor na eno od vprašanj o katoliškem dialogu v Sloveniji bo objavljen v 77. (majski številki Problemov, v Aklutalnostih).

Ali sodite, da slovenska teološka misel izraža bogastvo modernih miselnih teoloških tokov drugod po svetu? Ali je tem tokovom naklonjena in ne vidi v njih le odklona od uradne katoliške doktrine?

Zdi se mi, kot da vprašanje že predpostavlja obstoj specifično slovenske teološke misli. Ne da bi se pomudil ob vprašljivosti same možnosti neke posebne slovenske teologije, ugotavljam, da le-te zaenkrat nimamo. Če namreč teologijo na splošno pojmem kot teoretično-znanstveno proučevanje v sebi absolutnega božjega Razodetja, ki se kot mnogovrstna zgodovinska Beseda eksistencialno manifestira v veri in življenju Cerkve v določenem času in določenem prostoru, potem bi katoliška teološka misel lahko bila in morala biti »slovenska« že s tem, če bi hkrati tudi izražala in vsebovala dinamično prepletenost celotne slovenske družbene stvarnosti, ki je torišče življenja in vere slovenskih katolikanov. Katoliška teologija pri nas pa je, nasprotno, »slovenska« v negativnem smislu, kolikor je namreč skoraj zgolj pasiven odraz realnega stanja, ki ga Cerkev v Sloveniji navznoter in navzven živi.

Edino če skušam upoštevati notranjo-cerkveno in zunanjo-družbeno zgodovinsko danost, v kateri se nujno tudi odvija teološka refleksija, lahko vsaj približno objektivno odgovorim na postavljeno vprašanje. Vsaj želim to, čeprav se zavedam, da bo ta odgovor, kakor vsi naslednji, zaradi mojega bivanja v tujini (ki me tako loči od kompleksne, žive realnosti, v kateri nameravam izreči svoje mišljenje) hudo pomanjkljiv in nepopoln. Odgovor ne želi in ne more biti dokončna objektivna sodba, temveč ga je treba razumeti ter sprejeti — če bodo to »prizadeži« mogli in hoteli — kot subjektivno kritično razmišljanje, ki hkrati poziva k odkritemu, javnemu dialogu. Na italijanski televiziji je dr. Turčinović trdil, kako je koncil Cerkev na Hrvaškem našel nepripravljen. Hrvaški katolicizem še danes karakterizirajo bistvene poteze predvojnega krščanstva. V neki meri lahko to trdim tudi za Slovenijo. Izhodišči, čeprav v sebi zelo kompleksen vzrok temu je dejstvo, da je med vojno del slovenskega klera iz slepe poslušnosti ukazom od zgornj in od znanj ter iz lastne ideološko-politične fanatičnosti sodeloval tako z okupatorji kakor s tistimi, ki so zaradi svojih oblastno-kapitalističnih interesov hoteli z vsemi sredstvi ohraniti staro družbeno ureditev. Ta objektivni zgodovinski greh dela naše Cerkve, ki njegove negativne posledice danes še zdaleč ne moremo dovolj široko dojeti, je usoden za povojno življenje celotne Cerkve pri nas. Za teologijo je še posebej odločilno dejstvo, da je Cerkev med vojno in neposredno po njej, izgubila mnogo mladih, svežih intelektualnih moči. Njeno protinacionalno in protidružbeno delovanje je porazno določalo politiko nove oblasti do njenega celotnega življenja. Ko je mlada država s svojo administrativno,

proticerkveno in ateistično politiko želela ščititi družbeno-politične koristi našega naroda, je hkrati Cerkev prisilila na samoobrambno življenje v getu. Povojna državna politika do Cerkve, ki je bila v mnogem razumljiva in koristna, je istočasno vsebovala vse tiste slabosti, ki jih je takrat kazala na vseh drugih področjih družbenega življenja. Kot je stalinizem, čeprav ob sporu z Informbirojem formalno-uradno premagan, a še pozneje prisoten v delovanju posameznih političnih faktorjev pri nas, ki pa mu je bistvena in odločujoča metoda prikritega ali odkritega policijskega terorja, nasilno administrativno posegal v vsa vprašanja ekonomije, kulture, še predvsem umetnosti, in se načrtno pripravljala celo na rušenje celotne jugoslovanske, k samoupravljanju težeče socialistične družbe (to je jasno pokazal brionski plebnum), tako je še na poseben način kontroliral in onemogočal svobodno življenje ter delovanje katolikanov. Ne samo jugoslovanski komunisti, tudi ne samo papež v Rimu, kot to odlično opazja Vladimir Dedijer v svojem Izgubljenem boju, so na ta ali oni način drago plačali dolg stalinizmu, ampak ga je boleče plačevala tudi Cerkev v Sloveniji. Pri nas bi bili ravno tako, kot v državah vzhodnega bloka, potrebni procesi za rehabilitacije, saj so mnogi slovenski duhovniki bili obsojeni in zaprti po znanih, tipično stalinističnih »pravnih« postopkih. Cerkev je izgubila mnoga svoja nujno potrebna sredstva za vzgojo duhovniškega kadra. Po osnovni šoli smo mnogi, ki smo se kljub pritiskom šolskih in družbenih organizacij na nas same in naše starše, pa čeprav smo bili otroci partizanskih borcev in invalidov, odločili za duhovniško poslanstvo, morali nadaljevati srednješolski študij, namesto v svoji lastni domovini, na Hrvaškem, kar je na nas vse v mnogem vplivalo zelo negativno. Cerkev je izgubila sredstva javnega obveščanja. Od zunaj se je v njej hotelo politično izkoristiti vsako idejno nasprotje in različnost. Katolicanom kot državljanom, tudi tistim, ki so v NOB sodelovali v najvišjih organih OF in drugih osvobodilnih organizacij, se je počasi onemogočilo sleherno svobodno družbeno-politično delovanje. Katolici so postali drugorazredni, manjvredni državljani. To je Cerkev znotraj narodnega prostora temeljito odrezala od pozitivnih družbenih procesov. Prav tako se je istočasno prisilno oddaljevala od cerkvenih in družbenih presnavljanj zunaj jugoslovanskih meja. Tu je treba poudariti dejstvo, da teologom največkrat niso bila dovoljena študijska potovanja v tujino, kar je sicer za njihovo znanstveno delovanje neobhodno potrebno. Enako študentje teologije več let niso smeli nadaljevati svojega študija na zahodnih teoloških šolah, kot so to mogli njihovi predhodniki. Idejno-teološko snovanje pri nas tako ni moglo uspešno iti v korak s teološkimi in praktičnimi presnavljanji na zahodu. Tudi ni moglo z njimi rasti, v njih sodelovati in se razvijati v neposrednem, življenjskem stiku z njimi. Zaradi teh zgodovinskih silnic se je Cerkev v Sloveniji navznoter in navzven vse bolj spreminjala v zaprt, hermetičen prostor. Oblast hierarhije se je prekomerno osamosvojila. Nekateri so jo okrepili v silo iznad vernikov, ki se je počasi spreminjala v idejno tog, juridično-monarhistični, totalitarni monopol. Cerkev kot občestvo je izgubila mogočnost in poslušar za svobodno notranjo diskusijo, za ploden razgovor med posameznimi sloji; zamrla je medsebojna idejna in stvarna kritika, teološko razpravljanje. Vse to pa jo je kolikor toliko oživljalo pred vojno.

Ko je na eni strani najprej komunizem spoznal, da je administrativni boj proti veri ne samo brezuspešen, marveč da je z njim samega sebe idejno osiromašil in politično utestal, in ko je velik del katoliške Cerkve z drugim vatičanskim koncilom priznal brezuspešnost in zgrešenost protikomunistične križarske vojne, je ta prelom našo Cerkev našel notranje nepripravljen in nezrel. Ona tako danes ne more razumeti in pozitivno oceniti tistih naporov našega naroda in same ZKJ, ki so osvobajali človeka. Tako se ne more avtentično živeti ter angažirano sprejeti dinamičnega vpliva koncila. Ne trdim, da ni na ta ali oni način v tej smeri veliko poskušala in dejansko storila. Vendar je opaziti določeno tendenco, ki skuša v novo nastalem svobodnem družbenem in cerkvenem prostoru versko življenje in delovanje obnoviti enostavno v oblikah predvojne slovenskega katolicizma. Treba bo

še precej časa in dosti brezkompromisnega javnega kritičnega napora prav vseh Slovencev, da bi se Cerkev mogla in znala enakopravno, avtentično vključiti v življenje svojega naroda in Cerkve v svetu.

Tako je zgodovina določila sedanje stanje teološke misli pri nas. Slovenski teologi so danes maloštevilni, večina jih je že starejših, s predvojno teološko formacijo. Preobloženi so ne samo s prekomernim številom predavaj ter preobširnimi študijem, marveč so vključeni še v mnoge druge neteološke dejavnosti. A teologija je danes nenavadno raznovrstno, razvejano raziskovanje, ki v njej vsak njen specializirani del zahteva človeka. Tudi če bi slovenski teologi hoteli v svojih delih izražati vse bogastvo in različnost modernih miselnih teoloških tokov po svetu, tega trenutno že zaradi objektivnih dejstev ne zmorejo. Seveda k teološkemu mrtvilu in neustvarjalnosti pripomore še premajhna delovna povezanost med profesorji na ljubljanski Teološki fakulteti. Ta se kaže v odsotnosti javne znanstvene debate, v odsotnosti skupnega raziskovanja, a ne nazadnje tudi v pomanjkanju za teološko misel nujno potrebne svobode v Cerkvi na Slovenskem. Na splošno naša današnja teologija kljub različnim, že stalnim izjemam, ostaja vse preveč uradna, plašno previdna ideologija, ki samo prenaša, razlaga varno uradno doktrino in to pogosto v stari racionalistično-scholastični obliki, brez lastnih, iz naše družbe in zunanjega sveta izvirajočih spoznanj, brez širokega, v neznanu odprtega ter v novo tvegajočega razglabljanja. Teološka fakulteta v Ljubljani tako ni dovolj znanstveno angažirana ustanova. Če sam sistem študija, ki ga karakterizira preveliko število predavanj, skoraj zgolj iz skript obvezno znanje za izpite, brez posebnega stalnega osebnega študija, ji to onemogoča. Slovenska javnost gotovo tudi ne more in ne sme vsebin in razsežnosti naše teološke misli presojati le iz verskih listov Dužina in Ognjišče. Bolj objektivno podoba nam dajejo teološke revije, ki so: Nova pot, Bogoslovni vestnik in Cerkev v sedanjem svetu. Ravno v njih je mogoče čuti, zadnje čase še posebno, poskuse preseganja imobilnosti in nesamostojnosti našega teološkega mišljenja. Kljub temu ni mogoče prezreti dejstva, da so slovenski teologi v mejah svojih možnosti storili mnogo, da bi teologijo pri nas vsaj informativno hranili odprto za moderne tokove v svetu. Še posebej to velja za koncilsko misel, ki so jo nekateri pogumno, osebno zavzeto in zato tudi človeško prepričljivo prikazali našim ljudem.

Kaj meniš o odnosu slovenske teološke misli do marksizma. Večkrat vzbuja vtis, da ga pozna in interpretira le v dogmatizirani stalinistični varianti.

Odnos teološke misli pri nas se je še do nedavnega delil v bistveno negativen in bistveno pozitiven pristop do marksizma. Negativna smer, ki sicer doma po vojni ni mogla več toliko javno in bojevito nastopati proti marksizmu, je formalno-uradno z drugim vatičanskim koncilom doživela svoj konec in poraz. Pozitivno oceno mnogih idejnih sestavin v marksizmu, a še bolj odobravanje, razumevanje in odprtost do marksističnih zgodovinskih družbenih načrtov pa ugotavljam v razglabljanjih, kolikor so le-ta teološka, starejših slovenskih teologov, kot so Kocbek, Canjkar in Janžekovič, ter v razmišljanjih mlajših: Truhlarja in Grmčiča. Vsekakor je odnos obeh smeri do marksizma bistveno določalo tudi dejstvo, da se marksizem razen nekaterih izjem, od svojega začetka vse do danes pri nas v glavnem, tako v svojih zahtevah po »znanstvenem« svetovnonazorskem pouku v slovenskih šolah kakor v svojih diskusijah in polemikah s teološko mislijo, največkrat kaže prav kot popolna, ali tudi že pomlajena, omiljena, pa zato v sebi neopredeljena in kontradiktorna varianta dogmatiziranega stalinovega marksizma — torej v formi dialektičnega materializma kot najvišje razvitega, edino pravega in naprednega, pa zato danes edino »znanstvenega« svetovnega nazora. Tako je mogoče v diskusijah naših teologov o marksizmu (te diskusije se odvijajo, čeprav ne vedno, v znaku dogmatično-metafizičnega dialektičnega materializma) največkrat opaziti že kar standardne citate »klasikov« iz Stalinovega kanona marksizma. Njihove razprave zato ne izražajo in ne kažejo temeljitega, vsestranskega poznavanja bujne sodobne marksistične misli, ki smo ji priče v Jugoslaviji in v svetu. Vendar ob tej splošni, za naše teologe negativni ugotovitvi, moram opozoriti na nekatere že informativno izjemne pristope do sodobnega marksizma, ki sicer tudi ne ostajajo le poročila. Tu bi omenil le pred leti v Naši sodobnosti objavljeno Kocbekovo razmišljanje o Ernestu Blochu, kakor tudi sestavke Janeza Janžekoviča, od katerih opozarjam na v Novi poti tiskan prikaz Garaudyjeve knjige »Marksizem XX. stoletja«, ter kritično poročilo Stanka Canjkarja o dialogu med marksisti in kristjani v Marijanskih Lazneh v Novi poti. Teološka misel pri nas bi morala javno in temeljito spregovoriti predvsem o bogatem idejnem snovanju naših jugoslovanskih marksistov iz Zagreba, Beograda in Sarajeva, kakor tudi o pomembnih delih marksistov iz drugih socialističnih dežel.

Kaj meniš o Ognjišču in njegovi funkciji, še posebej, kako gledaš na določen

način »propagiranja vere«, ki ga v tem listu zasledimo: reklamni prikazi »slavnih« ali bolje rečeno »znanih« osebnosti, ki so se tako ali drugače predstavljali kot religiozni kristjani ali katolici, ne glede na to, kaj so ti ljudje v zgodovini stvarno pomenili, kakšno vlogo so imeli ali jo še imajo?

Ognjišče, kakor samo zase trdi, je namenjeno mladini, čeprav ga berejo tudi odrasli, kar ne spremeni stvari. Prav pojem mladi, ki je namreč zelo širok, pa usodno vpliva na delovanje uredništva Ognjišča. Pojem mladi ga ne more strogo delovno obvezovati, ampak mu, nasprotno, ne samo omogoča, temveč ga naravnost sili v to, da piše na neizrazit, posplošen, pa zato nekako propagandističen, ohlapno žagonski način. To je lahko trenutno predvsem za mlajše krog mladine psihološko ustrezno, učinkovito, vendar je »sodraslemu« delu mladih (ne da bi se tega oni morali tudi zavedati) gotovo neprimerno in celo škodljivo. Ze pred Ognjiščem so se uredniki ter ustanovitelji »mladinskih« listov in revij v Sloveniji dobro zavedali, da je povsem nemogoče in neustrezno izdajati nekakšen »omnibus« list za vse mlade. Način pisanja Ognjišča, z nekaterimi vsebinskimi izjemami, predvsem s seksualnega področja, približno ustreza naši osnovnošolski mladini, težko ali zelo malo pa ustreza intelektualni ravni srednješolcev in življenjskim potrebam poosnovniškega rodu pri nas, medtem ko je za študentske vrste popolnoma nezadovoljiv. Starostna mnogovrstnost mladine dejansko zahteva različne, tej raznovrstnosti ustrezajoče načine pristopanja do mladih. Ker tega Ognjišče ne upošteva, je razumljivo, da je cilj, ki si ga je zastavilo, namreč mladini podati »pravo versko znanje, jasna življenjska načela, ki nam jih vera daje«, ki »so prvi pogoj uravnovešene krščanske osebnosti«, da bi se tako »vgradili« bodočnosti... sredi brezbržnega sveta... ogreli za visoke ideale« in se med seboj povezali z »bratsko ljubeznijo«, ker je ta cilj že kot namen nerealno postavljen, tudi praktično neuresničljiv.

Ognjišče kot odsev realnega nekdanjega in delno še danes obstoječega cerkveno-družbenega stanja razumem kot reakcijo na v jedru skupno, čeprav namensko različno pogojeno mišljenje in temu ustrezno delovanje konservativnih komunistov na eni strani ter nazadnjaških katolikanov na drugi strani. To se manifestira kot krilatica: moderna znanost, šport, napredek, moderna umetnost, še posebej seksualnost so proti veri, z religijo notranje nezdružljive stvarnosti. V tem pogledu pomeni samoiniciativno delovanje skupnice duhovnikov okrog Ognjišča pri nas pogumen prelom, ki ga je treba pozdraviti ter ga kritično podpreti. Ognjišče je jasno in praktično nastopilo proti vsem tistim katolicanom pri nas, se najbolj seveda v zdravi seksualnosti, gledajo odklon od Boga in krščanstva, kakor se je tudi uprlo, v naših šolah, a v javnosti že bolj redko prisotni, primitivni moralno-politični diskvalificirajoči protiverski propagandi in pritisku, ki smo jima bili mi sami izpostavljeni. Takšno stanje je mladino, predvsem krščansko, trgalo iz normalnega, zdravega osebnega in družbenega življenja ter hkrati ustvarjalo in poglobljalo nepotreben, škodljiv prepad med vernimi in nevernimi. Ob tem je sedaj treba kritično pripomniti, da Ognjišče samo s svojim pisanjem tega stanja ne ukinja dovolj široko, temeljito, krščansko odprto in strpno, ampak da ga ne samo še naprej ohranja, marveč ga na drugačne in nove načine še obnavlja. Slabost, ki jo poleg že omenjenih v svojem pisanju kaže Ognjišče, ki pa je očitna tudi v Družini, ni samo v tem, da vzbuja vtis, kot da je pisano od ene same osebe, temveč se razkriva obenem v nekem skupinsko »katoliškem« ekskluzivizmu, ki kaj hitro preraste v edino pravovernost, v človeško-moralno diskvalificiranje ateistov, v pomanjkljivo in površno prikazovanje teoloških in življenjskih vprašanj, kar je vse v nasprotju z duhom krščanstva. Zaradi vsega tega se mi zdi »reklamno propagiranje vere« s prikazovanjem slavnih, znanih osebnosti, a še bolj popevkarskih in športnih idolov (to je verjetno šablonsko in nekritično uvoženo iz Italije) silno tvegano, če že ne včasih za krščanstvo kar poniževalno početje. Seveda je treba to oceno povezati s psihološko pogojenostjo mladih, o čemer sem že govoril.

Uredništvo Ognjišča bi se moralo zavedati, da je za svoje javno delovanje odgovorno tako Cerkvi kakor celotnemu slovenskemu narodu, njegovi oblasti, tudi mlajšim in starejšim sodržavljanom — ateistom. Zato bi na javne kritike, ki pomenijo edino kulturno in ustrezno sredstvo za reševanje vprašanj tudi v odnosu do Ognjišča, uredništvu lista moralo jasno odgovoriti. To je njegova pravica in dolžnost. Kar je v kritiki dobrega, bi moralo sprejeti; kar misli, da je neupravičenega, naj zavrne s pojasnilom in razlago svojih stališč. Le tako se lahko odstranijo nepotrební nesporazumi, ki so nam vsem v škodo. Neodzivnost na kritiko je zelo pomenljiv znak, ki dopušča različna, ne ravno pozitivna ugibanja.

Franc Križnik

Štipendije na Madžarskem

V Ljudski republiki Madžarski so z zakonom predpisani pogoji za pridobitev štipendije, višina štipendij in obveznosti od štipenditorjev.

Na Madžarskem poznajo tri vrste štipendij:

1. Splošna študijska štipendija
2. Študijska štipendija Ljudske republike Madžarske
3. Družbena študijska štipendija

Prvo in drugo daje država preko univerze, tretjo po delovne organizacije, prav tako preko univerze.

Razčlenitev

1. Splošno študijsko štipendijo dobi vsak študent, ki ima vsaj »dober« študijski uspeh. Te vrste štipendije določa dekanat za dobo pol leta (en semester).

Višina splošne študijske štipendije se giblje do 100–300 Ft, odvisno od študijskega uspeha.

Študent dobi za odličen uspeh 200 Ft mesečno, za prav dober 250 Ft in za dober uspeh 150 Ft. Študent prvega letnika lahko dobi v prvem semestru štipendijo le, če je na sprejemnem izpitu dosegel vsaj 14 točk.

2. Štipendijo Ljudske republike dodeljuje ustrezno ministrstvo za posamezno visokošolsko institucijo za eno študijsko leto.

Prvo stopnjo te vrste štipendije dobijo študentje II.–IV. letnika, ki so v prejšnjem študijskem letu dosegli odličen učni uspeh. Višina štipendije je 1000 Ft mesečno. Drugo stopnjo štipendije Ljudske republike — 700 Ft mesečno — dobijo študenti II.–VI. letnika, ki so dosegli v minulem šolskem letu vsaj prav dober učni uspeh in so pokazali izredno znanje vsaj iz enega predmeta. Tisti študenti, ki dobivajo štipendije Ljudske republike ali pa splošno študijsko štipendijo, ne morejo dobiti še štipendijo od delovnih organizacij niti denarno pomoč.

3. Družbeno štipendijo dajejo državna podjetja in drugi gospodarski organi, kmetijske zadruge, družbene organizacije ter državni proračunski organi pretežno otrokom fizičnih delavcev z namenom, da bi dopolnili kadrovsko sestavo na podeželskih delovnih mestih. Te vrste štipendije dajejo preko razpisa. Razpis morajo objaviti na oglasni deski ustrezne visokošolske ustanove. O pogojih in o višini štipendije se sklene pogodba. Pogodba je veljavna le, če vodja visokošolskega zavoda da privolitev in podpiše pogodbo. Pri dodelitvi štipendije je treba upoštevati mnenje visokošolskega zavoda, kjer študent ne študira več kot eno leto. Štipendije se dajejo na dobo 10 mesecev, izjemoma za več, če se študijske dobe zaradi praktikuma podaljšuje.

Štipendija je sestavljena iz treh delov: osnovnega dodatnega in dopolnilnega.

Višina osnovne štipendije je odvisna od dohodka na družinskega člana. Če je ta:

- manj kot 800 Ft, osnova 450 Ft
- med 800–1100 Ft, osnova 350 Ft
- nad 1100 Ft, osnova 200 Ft mesečno.

Dodatno štipendiranje dobijo študentje, ki se pogodbeno obvezujejo, da bodo v službi na podeželju. Dodatek znaša 200 Ft mesečno.

Dopolnilni del štipendije je odvisen od učnega uspeha v prejšnjem semestru in znaša:

- 300 Ft za odličen
- 250 Ft za prav dober
- 150 Ft za dober in
- 100 Ft za zadostni učni uspeh

SOCIALNA PODPORA

Razen štipendij dobivajo študentje na Madžarskem tudi socialno podporo.

Socialna podpora je lahko: sprejem v študentski dom ali internat, redna denarna

Tone Stojko: Ulica v črnem

podpora, prehrana s popustom in izredna pomoč.

Z vidika socialne podpore so študentje razvrščeni v tri kategorije, odvisno od dohodka za družinskega člana, podobno kot smo prej že omenili. Študentje, ki so deležni socialne podpore, plačajo za dom oz. internat in prehrano skupaj 200 Ft mesečno, če stanujejo zunaj, pa 4 Ft za kosilo in 2,5 Ft za večerjo.

Redna denarna podpora je 200 Ft za II. socialno kategorijo in 300 Ft mesečno za I. socialno kategorijo za tiste, ki imajo stalno prebivališče zunaj sedeža visokošolskega zavoda in stanujejo v domu; od tega zneska pollačajo potem stroške za dom in prehrano. Študentje, ki stanujejo pri privatnikih, dobijo redno denarno podporo od 350 Ft za I. socialno kategorijo in 250 Ft za II. socialno kategorijo. Študentje, ki imajo stalno bivališče v sedežu visokošolskega zavoda, dobijo 200 Ft oz. 100 Ft redne denarne podpore.

Izredno pomoč daje fakulteta ali katedra v enkratnem znesku, in je od 200 do 30 Ft, izjemoma (poroka, porod) do 800 Ft. Fakultete imajo na razpolago za take vrste pomoči do 25.000 Ft letno.

(Delavske plače so na Madžarskem med 1000 in 2000 Ft mesečno, delavec v trgovini npr. dobi 1000–1200 Ft na mesec, vendar je kupna moč forinta večja, ker je hrana poceni.)

In na koncu še nekaj statistike:
— študentov, ki dobijo štipendije ali drugo redno denarno podporo 91,3%
— študentov, ki stanujejo v domovih 48,5%
— študentov, ki imajo prehrano s popustom 78,2%

Povprečna študijska doba je 6 let. Število študentov na visokih in

višjih šolah 78.727
Od tega ženske 44,7%

Največ je vpisanih na tehnične fakultete: 30.276, na agronomijo cca. 7.000, na ekonomijo cca. 7.500, na medicinsko cca. 6.500, na pedagoške smiri cca. 6.000, na filozofsko fakulteto cca. 6.000 itd.

(Podatki so iz statističnega koledarja za 1968-69.) Sestavil: Jožef Konec

— študentje naj bolj sodelujejo v samoupravnih organih.

Energoinvest je prav tako dočel sto milijonov dinarjev za izboljšanje fakultetne dejavnosti.

OBVESTILO

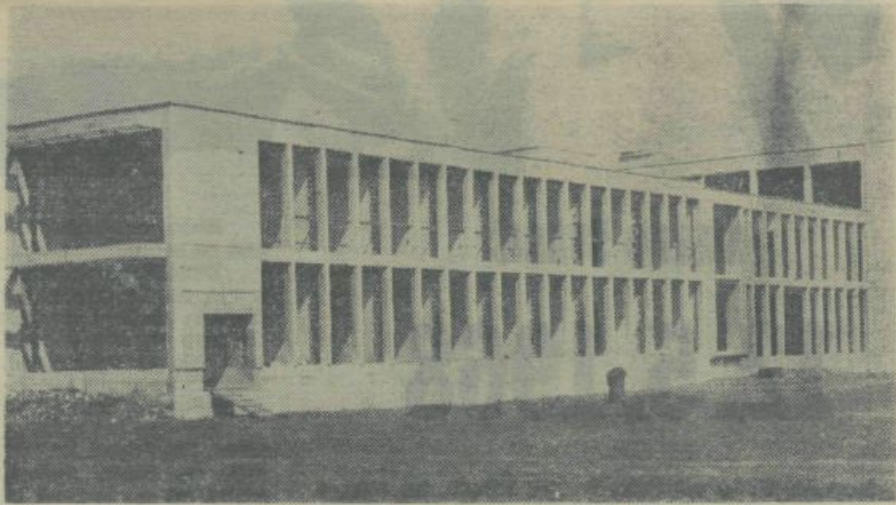
Dispanzer za študente, Ilirska 2 obvešča študentke in študente ljubljanske Univerze, da je pričela delovati ginekološko-profilaktična posvetovalnica. Vodi jo dr. TEKAČIČ. Delovni čas je vsak torek in četrtek od 12.30–14.30. Dispanzer prosi, da se vsi, ki želijo usluge posvetovalnice, prijavijo vsaj teden dni prej.

Za Izvršni odbor skupnosti študentov, referent za zdravstvena vprašanja študentov
Marjan Hrušovar

POPRAVKI V KMEČKI TRIBUNI

1. Pri prispevku docenta Jožeta Spanringa v Tribuni 16. 4. 1969 je pomotoma odpadel naslednji stavek:

Vpričo gospodarskega pomena in ekološke svojstvenosti kmetijske dejavnosti ne vidimo opravičila, da se dograditev fakultetnega učno-raziskovalnega središča odloga iz leta v leto.

Na sliki: zgradba fakultetnih inštitutov za poljedelstvo, pedologijo, genetiko in zlahtenje rastlin. Po prioritetnih vrstnih redih bi morala biti stavba dograjena jeseni leta 1965, vendar je bila tega leta gradnja ustavljena. Nedokončana stavba propada. Ni še znano, kdaj se bo gradnja nadaljevala.

2. V prispevku tov. Jneza Perovška je bila izpuščena v prvem odstavku ena vrstica: »Vprašanje je, ali je naše politično in državno vodstvo tedaj res hotelo dokazovati...«

V petem odstavku istega prispevka je bil spremenjen tekst, ki se pravilno glasi: »... vendar ne preko čistega delovnega kmeta, temveč preko drugih.«

SREDI LJUBLJANE MIMO ZAKONA

Ceprav po slabih izkušnjah zadnjih 24 let ugotavljamo in za zakonskimi predpisi zagotavljamo prednost visokošolsko kvalificiranih kadrov pri zasledanju z natečajem razpisanih vodilnih mest, se je sredi Ljubljane zopet zgodil primer, ko komisija za kadre in imenovanje pri skupščini občine Ljubljana-Siška samo formalno z natečajem razpisuje mesto ravnatelja na osnovni šoli Valentina Vodnika v Zgornji Šiški. To delovno mesto je namreč že zasledeno z učiteljem tečajnikom, ki kljub velikim političnim ambicijam na zadnjih volitvah ni uspel, da bi postal poslanec-profesionalec v republiški ali vsaj mestni skupščini. O tem je precej pisal tudi naš dnevni tisk (glej Delo z dne 15. 4. 1966 /pred tremi leti/ in z dne 25. 3. 1969!).

Tudi tu negativni odnos do visokošolsko kvalificiranih kadrov ob razpisu natečaja za zasedbo mesta ravnatelja šole je eden izmed dokazov slabe družbeno politične situacije v občini Ljubljana-Siška. K.S.

Četrtek, 22. maja 1969

DEMOKRACIJA PO KAPLJICAH

Predlog dr. Vojana Rusa, da bi skupščinski odbori vključili v svoj sestav tudi javnost v širokem smislu, to je občane, ki niso poslanci, je bil žal odbit, čeprav je že danes dovolj jasno, da bo to čez dve ali tri leta realnost samoupravne družbe.

Moderna spoznanja

Na razgovoru na sarejevski univerzi je direktor Energoinvesta Emerik Blum govoril o sodelovanju z Elektrotehnično fakulteto. Omenil je, da Energoinvest zahteva od Elektrotehnične fakultete naslednje:

— Vedja pozornost fundamentalnim vedam.

— bodoči inženirji naj obvladajo vsaj en strokovni izkiz,

SKUPŠČINA OBČINE
LJUBLJANA-SIŠKA
razpisuje delovno mesto
RAVNATELJA
za osnovno šolo Valentina Vodnika
v Ljubljani

1. Posebni pogoji: A. B. C.

a. Kandidati morajo imeti — srednjo, višjo ali visoko šolano pedagoško izobrazbo in opravljeno strokovno izpitno

b. 10 let vajno-izobraževalne prakse.

2. Prednost imajo kandidati s takojšnjimi v (družbeno-političnem delu ter znanstveni na področju šolskega varstva otrok in investicijske gradnje.

3. Kandidati naj polijejo prijave z ustreznimi dokumenti Komisiji za kadre in imenovanje skupščine občine Ljubljana-Siška, Ljubljana, Trg prekomorskih brigad 1, do 6. junija 1969. 4407

Foto: Radoslav Dako

MARKO ŠVABIČ

12. 5. 1968

Mogoče. Čisto mogoče, če me takole, ko sem v tej pozi, z glavo naslonjen globoko vznok in z rjavim suknjičem zdol in okoli suhljatega telesa, z lasmi turbovno v oko in čez uho, epoletami na ramah in rokavih, pogleda skozi med priprte veke in oči, čisto mogoče, da sem tudi jaz Žid. Tako je rekel; potlej si natoči tiste tri kaplje vina, ki so ostale v dvodelitrskem steklenem vrčku, neumnem vrčku z uhatim ročajem. Pri tem gleda, ko da se čudi, ko da ne more po nobeni poti doumeti, kako da je mogla pijača poiti tako naglo. Čisto mogoče, da sem Jud, me ogleduje; ko takole pogledam debele ustnice v šobo in temne oči. Če nisem Jud, ali sem vsaj Južnjak. Iz žepička na prsih suknjiča za robček vzame zobno ščetko brez držaja ter se kahlja; to zobno ščetko si je preuredil, da si rahlja in ureja in gladi mrožatec sivih brčic. Zatem, ko si nekaj zadosti, se skloni vame, da čutim, kako mu iz ust udarja prežvečena ter prelizana sapa. Ko da bi gnij pri živem in živcatem telesu. Gleda me kot strog pes. S palcem iz pesti zaniha pred sabo v prostorčku med nama, tako da iztegnjeni prst kaže v za njegov hrbet:

»Tisti je Žid —«

To reče z mero zgražanja.

Da sem tudi jaz lahko Žid.

Žid — bid.

Žid je lepoteč. Lepota — mrmrljota.

»Predsednik rezervnih oficirjev...« reče in se v tem tudi zgraža.

Žid ima zasebno zabavo: dve deklini, ki ju nateguje, zato pa je že precej v letih in sivi srebrenini, pravih klasičnih potez.

Žid — bid.

»Tito in Naser že vesta,« reče. Sesa se mi v dlani in v obraz in v lice. Iz drobovja je smrdeč: hipno. Saj ne, da bi bil zanemarjen, to že ne, smrdi, ker gnije. Smrdi, tako vidim zdaj v tem trenutku, ko je že tik me, ko vidim njegove brke le še od zelo zelo blizu, tudi o rokah, in med prsti je debelega sloja odmrle črne pokožnice; nohti so kot nekaj drugega, tujega: veliki, ploščati, debeli, zanikrni.

Reče, da je najvažnejše mati. Mati da je samo ena na svetu.

Družčina je pijana in vinjena in opita. Imajo denarja, da, že, mnogo denarja. Oni s prijaznim deškim glasom obrizga s pivom Tončko. Tako, po tej poti, da pivo vsrkne v otroško injekcijsko vbrizgalko, katero tik za opravljenim skrije k nogam pod mizo. Tončka se razjari in reče, da ni njihova lutka. Ali ona je slejkoprej njihova lutka.

Žid gre na stran, deklini ostaneta sami in družčina jima od daleč kaže pripravo za brizganje. Vprašajo, če hočeta injekcijo v klitoris. Oni se gledata takisto, ko da le med sabo. Potem se Žid vrne ter si otresa mokro dlan, ki jo zatem otira v namizni prt. Oplaknil pa si je bil tudi samo le eno dlan. Reče, ali bi morda jedli gobe. Ali možgane z jajčki.

Družčina se smeji, ko bradati napihuje vrečko iz plastične mase. Pri tem rdi in rdi v nos in malce vnaprej nagnjeno vstaja s klopi. Ob kraju je v tem polčepč.

Tončka mi nosi vrčke piva. Pijem pivo in premišljujem, da sem upravičen za to majčeno, usvajajoče ugodje. Ter zaslužen zanj. Pivo, kot je trenutek z Židom. Ali sem Žid.

Na stran gre nižja deklina. Ko nižja deklina pobere peto, reče Žid lepoteč višji deklini, da mu pri tej priči lahko umre oče, če prve prejšnjo noč ni imel najmanj sedemkrat. Mož z brčno ščetko reče, Tito in Naser že vesta, kaj da so Židje. Potem doreče, da je zvest katolik. Ne, da ni klerikalec, da ni noben fanatik, samo zvest, da je. Pijem pivo in sem zvest pivu, ki mi vodeni življenje, da sem danes top v življenju; sem zvest pivu, ker sem pes.

Mož reče, da sem grd. Reče v podporo, da imam zaraščeno čelo. Premislil, da mi lasje atavistično poganjajo iz čela nalik obrvem, ali kot dlaka pri psu.

Mož reče, da sem grd.

TOMAŽ ŠALAMUN

je dobil nagrado Mladosti za zbirko Namen pelerine. To je istovetna nagrada, kot jo je lani dobil

BRACO ROTAR

za zbirko novel Moloh.

IN SEDAJ VAS, BRATJE, ZAPUSTIM

Bilanca je katastrofalnega pomena za bodočnost Velikega boja. Vidimo, kako so bojovníki let 68/69 neizmerno in okrutno nedisciplinirani ter razkalašeni naspram vrhovnemu poveljstvu. Kaj vas ni res prav niti malo sram? Kaj vam ni nič mar, ali bodo vaši otroci in vnuki in pravnuki in sploh vsi zavamci hodili po neciviliziranem svetu strgani, bosi, izlakočeni? Kaj ni bilo dovolj zla in trpljenja na svetu? Ali pa vam prileži poštena batina po glavi!

(Fr. Prešeren in tovariš Stane — zbirka Pefme sa pokufhino, str. 69, 2. odst., ed. Iv. Cankar Vrhnica)

Študentski list Tribuno urejajo:

Milenko Matanović, Andrej Medved (odgovorni urednik), Nande Miklavc, Rudi Rizman, Marko Slodnjak, Tone Stojko (urednik fotografije), Sašo Šrot, Marko Švabič, Dušan Tršar (tehnični urednik), Milenko Vakanjac, Franci Zagoričnik.

TRIBUNA — Izdaja UO ZŠJ — Uredništvo in uprava Trg revolucije 1-II — Telefon 21-280 — Tekoči račun 501-8-78-1 — Letna naročnina za študente 15 Ndin, za ostale 20 Ndin, posamezen izvod 1,5 Ndin — Rokopisov in fotografij ne vračamo — Tiska ČGP »Delo« Ljubljana, Tomšičeva 1, telefon 23-522 — Poština plačana v gotovini.